

številka 7 /

julij 1981 | letnik 28

rodna gruda slovenija

DRUGA SVETOVNA VOJNA

SPOPAD, KI JE SPREMENIL PODOBO SVETA

Slikovno in tekstovno bogato dokumentarno delo v treh knjigah nam nazorno predstavlja največji vojaški spopad vseh časov. V II. svetovno vojno je bilo vpletenih 60 držav z več kot milijardo in 700 milijoni svojih prebivalcev.

Zbirka treh knjig DRUGA SVETOVNA VOJNA je prirejena po nizozemski predlogi, pri čemer je sodelovalo prek 40 evropskih in svetovnih avtorjev, ekspertov za posamezna obdobja. Poglavja, ki obravnavajo vojno na Balkanu in v Jugoslaviji, pa so izčrpen prispevek strokovnjakov Vojnega inštituta iz Beograda.

Čeprav je tekst napisan poljudno, so vse knjige obogatene z izredno velikim številom fotografij, ilustracij in zemljevidov. Lahko rečemo, da je pred nami doslej najpopolnejše in najboljše pričevanje o dogajanjih v letih od 1939 do 1945.

Spoznajmo še bolje teh 2194 dni, ki naj se nikoli več, ne ponovijo!

1200 strani
2000 ilustracij
300 ilustracij
in fotografij v barvi
format 22 × 28 cm

Zaradi izredne zanimivosti in dokumentarne vrednosti zbirke vaša odločitev najbrž ne bo težka.

M založba
mladinska
knjiga

Knjige lahko naročite na naslov: MLADINSKA KNJIGA, Izvozni oddelek, Titova 3, 61000 Ljubljana, Jugoslavija

DRUGA SVETOVNA VOJNA – STAREJŠIM SPOMIN, MLAJŠIM OPOMI

rodna gruda slovenija

*Revija za Slovence po svetu
Magazine for Slovenes abroad
Revista para los Eslovenos
por el mundo*

Izdaja

Slovenska izseljenska matica
Ljubljana, telefon 061/20-657

Naslov

61000 Ljubljana Cankarjeva 1/II, p. p. 169
Slovenija, Jugoslavija
Telefon uredništva 061/23-102
Telefon uprave 061/21-234

Glavni in odgovorni urednik

Jože Prešeren

Urednica

Jagoda Vigele

Tehnični urednik

Bruno Feher

Uredniški odbor

Janez Kajzer, Marko Kern, Marko Pogačnik,
Jože Prešeren, Silvestra Rogelj, Ina Slokan,
Mila Šenk, Jagoda Vigele, Matjaž Vizjak,
Janez Zrnc

Izdajateljski svet

Mitja Vošnjak (predsednik), dr. Vladimir
Klemenčič, Anna Krasna, Mira Mihelič,
Ernest Petrin, Milan Pogačnik, Drago Seliger,
Lenart Šetinc, Ciril Šter, Ciril Zlobec

Prevajalci

Alberto Gregorič (španščina),
Milena Milojevič-Sheppard (angleščina)
Revija izhaja vsak mesec,
8. in 9. številka izideta skupno.

Letna naročnina

Jugoslavija 150 din, Avstralija 7 aus. \$,
Avstrija 120 Asch, Anglija 3,50 Lstg., Belgija
260 Bfr, Danska 45 Dkr, Finska 35 FM,
Francija 33 FF, Holandija 18 Hfl, Italija
7.000 Lit, Kanada 10 can \$, ZR Nemčija
16 DM, Norveška 45 Nkr, Švedska 40 Skr,
Švica 15 Sfr, ZDA - U. S. A. 8 US \$,
Južnoameriške države 8 US \$.

Avionska naročnina

Severna Amerika 20 US \$ ali 24 can \$, Južna
Amerika 22 US \$, Avstralija 20 aus \$

Plačilo naročnine

Dinarski tekoči račun: 50100-678-45356
Devizni račun: 50100-620-107-257300-
2818/5
pri Ljubljanski banki - Plačilo je možno
tudi po mednarodni poštni nakaznici ali
s čekom, naslovljenim na »Slovenska
izseljenska matica« v priporočenem pismu.
Poštnina plačana pri pošti 61102 Ljubljana

Tisk

ČGP Delo, Ljubljana

Oproščeno prometnega davka po pristojnem
sklepu št. 421-1/173 z dne 24. VII. 1973

	Vaša pisma	2
	Dogodki	4
Jugoslavija in svet - Temelji poljske krize		6
Kako živimo in gospodarimo		8
Tehnologija omogoča popoln izkoristek		11
Izbor iz slovenskega tiska		12
Tržnica - trebuh Ljubljane		14
Lepotica se prebuja		16
Po Sloveniji - Osebnosti		18
Turistični vodnik		20
Slovenija v mojem objektivu		22
Belokranjska ohcet		24
Zakladi slovenskih muzejev - Knjige in rokopisi		26
Naši po svetu		28
Umetniška beseda - Plamenica		34
Za mlade po srcu		36
Skozi ameriško džunglo		38
Materinščina - Nove knjige		41
Mislimo na glas, Filatelija		42
Jubilejni pohod na Triglav		44

**Slika na naslovni strani:
Kosci in grabljice na izseljenskem
pikniku v Škofji Loki
Foto: Janez Zrnc**

»Tukaj v Ameriki lahko kupimo različno blago od strojev do tekstila in drobnih potrebščin iz nekaterih evropskih držav in iz vrste držav jugovzhodne Azije. Le redkokdaj pa najdemo na policah tukajšnjih trgovin tudi blago iz Jugoslavije.

Osebnost sem prepričan, da Jugoslavija proizvaja veliko blaga, ki za temi izdelki ne zaostaja ne po kvaliteti in ne po količini, prav gotovo pa je marsikatero jugoslovansko blago celo boljše kakovosti,« nam med drugim v dolgem pismu piše naročnik iz Združenih držav Amerike. V celoti smo pismo objavili samo v angleški prilogi naše revije, saj nam in seveda zlasti potomcem naših izseljencev v Združenih državah Amerike odpira čisto nove vidike pojma »iskanja korenin«. V tem pismu zasledimo globoko prizadetost ob vsem, kar je povezano z Jugoslavijo. Jugoslavija v tem pogledu ni le idilična dežela prednikov ali dežela, kjer še zdaj žive daljni sorodniki, temveč dežela, ki ima sicer izjemen ugled v svetu, pri čemer je dal največji prispevek pokojni svetovni državnik Josip Broz Tito, vendar pa obstaja strah, da bo ostalo zgolj pri tem, da se ne bo uveljavila tudi v gospodarskem pogledu.

Bojim se, da so bralci, ki berejo tudi slovensko, žal, kljub vsem našim naporom bolje obveščeni kot tisti, ki berejo zgolj angleško. Med gospodarskimi novicami namreč nenehno poročamo tudi o komercialnih uspehih slovenskega in jugoslovanskega gospodarstva na tujih trgih, kjer Jugoslavija nastopa kot enakopraven partner in si je tako tudi v tem pogledu že marsikje utrdila izjemen ugled. Seveda pa ne molčimo tudi o gospodarskih težavah, ki nas tarejo. Izvoz našega blaga je trajna naloga in največji cilj je uravnoveženje plačilne bilance v poslovanju s tujino. Kdaj nam bo to uspelo, je težko napovedovati, vendar pa tudi tuji ekonomisti napovedujejo naši državi lepe možnosti. Popolnoma prav pa ima tudi naš bralec, ko izraža začudenje, da je tako malo našega blaga na ameriškem tržišču. Tudi mi to lahko uporabimo kot očitek našim zunanjetrgovinskim podjetjem, ki se pogosto usmerjajo na tuja tržišča preveč enostransko. Pri prodoru našega blaga na tuje trge tudi pomoči, ki nam jo pri tem ponujajo izseljenci, ne bi smeli odklanjati.

Jože Prešeren

Kipec pravega Avstralca

Prek vašega tajnika Marka Pogačnika vam pošiljam tople pozdrave in se vam zahvaljujem za vaš trud in skrb, ki ju nudite Slovincem zunaj domovine. Zelo smo bili veseli prihoda Marka Pogačnika in njegovih spodbudnih besed na proslavi desete obletnice našega kluba Triglav, ki nam bodo ostale trajno v spominu.

Sem naročnik Rodne grude in sem zakasnil s plačilom naročnine. Pošiljam vam naročnino in če ne bo dovolj, bom nadoknadil. V spomin vam podarjam majhen kipec pravega oziroma pravega Avstralca.

V priljubljeni reviji Rodna gruda, ki jo z užitkom berem, je napisana cena ladijskega pošiljanja. Priporočam vam, da redno objavljate tudi cene letalskega pošiljanja. Še enkrat lep pozdrav z željo, da še tako nadaljujete in vam želim veliko sreče.

Lojze Moge, Sydney, Avstralija

O prekmurski »tromeji«

Po res dolgem čakanju sem 30. marca končno le prejel prva dva zvezka Rodne grude in tudi Slovenski koledar 1981. Prav iskrena hvala. Oba naju z ženo zelo veseli, da bova spet lahko brala knjige oziroma revije v materinščini. Članki so zanimivi in slike so krasne. Upava pa, da bova v bodočnosti našla kakšen članek iz Prekmurja, posebno o »tromeji« in Srebrnem bregu, od koder sva pravzaprav doma.

Stefan Lesic, Strathroy, Ont., Kanada

Moderno Prekmurje

Lani smo obiskali našo prelepo domovino. Vrnemo se radi, če je le mogoče vsaka štiri leta. Lepo je doma, vse se spreminja in hiti s časom naprej. Kar boli, ko ni več stare jablane ali hišice, ki je bila nekoč pokrita s slamo. Radi bi ohranili tisto, kar smo pustili v mladih letih. Po drugi strani pa sem srečna, ko vidim, da moji domači živi-

jo veliko bolje, kot smo živeli včasih. Ko smo se vozili po Prekmurju, kjer včasih Slovenec sploh ni vedel, kje sploh je, stojijo lepe hiše, krasni vrtovi, velika okna, ki jih krasi najlepše cvetje. To je kraj, kjer so bile včasih hišice, krite s slamo ter tu in tam bela štorcklja na dimniku. Rečem vam, zelo lep občutek je, ko vidiš, da tudi v Prekmurju moderno živijo.

Rodno grudo zelo radi beremo. Krasi nam naše vsakdanje življenje, v katerem je marsikakšen dan domotožja.

Zinka Bele, Ottawa, Kanada

Štirikratno slavlje

V slovenski dvorani v Torontu smo imeli 8. marca letos kar štirikratno družinsko slavlje: na prvem mestu moramo omeniti zlati jubilej skupnega življenja Stanka in Barbare Čemas, ki sta doma iz Vinice v Beli krajini, drugo slavlje je bila srebrna poroka, 25-letnice skupnega življenja zeta in hčerke Franceta in Angele Balkovec iz Preloke ob Kolpi, tretje slavlje je bila 50-letnica rojstva in obenem 25-letnica skupnega življenja Jožeta in Anice Čemas, doma iz vasi Zilje ob Kolpi. Vsi danes živimo v Torontu v Kanadi že dvajset let.

Na slavlje smo povabili tudi naše sorodnike iz Preloke, Zilje in Vinice, tako da nas je bilo vseh skupaj prek sto oseb. Naročena je bila tudi vesela belokranjska glasba Milka Novaka. Družba je bila vesela in živahna ter zadovoljna. Kuharice so se res potrudile in napolnile mize z dobro domačo hrano. Pili smo domače slovensko vino in žganje. Govorniki so vsem skupaj zaželeli veliko sreče in še dolgo skupno življenje. Vsa družba je pogosto pritegnila veseli slovenski pesmi. Resnično, bilo je enkratno slavlje zavedne slovenske družine.

Družina Čemas, Toronto, Kanada

Pozdravi iz Ruta

Že pet mesecev sem v Rutu na Primorskem, v naši lepi Sloveniji. Rada bi samo opisala lep dogodek, ki sem ga

doživela, ker imam veliko prijateljev v Avstraliji.

Kot omenjeno, živim že pet mesecev pri sestri na Primorskem v vasi Rut, nedaleč od Tolmina. Pred petimi leti sem tukaj doživela hud potres, zdaj pa sem bila tukaj že nekajkrat. Ne da se popisati, kako se je v tem času spremenila ta vas, koliko se nenehno gradi. Rojakom, ki so prispevali denar za odpravo posledic potresa na Tolminskem, naj ne bo žal za to.

Rut je majhna vas s 156 prebivalci. Med drugim je znan tudi po zelo stari lipi, katere obseg je okrog osem metrov in je stara okrog 800 let. Neko soboto konec marca se je naša majhna skupina odpravila na goro Trata, 1300 metrov nadmorske višine, kjer ima sin od sestre lovsko kočico. Ko sem gledala od spodaj proti vrhu, me je malo skrbelo, kako bom zmogla pot, saj nisem preveč vajena hoje. Potem pa sem le zbrala korajžo in vzela pot pod noge. Hodili smo tri ure, predno smo prišli do kočice. Imeli smo srečo, da je bil lep sončen dan. Bil je čudovit razgled na okoliške hribe, na Rodino, Visoki vrh, Raskovec in seveda na druge, ki jim ne vem imena. Žal cvetja takrat še ni bilo, saj smo na nekaterih mestih še gazili v sneg. Sem in tja smo preplašili čredo gamsov. Tam smo ostali ves dan, zvečer pa smo sedeli pred kočico v čudoviti tišini. Le tu in tam se je oglasila kaka ujeda. To je bil občutek, ki ga je nemogoče popisati.

Zjutraj smo vstali že pred sončnim vzhodom in poslušali smo ruševca, nedaleč stran od kočice so se pasli gamsi. Bili smo tiho, niti diha ni bilo slišati. To sem doživela prvokrat v življenju. Za ta dan so me določili za kuharico, moški pa so čistili okrog kočice in sadili smreke. Imela sem prižgan radio in srce mi je vztrepotalo, ko sem ob enih med poročili na ljubljanskem radiu zaslišala novico, da so v Sydneyu v Avstraliji proslavili desetletnico slovenskega kluba Triglav, in da so ob tej priložnosti podpisali tudi pogodbo o posojilu za zidavo triglavskega doma.

Dragi rojaki, solze so mi prišle v oči, ko vem, koliko truda je bilo vložnega v vse to, saj sem tudi sama članica Triglava. Iz domovine vam iskreno čestitam ob vašem napredku in želim, da bi še naprej vztrajali, kakor ste doslej. Nalila sem si kozarček domačega encijana, dala v radio kaseto, ki mi je lepo zapela staro pesem »Oj Triglav, moj dom...«

Zora Uljanič

Pozdravi prijateljem v Avstraliji

Bila sem na obisku pri bratu v Avstraliji. Videla sem zelo veliko, spoz-

nala nove ljudi in običaje, skratka, spoznala sem čisto novo deželo.

Od vsega mi je bilo najlepše, ko me je bratranec Franc Baša peljal v slovenski klub Jadran v Melbournu, katerega član je. Zato bi vam želela nekoliko popisati svoje vtise in doživetja, ki sem jih bila deležna. Bilo je na pustno soboto, 28. 2. 1981. Ob vходу stoji lep spomenik, posvečen pesniku Otonu Župančiču. Bratranec mi je takoj s ponosom povedal, da ga je klubu podarila Slovenska izseljenska matica. Zdaj gradijo novo dvorano, saj je zdajšnja premajhna. Celoten prostor je zelo velik in lepo urejen in takoj daje vtis, da zanj skrbijo ljudje z ljubeznjivo in požrtvovalnostjo.

Potem smo odšli na plesišče, ki je bilo za ta dan tudi primerno okrašeno. Posedli smo okrog mize. Kmalu za tem sem po mikrofону zaslišala: Med nami imamo obisk iz Slovenije, iz Ilirske Bistrice, Tončko Štefančič. V imenu vseh ji zaželim dobrodošlico in da bi se med nami čim bolj počutila ter srečno vrnitev v domovino. Zelo me je ganilo in presenetilo hkrati, saj na tako pozornost nisem bila pripravljena. Pristopili so tudi drugi člani odbora in kluba in vsak je želel izvedeti kaj novega iz svojega domačega kraja, a kaj, ko sem bila sama iz Ilirske Bistrice, oni pa so bili z vseh koncev Slovenije. Pa smo se kljub temu lepo pogovorili, pošalili in se nasmejali. Ves čas pa me je spremljala godba s samimi domačimi melodijami. Tudi zapeli so mi več slovenskih pesmi. Njihovo petje je bilo zelo lepo in ubrano. Čeprav sem bila samo na dopustu in so se moji dnevi že bližali koncu, me je pesem »Kje je moj mili dom« tako ganila, da se nisem mogla ubraniti solzam.

Ko sem tako sedela in opazovala te ljudi, kako hitijo z delom in kako si kljub temu vedno najdejo trenutek, da se ob sobotah in nedeljah zberejo kot ena velika družina, da se med seboj pogovorijo in poveselejo. Gledala sem jih in videla sem, da se nikoli ne bodo izgubili v množici, saj so preveč povezani med seboj in jim dnevi v klubu nikoli ne minevajo v prazno. S svojo prisrčnostjo so mi pričarali toplo človeško občutje, v meni je pela sreča, ki sem jo delila z njimi.

Zdaj sem doma, toda še vedno čutim, kako smo si blizu, saj smo se vzljubili kot stari prijatelji. To sem vam želela napisati zato, da bi se v teh vrsticah vsaj malo oddolžila za njihovo prisrčnost in gostoljubje.

Tončka Štefančič, Ilirska Bistrica

Diatonična harmonika

V prilogi vam pošiljam izvod časopisa »The Forest City News«, ki objavlja tudi vrsto člankov, ki še posebej

zanimajo bralce slovenskega porekla. Uredniku tega lista bom v kratkem poslal tudi članek o reviji Rodna gruda, njeno ceno in način, kako jo je mogoče naročiti. Upam, da boste tako dobili nekaj novih naročnikov. Tu že precej ljudi prejema vašo revijo in vsi pravijo, da so slike v njej res izvrstne.

Upam, da vam bo v eni od prihodnjih števil Rodne grude uspelo objaviti članek o izvoru in razvoju »Steirische Harmonike«, ki je standardna slovenska harmonika ali diatonična harmonika. Kot vem, je znana med Nemci in Slovenci. Morda obstaja kak knjiga o tem, od koder bi lahko vzeli odlomek, prepričan pa sem, da bi vam pri tem lahko pomagal tudi Lojze Slak. V Združenih državah Amerike vlada izredno zanimanje za to vrsto slovenske harmonike.

Prosim vas tudi, da me obvestite, če obstaja kak knjiga o »slovenski harmoniki«, o njeni zgodovini od začetka ter o celotnem njenem razvoju, s ceno, lahko je tudi v slovenščini.

**Ludwig R. Harvatin,
Forest City, Pa., ZDA**

Op. urednika: Žal vam ne moremo poslati knjige o slovenski harmoniki, ker ne obstaja. Vemo, da vlada v ZDA in tudi v nekaterih drugih državah med našimi rojaki izredno veliko zanimanje za to harmoniko na sploh, zlasti pa seveda za igranje nanjo. O vsem skupaj – o njenem izvoru pa tudi o igranju nanjo bomo objavili članek v eni od prihodnjih števil Rodne grude.

Na harmonikarskem pikniku v Barbertonu, Ohio – Frances Valentino in Paul Petrich (foto: Jo Mišič)

v zadnjih nekaj letih nazadovalo v Ljubljani-center, Tolminu, Gornji Radgoni, Hrastniku, Idriji, Ilirski Bistrici, Lenartu, Lendavi, Metliki, Ormožu in v Radljah ob Dravi.

Titov lik ne gvinejskem bankovcu

V Beogradu je gvinejski veleposlanik v Jugoslaviji Alpha Bakar Barry predstavil jugoslovanski javnosti novi gvinejski bankovec, na katerem je upodobljen lik Josipa Broza Tita. Njegov lik je na največjem gvinejskem bankovcu za 500 sylijev (njegova vrednost je približno 25 dolarjev). Gvinejski veleposlanik je ob predstavitvi novega bankovca izjavil, da so Titov lik upodobili na svojem denarju »v znamenje hvaležnosti predsedniku Titu za vse, kar je storil za zatirane narode sveta, za svobodo, neodvisnost, mednarodni mir in varnost in za gibanje neuvrščenosti.«

Strožji zakon o varnosti v prometu

V Jugoslaviji je 1. maja začel veljati novi zvezni zakon o temeljnih varnosti cestnega prometa, ki ga je zvezna skupščina sprejela že oktobra lani. V novem zakonu je precej novih določb, zlasti pa so predvidene višje kazni za tiste, ki ga ne bodo spoštovali.

Novi zakon predvideva tudi strožje omejitve hitrosti na jugoslovanskih

Skupina udeležencev seje koordinacijskega odbora izseljenskih matic iz vse Jugoslavije se je poklonila tudi spomenu Josipa Broza Tita. Na sliki: pred Hišo cvetja

Prvi podatki popisa

Vse podrobnosti zadnjega popisa prebivalstva v Jugoslaviji bodo znane šele leta 1982, ko bodo vse popisnice šifrirane za računalnik, že zdaj pa lahko objavimo nekatere podatke:

1. aprila letos je v SR Sloveniji stalno živelo 1.883.764 prebivalcev, našli pa so tudi 88.910 začasno prisotnih prebivalcev. Začasno živi na tujem 51.090 prebivalcev SR Slovenije, pri čemer pa je treba povedati, da dokončni podatki popisa še niso znani, saj velja skrajni rok za popis naših delavcev, ki so začasno zaposleni v tujini, 15. junij.

Koliko stalnih prebivalcev imajo slovenska mesta? Ljubljana je imela ob tem popisu 253.061 prebivalcev, Maribor 124.940, Celje 39.579, Kranj 33.336, Velenje 22.680, Koper 23.683, Jesenice 19.519, Novo mesto 19.330, Nova Gorica 19.326 in Trbovlje 17.083. Število prebivalstva je

cestah. Na avtomobilskih cestah je najvišja dovoljena hitrost 120 kilometrov na uro, 100 kilometrov je dovoljenih na cestah, rezerviranih za motorni promet, 80 kilometrov pa je najvišja dovoljena hitrost na ostalih cestah. Uporaba varnostnih pasov je obvezna, vendar pa so kazni za neprivezovanje predvidene šele za leto 1985.

V Sarajevu bo več kot 5000 novinarjev

V Sarajevo je pred nedavnim dopotoval predsednik mednarodnega olimpijskega komiteja Juan Antonio Samaranch, ki je predsedoval seji tiskovne komisije tega komiteja. Po približnih prijavah bo na zimskih olimpijskih igrah, ki bodo v Sarajevu leta 1984, več kot 5000 novinarjev z vsega sveta. Osrednje tiskovno središče bo na Skenderiji, pomožna tiskovna središča pa bodo pripravili blizu prizorišč vseh tekmovalj.

Knjiga o Titu v milijon izvodih

Lastnik založbe R. S. Schultz iz ZR Nemčije je na nedavni tiskovni konferenci v Zagrebu izjavil, da bodo izdali knjigo Vladimira Dedijera z naslovom »Tito – moje življenje, moje delo, moja zapuščina« v milijon izvodih v štirih jezikih. Povzetek knjige bo v štirinajstih nadaljevanjih objavila tudi zahodnonemška revija Stern.

Živo izročilo Osvobodilne fronte

V Ljubljani in v vsej Sloveniji so bile 27. aprila številne slovesnosti, na katerih so počastili 40-letnico ustanov-

Pogled na del nove stanovanjske soseke Fužine v vzhodnem delu Ljubljane (foto: Janez Zrnec)

vitve Osvobodilne fronte slovenskega naroda. Na osrednji slovesnosti v veliki dvorani slovenske skupščine so podelili letošnja zlata priznanja Osvobodilne fronte številnim uglednim družbenim in političnim delavcem. Na slavnostni akademiji, ki je bila v Cankarjevem domu v Ljubljani, pa je govoril o pomenu Osvobodilne fronte za osvoboditev slovenskega ljudstva Josip Vidmar.

Jugoslavija trikrat bronasta

Na 36. svetovnem prvenstvu v namiznem tenisu, ki je bilo v aprilu v novem športnem središču »Vojvodina« v Novem Sadu, je potrdila premoč v tem športu Kitajska, saj so njeni igralci osvojili vseh sedem zlatih kolajn. Po zaslugi svojega najstarejšega igralca Dragutina Šurbeka, 35, pa je bila tudi Jugoslavija med najuspešnejšimi državami, saj je osvojila tri bronasta odličja.

Ugodna ocena odnosov z verskimi skupnostmi v SR Sloveniji

V aprilu je koordinacijski odbor za urejanje odnosov med samoupravno družbo in verskimi skupnostmi pri predsedstvu republiške konference Socialistične zveze Slovenije ocenil sedanje odnose med našo družbo in navedenimi skupnostmi.

Odnosi med samoupravno socialistično družbo in verskimi skupnostmi so se po tej oceni v razdobju od decembra leta 1979 – torej od zadnje seje tega odbora – do danes razvijali pozitivno kljub posameznim negativnim pojavom, kar pa ne more spremeniti splošne ocene, da je bila vseskozi prisotna naravnost za ohranitev dobrih in urejenih medsebojnih odnosov. Ponovno je bilo poudarjeno, da republiški zakon o pravnem položaju verskih skupnosti, sprejet 1. 1976, pomeni pozitiven prispevek za opravljanje verskega življenja občanov kot tudi za urejanje zadev glede odnosov z verskimi skupnostmi.

Za odnose z najštevilnejšo versko skupnostjo v Sloveniji – katoliško cerkvijo – je pomembna izrečena ocena, ki ugotavlja ugoden razvoj odnosov med Jugoslavijo in Vatikanom

Ob dogodkih na Kosovu

Nacionalizem – večglavi zmaj

Nacionalistično in iredentistično divjanje na Kosovu nas je gotovo presenetilo. Priznati moramo, da smo se ob dejstvu, da je bila Jugoslavija vsa zadnja leta in desetletja, ko je povsod po svetu in tudi Evropi prihajalo do takšnih ali drugačnih oblik nasilja, tudi prelivanja krvi, zelena oaza miru, uspavali. Za hip smo pozabili, da je nacionalizem večglavi zmaj, ki še ni pokončan, ki potrpežljivo čaka na trenutek nebudnosti, da bo znova lahko razpihoval strupeni ogenj sovraštva in razdora. To je bil in ostaja njegov glavni cilj.

Zdaj, ko je prišlo do velike tragedije – 11 mrtvih pri nas ne moremo poimenoovati drugače – seveda dokaj zlahka ugotavljamo, kaj vse smo prezrli in kako podcenjevalno, brčkone pa tudi nestrokovno, premalo politično zrelo, smo se lotevali razreševanja nekaterih vprašanj. Če bi v vsakem trenutku ravnali tako, kot nam veleva teorija o nacionalizmu, tako bi se morali naučiti tudi iz naše revolucionarne zgodovinske prakse, do vsega tega zanesljivo ne bi prišlo.

Kar je bilo, je bilo – davek je izredno visok, toda plačali smo ga. Ne, takšnega razmišljanja si ne smemo dovoliti. Tudi najmanjših poskusov v to smer ne. Sila poceni bi bilo to, banalno in neokusno, prav nič v skladu z našim družbenimi opredelitvami in hotenji. Pot, ki nas vodi iz tega položaja, je drugačna: z izredno pozornostjo je treba razčleniti, kdo vse je zlagal polena na grmado, zlasti pa kdo je prižgal ogenj. Poudarek mora veljati družbeni razsežnosti tega pojava, ne pa »sekanju glav«, še manj pa iskanju čarovnic. Vse to pa nikakor ne pomeni, da bi morali vsi ostati na svojih mestih in funkcijah. Kdor je kriv, pa naj gre za posredno ali neposredno odgovornost, naj za to tudi odgovarja. V tem ni nobene maščevalnosti ali izplakovanja odgovornosti, ki leži na duši vseh. To je le najbolj normalna posledica, splošna zakonitost, ki velja povsod in na vseh ravneh. Razumljivo je, da je ob in po teh dogodkih Kosovo prišlo v ospredje našega, kajpak (morda še bolj) pa tudi tujega zanimanja. Kakšne so resnične razmere v tej najmanj razviti naši avtonomni pokrajini?

Še preden odgovorimo, spet lahko ugotovimo, da je takšno krizno obdobje znova pokazalo, da se premalo poznamo, da pretakanju informacij, zlasti tistih, ki ne prihajajo iz federacije in domačih logov, posvečamo premajhno pozornost. Kosovo daleč zaostaja za jugoslovanskim poprečjem, toda vse republike in pokrajine zvesto izpolnjujejo ustavno načelo,

da je razvoj nerazvitih skupna skrb in odgovornost vseh nas. Ta pokrajina je v zadnjih letih izjemno napredovala, o čemer priča prav vsak podatek o njenem družbenem in gospodarskem razvoju. Toda treba je tudi znati brati te številke, kajti za Kosovo je značilno, da je prirastek prebivalstva za celih 120 odstotkov večji od jugoslovanskega poprečja. Vsa komur, ki se le za hip ustavi ob tem podatku, gotovo ni treba razlagati, kaj to pomeni.

Nihče pa tudi noče trditi, da so bila vsa sredstva, ki so se stekala na Kosovo iz sklada federacije za pomoč narazvitim in iz drugih virov, porabljena tako, kot bi bila drugje, kjer so izkušnje bogatejše, kjer ima delavski razred že stoletje in več dolgo tradicijo, kjer mehanizem obračunja družbenih sredstev poteka razmeroma gladko in brez večjih zastojev. Takšno pričakovanje bi bilo milo rečeno utopistično.

Seveda pa je v zvezi s tem treba tudi povedati, da je bilo pri razvoju Kosova narajenih tudi več objektivnih napak. Nara izmed njih je gotovo ta, da klasična, to je predelovalna industrija, s pomočjo katere bi zelo hitro povečali tako zaposlenost kot tudi širili zavest delavskega razreda, ni dobila prave vloge. V želji, da bi čim hitreje lovili napredek, smo delali prevelike korake in jo preveč izpuščali. Tu zdaj zija luknja, ki jo moramo čim hitreje zapolniti. Seveda to ne pomeni, da se je treba odpovedati velikim projektom, pač pa da mora delo potekati po obeh tirihi. In v tej smeri smo z novim petletnim načrtom razvoja Jugoslavije tudi zastavili. Vprašanje, koliko smo dodali še kako in kdo. Zato zdaj razvoj Kosova temelji na novi komponenti – dohodkovnem povezovanju združenega dela, neposrednemu interesu in pomoči. To je, čeprav skladi seveda še živijo in tudi še nekaj časa bodo, tista perspektiva, od katere si lahko največ obetamo, to je tista pot, ki bo pripeljala do nove, še večje preobrazbe te pokrajine, cilja, za uresničitev katerega so odgovorni tako na Kosovu kot povsod drugje v državi.

In seveda je takšna usmeritev tudi najboljše jamstvo, da ne zunanji ne notranji sovražnik (oba pa sta tokrat – kot že velikokrat prej – sodelovala z roko v roki) ne bo naletel na najmanjšo podporo, da bo prav vsak v hipu lahko razkril prozornost njegovih laži in sovražnost njegovih namenov.

Boris Kutin

Temelji poljske krize

Kmalu bo že leto dni, odkar je Poljska neprestano v središču zanimanja svetovne politične javnosti. Vzrok za to ni le notranji razvoj v tej vzhodnoevropski deželi, ki je sicer že sam po sebi izjemno zanimiv in pomemben, ampak tudi dejstvo, da je poljska kriza postala eno središčnih vprašanj v odnosih med Vzhodom in Zahodom. V mesecih, ki so potekali od lanskega julija in avgusta, ko se je zaradi množičnih delavskih protestov začela zaostrovanje družbena in politična kriza, je Zahod že velikokrat obtožil Sovjetsko zvezo, da pripravlja oboroženo intervencijo, s katero želi po svoje urediti poljske zadeve in obenem grozil s celo vrsto političnih, gospodarskih in drugih ukrepov, če bo do intervencije res prišlo. Zahodni politiki, na čelu z najvišjimi predstavniki nove ameriške administracije, so posredno pa tudi neposredno, v stikih s sovjetskimi predstavniki, opozarjali in še opozarjajo, da bi imela morebitna sovjetska intervencija na Poljskem katastrofalne posledice za odnose med Vzhodom in Zahodom.

Tako se je torej kriza na Poljskem spremenila v zelo pomembno mednarodno vprašanje, obenem pa tudi v povod in predmet izredno hude propagandne vojne med Vzhodom in Zahodom, kakršne že dolgo ni bilo. Zahod – kot smo že omenili – neprestano pripisuje Sovjetski zvezi namero, da bo intervenirala in na tej osnovi razpihuje močno protisovjetsko gonjo. Z druge strani Sovjetska zveza obtožuje zahodne države, da se grobo vmešavajo v poljske notranje zadeve, da razpihujejo krizo in nemire v deželi, da dajejo politično in finančno pomoč protirevolucionarnim in protisocialističnim silam ter da delajo vse, da bi položaj v deželi čim bolj zaostriale, poslabšale in tako še bolj škodovala Poljski in socializmu.

Očitno so v tej propagandni vojni z obeh strani prisotna huda pretiravanja, vendar pa je nedvomno res, da je Poljska postala širše vprašanje in da bi kakšno večje in resnejše vmešavanje s katerekoli strani povzročilo kup zelo

resnih nevšečnosti. Prav zato treznejši del mednarodne javnosti tako vztrajno poudarja, da je nedopustno kakršnokoli vmešavanje v poljske notranje zadeve in da je treba omogočiti Poljskom, da bodo sami poiskali rešitev iz sedanje krize.

To je prav gotovo edina realistična in, gledano s stališča širših mednarodnih odnosov, tudi edina varna politika. Seveda pa je v znatni meri odvisna tudi od same Poljske, oziroma od tega, ali bo Poljskom v doglednem času uspelo prebroditi sedanje težave in začrtati kolikor toliko jasne in trdne smernice za izhod iz krize, kar gotovo ni hitro in lahko delo. Če se to ne bo zgodilo, če bi poljska kriza ušla izpod nadzorstva organiziranih in odgovornih notranjih sil – potem se vmešavanjem od zunaj ne bo mogoče izogniti.

Ključ prihodnosti je torej v bistvu v poljskih rokah. Položaj v deželi je resen, kriza še vedno traja in graditev novih družbenopolitičnih ravnotežij, ki naj bi bila osnova drugačnemu, za večino naroda bolj sprejemljivemu, toda še vedno socialističnemu razvoju, teče počasi in z velikimi težavami. Resna zavora hitrejšemu procesu obnove je globoka kriza v Poljski združeni delavski partiji, ki ima sicer v državi oblast in vodilno vlogo. Partija je doživela resno nezaupnico s strani delavskega razreda in drugih slojev prebivalstva, češ da je bila njena politika slaba, ker je bila odtrgana od dejanskih interesov delavskega razreda in ljudstva, ker v njej ni bilo demokracije in ustvarjalne razprave. Vodstvo je priznalo upravičenost takih kritik, vendar se zelo težko osvobaja starega, med drugim tudi zato, ker ni enotno, saj je razdeljeno med zagovornike stare politike in pristaše zares globokega in temeljitega preroda. Boj med temi strujami je dramatičen in ne poteka vedno brez tujega vmešavanja, toda pod pritiskom partijskega članstva in osnovnih organizacij, se tehnica milimeter za milimetrom nagiba na stran prerodnih sil v partiji.

V tem pogledu bo izjemnega pomena izredni kongres partije, ki je napovedan za sredino julija. Če bo na njem poljska partija uspela izdelati in sprejeti nov program, ki bo sprejemljiv za večino Poljakov, in če bo uredila svoje vrste, bo storjen velik korak naprej. Potem bodo dane stvarne možnosti za konstruktiven in ustvarjalen dialog z drugimi pomembnimi silami, predvsem s sindikatom »Solidarnost« in s cerkvijo, ki sooblikujejo prihodnost in usodo Poljske. Zato lahko brez pretiravanja rečemo, da je pričakovanje svetovne politične javnosti zdaj osredotočeno na napovedani izredni kongres poljske partije.

Janez Stanič

Gospodarske novice

ZR Nemčija – naš pomemben gospodarski partner

Z Zvezno republiko Nemčijo poteka že vrsto let živahna blagovna menjava. Prej je bila ZR Nemčija naš največji kupec, zdaj pa je po vrednosti našega izvoza na tretjem mestu za Sovjetsko zvezo in Italijo. Kot naš dobavitelj pa je zadržala prvo mesto, čeprav se je lani naš uvoz iz te države močno zmanjšal.

Naša blagovna menjava z ZR Nemčijo je bila res obsežna, saj smo v prvem polletju lani izvozili v to državo 800 vrst raznih izdelkov v vrednosti 7,402 milijarde dinarjev, kar je 9,5 odstotkov našega izvoza. Od tam pa smo uvozili 1.850 vrst izdelkov in plačali zanje dobrih 24 milijard dinarjev, kar je 17 odstotkov celotnega našega uvoza. Skupna negativna bilanca je bila torej kar precejšnja. Tudi ko pregledujemo seznam blaga, ki smo ga uvozili iz ZR Nemčije, ugotavljamo, da bi lahko izostali številni predmeti.

Nakup avtomobilov brez posojil

Zvezni izvršni svet (zvezna vlada) je sprejel sklep, po katerem ni več mogoče nakupovati s pomočjo kreditov avtomobilov, poleg tega pa tudi nekaterih za življenje manj pomembnih reči: usnjenih izdelkov, izdelkov iz srebra, dragocenih tepihov, avtomobilskih počitniških prikolic, opreme za taborjenje, pomivalnih strojev, stereo naprav, barvnih televizorjev, magnetofonov in motornih čolnov. Zvišal se je tudi delež gotovine, ki jo moramo pripraviti ob nakupu pohištva, hladilnikov, zmrzovalnikov, pralnih strojev, črnobelih televizijskih aparatov, mopedov in vseh vrst kadi. S tem ukrepom želi vlada preprečiti porabo prek zmožnosti.

Izvoz naše govedine v EGS

Po vstopu Grčije v Evropsko gospodarsko skupnost je prišlo do vprašanja, kako bo z jugoslovanskim izvozom govejega mesa (baby beef) v to državo, kamor smo v minulih letih letno prodali po okoli 50.000 ton mesa. Evropski parlament je na nedavnem zasedanju podprl jugoslovansko zahtevo, da vstop Grčije v to gospodarsko skupnost ne bi smel škodovati in-

teresom Jugoslavije. Predlagali so, naj bo za Grčijo v prihodnje določen poseben kontingent 30.000 ton mesa, tako da bi celoten izvoz v evropsko deževino lahko znašal 64.800 ton, kar je še vedno manj od naših zahtev.

Cometova naložba že daje sadove

Odločitev tovarne Comet iz Zreč da skupaj z malteško družbo za razvoj ustanovi firmo Coflex Ltd., se je v dosedanem času delovanja te organizacije že izkazala za dobro premišljeno. Lani je matična organizacija že prejela prvi čisti dobiček z Malte, hkrati pa je pomembna ta delovna organizacija tudi zaradi tega, ker ta obrat na Malti pomeni odskočno desko za prodor na afriško in azijsko tržišče, to pa velja tako za obrat na Malti kakor tudi za matično podjetje Comet.

Malteško podjetje Coflex je prejelo tudi letošnjo azijsko nagrado za področje umetnih brusov. Ta nagrada bo prav gotovo odprla še nove možnosti prodaje izdelkov malteške tovarne, prek nje pa tudi zreškega Cometa.

V tovarni Coflex na Malti je zaposlenih 18 ljudi, od tega dva v pisarni. Produktivnost je precej višja kot v Zrečah.

Vinska karta Jugoslavije v ZDA

Trgovska središča v Združenih državah Amerike bodo v kratkem dobila vinske karte Jugoslavije. Ljubitelji vin z »aromo Jadrana« in vin iz krajev, ki so jih kot turisti že obiskali, ali jih še nameravajo obiskati, bodo tako dobili natančno karto vinorodnih območij Jugoslavije. Razen s temi podatki se bodo kupci v ZDA podrobneje seznanili tudi s posameznimi najpomembnejšimi vrstami grozdja pri nas, z vinarskimi središči ter s turističnimi in zgodovinsko-kulturnimi posebnostmi naše dežele.

Iskanje radioaktivnih rud

Po vsem svetu je danes razširjena uranska mrzlica. Tudi pri nas vztrajno iščejo radioaktivne rude, pomembne surovine današnjega, zlasti pa jutrišnjega sveta. Pri tem uporabljajo posebne sonde, s katerimi na razmeroma preprost način ugotavljajo prisotnost in količino uranove in torijeve rude v zemlji. Sondo potisnejo v jamo globine 40 do 100 centimetrov. V njej se ulovi plin radon, ki se sprošča pri radioaktivnem razpadu urana ali torija ter uhaja na površino. Ta plin seva alfa žarke, ki puste v zemlji sledi. Sondo s

posebno folijo pustijo v zemlji štiri tedne, nato pa folijo razvijejo in pod mikroskopom preštejejo sledi. Več ko je urana ali torija u zemlji, več je sledi.

Katodne cevi iz Niša

V Nišu, SR Srbija, zidajo prvo jugoslovansko tovarno katodnih cevi, za katero prispevajo sredstva podjetja Iskra, RIZ in Elektronska industrija iz Niša. V zadnjem času se je temu sodelovanju pridružilo tudi velenjsko Gorenje. Gorenje bo za svoje potrebe rabilo po 300 tisoč cevi letno, zato želijo vplivati tudi na to, da bi bila načrtovana tovarna večja, kot je bilo prvotno predvideno. Tovarna računa na to, da bo del svojih izdelkov tudi izvažala.

Tovarna katodnih cevi v Nišu bo v zadnjih letih edina tovrstna naložba v Evropi.

Antene Gorenje-Elrad v izvoz

V delovni organizaciji Gorenje-Elrad v Gornji Radgoni, kjer že več let uspešno razvijajo gospodarske odnose z deželami v razvoju, zdaj to sodelovanje poglobljajo tudi na področju industrijske kooperacije. Med največje kupce Elradovih izdelkov sodi Nigerija, v prihodnje pa bo naše podjetje nudilo tej državi tudi tehnično pomoč, od katere si obe strani obetata precejšnje koristi. V Nigeriji se že muči skupina Elradovih strokovnjakov, ki bo tej državi pomagala organizirati izdelovanje sprejemnih televizijskih anten, po katerih je vse večje povpraševanje v vsej Afriki. Elrad bo pošiljal v Nigerijo sestavne dele za okrog sto tisoč televizijskih anten v vrednosti milijon dolarjev letno.

Gorenje-Elrad prav tako uspešno nadaljuje s poslovnimi stiki z Irakom

in Kuvajtom te z nekaterimi drugimi državami.

Ponovno odpiranje rudnika v Idriji?

Potem ko so idrijski rudnik živega srebra zaradi nerentabilnosti leta 1977 zaprli, postaja v zadnjem času vse bolj zanimivo ponovno odprtje tega rudnika.

Načrt o ponovnem odprtju rudnika predvideva letno proizvodnjo 300 ton, od tega bi bilo 60 do 80 ton živega srebra namenjenega za domače potrebe, ostalo pa naj bi prodali na zahodnem trgu. Za ponovno odprtje idrijskega rudnika bodo potrebne precejšnje investicije, katerih del bi bili krediti, del bi zbrali bodoči porabniki in del izvozniki. Če bo šlo vse po načrtih, bo idrijski rudnik ponovno odprt v začetku prihodnjega leta. Po predvidevanjih naj bi rudnik sprva deloval na meji rentabilnosti, pozneje pa bi ustvarjal dinarski in devizni dohodek.

Gospodarsko sodelovanje z Avstrijo

Sestava blagovne menjave Jugoslavije z Avstrijo za nas ni najbolj ugodna. Lani je sicer dosegla 685 milijonov dolarjev, toda od tega so jugoslovanske tovarne izvozile v Avstrijo le za 170 milijonov dolarjev izdelkov. Pri tem so vštetni tudi vsi tisti izdelki, ki pozneje nadaljujejo svojo pot v druge države. Naša podjetja kupujejo v Avstriji zlasti reprodukcijski material za kemično industrijo, nekatere vrste tekstilnih izdelkov, strojno opremo in motorna olja. Izvozijo pa največ piva, mineralne vode, mėsnih izdelkov, sadja, konzerviranih in svežih morskih rib in vin.

Poletni utrinek s poti proti našemu morju (foto: Janez Zrnc)

Niso le cene merilo življenjske ravni

Kako živimo in gospodarimo

Po rasti cen na drobno je Jugoslavija po podatkih statistike Združenih narodov vsaj med evropskimi državami prav pri vrhu. Cene na drobno, s katerimi ponavadi merijo inflacijo, so se v Jugoslaviji zlasti lani in v začetku tega leta zelo povečale. Lani so se v primerjavi s 1979. letom dvignile za dobrih 30 odstotkov. V letošnjem januarju pa so bile za dobro polovico večje kot v lanskem letu.

V Sloveniji so v letošnjem januarju cene na drobno zrasle celo za nekaj desetink bolj kot v Jugoslaviji. V primerjavi z lanskim januarjem so bile v Sloveniji za 49 odstotkov višje, v primerjavi z lanskim decembrom pa so bile po podatkih slovenskega zavoda za statistiko za 8,3 odstotka višje. Vendar pa lansko povečanje cen na drobno in letošnji skok štejeta med izjemna povečanja drobnoprodajnih cen. V prejšnjih letih so namreč cene na drobno v Jugoslaviji le nekaj počasnije naraščale. V obdobju od 1970. leta do lani so se tako vsako leto v poprečju dvignile za 19 odstotkov. Tudi to seveda ni majhna rast, je pa v dobršni meri posledica nakopičenih cenovnih neskladij, ki jih niso sproti urejali.

V Sloveniji se je v letošnjem januarju najbolj podražila kurjava. Ta je bila namreč po podatkih slovenskega zavoda za statistiko v letošnjem januarju za 104 odstotke dražja kot v lanskem. Dvakrat večje so bile v Sloveniji januarja tudi cene goriva in maziv, prometna sredstva so bila v letošnjem januarju za 68 odstotkov dražja kot v lanskem, svilene tkanine so bile za 61 odstotkov dražje in razsvetljava za 58 odstotkov.

Opeka in čebula najhitrejši

Seveda se izdelki niso enakomerno dražili skozi vse leto. Enkrat se je podražilo eno, drugič drugo. V primerjavi z lanskim decembrom so se januarja letos v Sloveniji najbolj podražili tobačni izdelki, namreč za skoraj 32 odstotkov, mleko in mlečni izdelki so bili za 27,5 odstotka dražji, tekoča goriva in maziva za 26,5 od-

stotka, kulturne storitve so bile dražje za 21 odstotkov itd.

Del podražitev, ki jih je statistika prikazala v januarju, gre sicer še na račun lanskega leta, saj statistika iz vrste razlogov upošteva podražitve z nekaj zamude. Tako je tudi pri februarskih in marčevskih podražitvah.

Življenjske ravni prebivalstva pa ne krojijo samo cene posameznih izdelkov, ampak tudi osebni in drugi dohodki prebivalstva. Ti so v preteklosti pri nas na splošno rasli celo hitreje kot cene na drobno. Poprečni mesečni osebni dohodek se je, na primer, v Sloveniji v zadnjem četrtnem stoletju povečal za skoraj 59-krat. V tem času se je v Sloveniji najbolj podražila opeka, ki smo jo po podatkih slovenske statistike 1979. leta kupovali za skoraj 89-krat dražje kot 1956. leta. Druga po hitrosti draženja v zadnjem četrtnem stoletju je bila čebula, sledijo jabolka, apno, porcelanasti krožniki, lignit, riž, sol, govedina s kostmi, vino itd. V obdobju od 1960. leta do lani so se cene na drobno v Sloveniji vsako leto v poprečju povečale za dobrih 15 odstotkov. Poprečni osebni dohodek pa

je bil vsako leto za dobrih 20 odstotkov večji. Samo trikrat v tem obdobju, namreč 1973., 1974. in 1975. leta, so v Sloveniji cene na drobno zrasle bolj kot je zrasel poprečni osebni dohodek. Največja razlika med njimi v korist osebnega dohodka je bila 1964. leta, ko so se cene na drobno v Sloveniji povečale za 10,3 odstotka, poprečni osebni dohodek pa za 32,2 odstotka.

Vse manj za hrano

V Jugoslaviji so se cene na drobno in osebni dohodki povečevali podobno, skladno s to rastjo pa se je, kot ugotavljajo statistiki na podlagi množičnih anket, spreminjala tudi struktura porabe dohodkov prebivalstva. Na to vplivajo poleg osebnih in drugih dohodkov prebivalstva tudi preskrbljenost trga in cene.

Podatki slovenskega zavoda za statistiko o sestavi mesečnih izdatkov poprečne slovenske štiričlanske družine kažejo, da postaja pri nas hrana vse manj pomemben izdelek. Medtem ko je taka družina porabila za hrano 1963. leta kar dobrih 40 odstotkov vseh izdatkov na mesec, je znašal ta delež 1968. leta 36 odstotkov, 1979. leta pa dobrih 33 odstotkov. Manj daje poprečna slovenska družina tudi za obleko. V ta namen so 1968. leta dali Slovenci 11 odstotkov mesečnih izdatkov, 1979. leta pa le dobrih 9 odstotkov. Bolj izrazite spremembe so v sestavi porabe dohodkov poprečne slovenske štiričlanske družine pri izdatkih za pijačo, kurjavo in razsvetljava, pri izdatkih za avtomobile ter za zadovoljevanje kulturnih potreb, izobrazbe in zabave. Tako so se med izdatki močno dvignili izdatki za pijače. Zanje

Krompir ne sodi na vrh podražitvene lestvice na Slovenskem

je šlo 1968. leta le 2,8 odstotka vseh izdatkov štiričlanske družine, v 1979. letu pa skoraj 4,5 odstotka. Rastejo tudi izdatki za kurjavo in razsvetljavo, za prevozna sredstva (1979. leta 10,8 odstotka mesečnih izdatkov), za izobrazbo, kulturo in zabavo.

Pričakovati bi bilo, da se bo v vsej Jugoslaviji sestava izdatkov poprečne družine spreminjala približno tako kot v Sloveniji. Vendar ni tako. Tiste vrste porabe, pri katerih v Sloveniji ni izrazitejših sprememb, se drugod po državi pomembneje spreminjajo. Tudi Jugoslovani so dajali od 1952. do 1978. leta čedalje manj za hrano. Medtem ko je šlo 1952. leta za ta namen 54 odstotkov vseh izdatkov, je ta delež 1978. leta padel na 38 odstotkov. V sestavi izdatkov poprečne štiričlanske jugoslovanske družine se zmanjšujejo tudi izdatki za tobak in obutev, močno pa rastejo izdatki za pohištvo in za kulturne potrebe – od 0,7 odstotka izdatkov v 1952. letu na 4,1 odstotka v 1978. letu. Še posebej rastejo izdatki za promet, torej za vozila. V 1952. letu je poprečna jugoslovanska štiričlanska družina porabila v ta namen 1,7 odstotka vseh izdatkov, 1959. leta 4,4 odstotka izdatkov, 1969. leta 9 odstotkov in 1978. leta že 11,2 odstotka.

Seveda pa ob tem ne gre pozabiti, da je sestava osebne porabe v različnih krajih različna, ker so različne tudi navade in možnosti, različna je glede na starost prebivalstva, po poklicih, drugačna je pri redno zaposlenih in pri upokojencih itd. Statistikom so zato ob podatkih o izdatkih poprečnih družin večkrat očitali, da jemljejo premajhne in neustrezne vzorce.

Kljub temu pa ti podatki kažejo, da se življenjska raven v Jugoslaviji dvi-

ga, saj državljanom ob zadovoljevanju najnujnejših življenjskih potreb ostaja tudi za druge, morda manj nujne potrebe več denarja. Tako pa seveda ni le pri nas, ampak tudi v drugih državah.

Različna dostopnost avtomobilov

Za Slovenijo in Jugoslavijo imamo podatke za 1978. leto. Po teh je poprečna slovenska družina dala 1978. leta za prevozna sredstva 11 odstotkov svojih mesečnih izdatkov, poprečna štiričlanska jugoslovanska družina pa 11,2 odstotka mesečnih izdatkov.

Primerjave cene življenja pri nas in v nekaterih drugih državah so hudo tvegane in varljive. Toliko je stvari, ki vplivajo na življenjsko raven pri nas in v drugih državah, da bi kakšnih določenjših sklepov resnično ne mogli dajati. Če bi, denimo, poprečni državljani s poprečno plačo porabili ves na mesec zaslužen denar za nakup kruha, bi ga največ, namreč 1077 kilogramov, lahko kupil Anglež, Belgijec bi ga za poprečno plačo dobil 926 kilogramov, Jugoslovani 855 kilogramov, Zahodni Nemec 705 kilogramov, Rus 704 kilograme, Italijan 600 kilogramov in Francoz 500 kilogramov.

Seveda pa kruh ni najbolj primerno merilo življenjske ravni v posameznih državah. Za tiste, ki za svojo plačo kupijo največ kruha, bi težko rekli, da dobro živé. Če bi v naštetih državah vso plačo porabili za nakup mleka, bi ga dobili v Belgiji 1515 litrov, v Franciji 1404 litre, v Angliji 1267 litrov, v Zvezni republiki Nemčiji 1222 litrov, v Sloveniji 1052 litrov, v Italiji 952 litrov, v Jugoslaviji 852 litrov in v Sovjetski zvezi 528 litrov.

Za mleko velja približno isto kot za kruh. To je osnovno živilo in je zato po njem težko meriti življenjsko raven oziroma kupno moč. Njegova cena je, podobno kot pri kruhu, zelo odvisna od razvitosti kmetijstva v posameznih državah in od politike do kmetijstva v teh državah.

Pestrost ponudbe kroji življenjsko raven

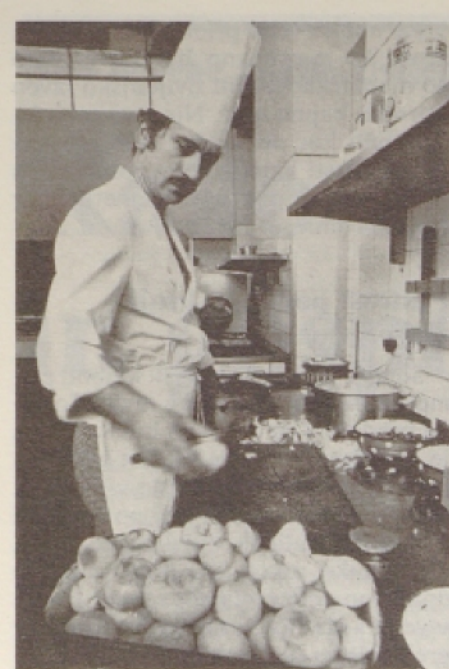
Seveda pa cena hrane ni najbolj primerno merilo življenjske ravni. To velja predvsem za osnovno hrano. Če pa je ta ponudba pestrejša, kot velja, na primer, za osem vrst masla v Franciji, potem je že mogoče tudi po tej plati govoriti o razlikah v življenjski ravni, saj je tako rekoč isto blago mogoče dobiti po zelo različnih cenah, kar je seveda s stališča različnosti dohodkov prebivalstva tudi zelo pomembno.

Sicer pa življenjsko raven ponavadi primerjajo po trajnejših dobrinah, na primer po številu in dostopnosti avtomobilov. Za našo primerjavo smo vzeli avtomobile, ki bi jih bilo kolikor toliko mogoče primerjati z našo stoenko (Zastava 101). Ta je namreč v zadnjih letih postala namesto fička neke vrste jugoslovansko ljudsko vozilo. Za nakup avtomobila tipa naše stoenke je v Veliki Britaniji potrebnih sedem mesečnih plač, v Franciji 6,7 plače, v Belgiji 4,3 plače, v Sovjetski zvezi 47 plač, v Jugoslaviji pa je bilo leta 1979 treba za nakup avta zastava 101 odšteti 12 plač. Seveda pa ta številka ne pokaže prave slike o možnostih nakupa avtomobila v Jugoslaviji. Prav pri teh nakupih so namreč izredno pomembna potrošniška posojila. Res je, da so ta v posameznih letih različna, enkrat so ostrejša, drugič milejša. Medtem ko so lani poostrili posojilne pogoje tudi za avtomobile, treba je bilo zanje prispevati kar 67 odstotkov lastne udeležbe, so ta posojila zdaj popolnoma ukinili. Zlasti tovarna Crvena zastava v Kragujevcu je že pred to spremembo poudarila, da bo prišlo do zastoja v prodaji avtomobilov, če ne bodo spet olajšali nakupov tudi s potrošniškimi posojili. Vendar so prav v teh dneh v tej tovarni trdili, da prodajo za posojilo le še 12 odstotkov avtomobilov, 88 odstotkov pa da jih prodajo za gotovino.

Kljub nekaterim za nas neugodnim primerjavam, ki jih je mogoče videti iz tega zapisa, se Jugoslovani, če gre verjeti kragujevski tovarni, pravzaprav ne godi slabo, namreč ob dragih avtomobilih in podraženem bencinu. Medtem ko še do nedavna veljavni postni dnevi niso mogli prinesiti otipljivejših prihrankov nafte in bencina, je zdaj, kot trdijo nekateri, poraba teh goriv precej zmanjšana. Naftna kriza in predvsem draženje tega goriva pa

Ustrezno sortirano sadje prihaja na ljubljanski živilski trg najpogosteje iz Agrokombinata v Mariboru (vse slike: Janez Zrnc)

življenjska raven tako zaskrbljivo znižala? Rast cen kaže, da sta ponudba in povpraševanje še vedno zelo neusklajena. Zaradi prevelikega povpraševanja namreč rastejo cene...

Seveda ne nasprotujemo dvigu življenjske ravni. Ta cilj redno zapisujemo v vse pomembnejše razvojne, gospodarske in politične dokumente. Kaj naj bi bilo potemtakem pri nas drugače kot je v nekaterih sosednjih državah, da ljudi sili k sklepu, da se pri nas slabše živi?

Bolj kot v samih cenah je najbrž razlika v pestrosti ponudbe. Medtem ko v vrsti drugih držav ponujajo pravzaprav enake izdelke po zelo različnih cenah, take izbire pri nas skoraj ni, oziroma je je celo vedno manj. Prav izbira, ko kupec lahko svoj nakup prilagaja svojim dohodkovnim možnostim, pa tudi kroji življenjsko raven. Če je ta izbira pri nas možna pri obleki in še pri čem, je pri osnovni hrani, na primer, skoraj ni. Ponudba samo dragih izdelkov pa prinaša velik dohodek le, če ljudje imajo denar, da jih kupujejo.

In končno ne gre pozabiti tudi na to, da se je naša družba zaradi nizke produktivnosti in visoke porabe, slabega gospodarjenja z lastnim in izposojenim denarjem znašla v sedanjih težavah. Korist od takega, za vse gospodarstvo slabega dela, pa je imela, priznati je treba, tudi življenjska raven, ki se je hitreje dvigovala, kot se je v vrsti drugih držav.

Če bi torej hoteli kolikor toliko ohraniti pridobitve, ki jih imamo, četudi si vseh pravzaprav niti nismo zaslужili, kar kaže skromen proizvod, bo najbrž treba nekaj časa varčevati tudi pri življenjski ravni. Resnično boljše, učinkovitejše in trdnije delo pa bo zagotovo povrnilo vložen trud. Žal se včasih ob nekaterih ukrepih in nespoštovanju dobronamernih sklepov zdi, da take volje primanjkuje.

V tem pa je najbrž večja nevarnost tudi za življenjsko raven v Jugoslaviji, kot pa je ta v občasnih znatnejših skokih cen.

Pripravila J. Vi.

Pekarne po Slovenskem se specializirajo tudi za prav posebne vrste kruha in tudi za različno pecivo

sta na posamezna gospodarstva vplivala različno. Čeprav je bilo z raznih koncev sveta slišati vesti o tem, kakšne varčevalne ukrepe so sprejeli, je le res, da tista gospodarstva, ki imajo ugodnejšo devizno bilanco, lahko tudi za nafto namenijo več deviz.

Nekateri so se tudi novim razmeram znali bolje prilagoditi. Draženje nafte je seveda na posamezna gospodarstva vplivalo v odvisnosti od tega, koliko so se ta, in zavedajoč se morebitne krize, razvijala in usmerjala prav na porabo nafte in njenih izdelkov. Tako smo izračunali, da dobé v Zvezni republiki Nemčiji za povprečno plačo 1260 litrov super bencina, s tem da je ta na avtocestah nekaj dražji, v Veliki Britaniji ga dobe 1260 litrov, v Franciji 1075 litrov, v Belgiji 958 litrov, v Sovjetski zvezi 845 litrov, v Sloveniji 548 litrov in v Jugoslaviji 537 litrov.

Bolje in učinkoviteje delati

Kako skleniti tale zapis? S tem, da življenje pri nas in v svetu ni moč neposredno primerjati? To pa ne pomeni, da bi si ne mogli ustvariti slike o tem, kako živimo pri nas. V zadnjem času, ko smo doživeli nekatere izredno visoke podražitve, so se nekateri zbalili za življenjsko raven ljudi in obljubili nekatere ukrepe za varstvo najnižjih dohodkovnih skupin. Primerjava rasti povprečnih osebnih dohodkov in rast cen na drobno pa kaže, da so nasploh leta, kakršno je bilo lansko, namreč, da so cene na drobno rasle bolj kot osebni dohodki, pravzaprav izjemna. Ali se je torej v enem samem letu

Koliko časa je bilo treba v Jugoslaviji delati za:

	1959. leto	1969. leto	1979. leto
1 kg riža	8,1 ure	3,9 ure	3,3 ure
1 kg makaronov	4,4 ure	3,7 ure	2,4 ure
1 kg krompirja	1,1 ure	44,0 min	1,0 ure
1 kg fižola	3,9 ure	2,8 ure	3,5 ure
1 kg jabolk	2,2 ure	1,6 ure	1,8 ure
1 kg govedine	11,3 ure	8,5 ure	7,4 ure
1 jajce	17,5 min	26,5 min	18,6 min
1 l mleka	1,6 ure	1,1 ure	51,4 min
1 kg masla	26,7 ure	16,9 ure	10,9 ure
1 l jedilnega olja	11,2 ure	3,7 ure	3,3 ure
1 kg sladkorja	6,9 ure	1,9 ure	1,6 ure

Čas je izračunan iz povprečnih mesečnih osebnih dohodkov in povprečnih drobnoprodajnih cen v posameznih letih, ki jih objavlja zvezni zavod za statistiko.

Koliko časa je bilo treba v Jugoslaviji delati za:

	1959. leta	1969. leta	1979. leta
1 m blaga za moško obleko			
iz česanega bombaža	1,1 dni	3,2 dni	1,6 dni
ženske nizke čevlje	4,2 dni	2,7 dni	2,6 dni
moške nizke čevlje	5,1 dni	2,7 dni	3,0 dni
električni šted.	45,2 dni	22,4 dni	24,1 dni
eno koso	19,2 ure	20,4 ure	16,0 ure
eno sekiro	18,8 ure	14,5 ure	15,0 ure
eno motiko	13,8 ure	10,7 ure	7,5 ure
kWh elektrike –			
nizka tarifa	7,8 min	7,0 min	7,8 min
striženje pri frizerju	2,6 ure	2,9 ure	3,1 ure
karto za kino	2,3 ure	2,2 ure	1,9 ure
karto za gledališče	5,0 ure	4,2 ure	3,8 ure
tono lignita	4,6 dni	3,3 dni	3,2 dni
en kavč	77,8 dni	27,6 dni	16,6 dni

Čas, ki ga je povprečen Jugoslovan porabil za to, da je zaslužil našete izdelke, oziroma, da je lahko plačal storitve, smo izračunali tako, da smo za cene vzeli povprečne cene na drobno v naštetih letih, za osebni dohodek pa povprečni čisti osebni dohodek na delavca v naštetih letih, ki ju objavlja zvezni zavod za statistiko.

V Inlesu porabijo vse, kar jim daje gozd

Tehnologija omogoča popoln izkoristek

V Ribnici in okolici so od nekdaj obdelovali les; iz te tradicije pa je zrasla Industrija stavbnega pohištva Inles. Že v sedemdesetih letih se je v tem majhnem kraju razvila gospodarska organizacija, ki je postala vodilni in največji proizvajalec stavbnega pohištva v Jugoslaviji; Inles je namreč takrat pokrival kar približno dvajset odstotkov jugoslovanskih potreb po stavbnem pohištvu.

Zdaj hočejo postati v Inlesu še najboljše; na vsak način želijo, da bi bili njihovi izdelki, predvsem okna in vrata, po kakovosti najboljše, kar je mogoče kupiti na jugoslovanskem trgu.

Najboljše stavbno pohištvo so sklenili izdelovati iz takšnega lesa, kakršen raste v okoliških gozdovih. Tako bi si zagotovili trajno oskrbo z ustreznimi in predvsem domačimi surovinami in reprodukcijskimi materiali.

Žal je ta les najpogosteje slabše kakovosti, zato so ga v Inlesu po večletnih poskusih »oplemenitili« tako, da ga lepijo ali lamelirajo; to je na področju proizvodnje stavbnega pohištva novost tako v Jugoslaviji kot tudi v Evropi. Posebna vrednost sistema lameliranja lesa so velikanske razvojne možnosti, saj je mogoče praktično celo iz najmanjših koščkov slabega lesa izdelati trdne in kvalitetne izdelke.

Iz Inlesa so začeli že lani pošiljati na trg termoizolacijska okna »inovak«, izdelana iz lepljenega lesa. Vse teste so odlično prestala. Pred kratkim pa so v razvojnem oddelku te delovne organizacije pripravili načrte za še boljše okna: kombinirana vezana okna, ki so jih imenovali »kombivak«, bodo še boljši toplotni in zvočni izolator, kar pomeni, da bo prihranil precej kurjave tisti, ki

jih bo imel vgrajene v svoji hiši ali stanovanju. Nova kombinirana vezana okna bodo začeli izdelovati sredi letošnjega leta.

Že prihodnje leto bodo začeli v Ribnici izdelovati tudi drugačna, še boljša vhodna in garažna vrata. Strokovnjaki zdaj preizkušajo prototipe in ugotavljajo, da so nova vrata izredno zrakotesna in vodotesna in da se odlikujejo s presenetljivo toplotno izolacijo.

Vsi ti Inlesovi izdelki bodo na poseben način, vakuumsko, impregnirani, izbirati pa bo mogoče med več lepo in moderno oblikovanimi modeli.

Kot dopolnilni program v Inlesu že nekaj časa lepijo lesne dele in delce v trdne deske, po katerih je veliko povpraševanje. Lamelirane plošče iz delov, ki so včasih veljali za odpadke, v celoti izvozijo.

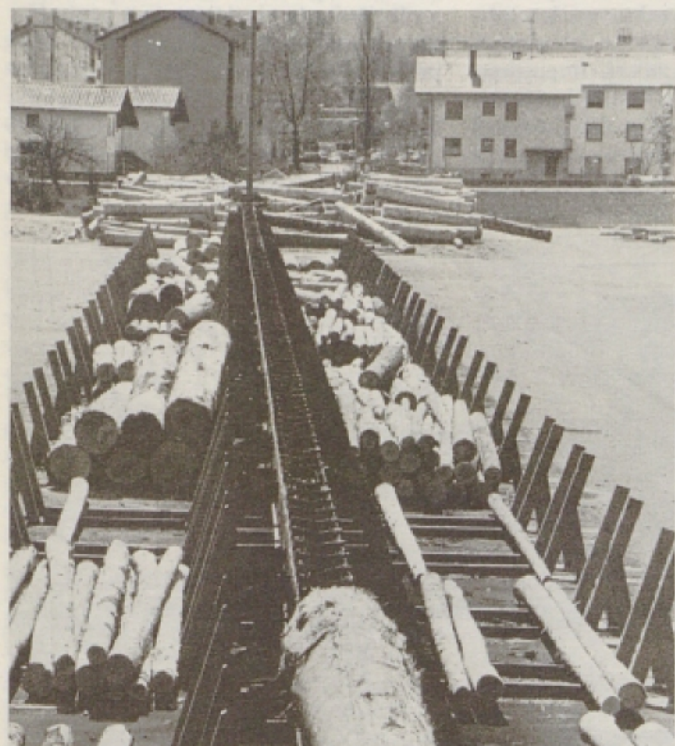
Varčevalne ukrepe so v Inlesu razumeli dobesedno. Ugotovili so, da je mogoče in celo nujno poseči z načrtovanjem programirane predelave lesa praktično v gozd in dosledno programirati postopek predelave oziroma proizvodnje od še stoječega drevesa do izdelka, kakršnega dobi kupec v trgovini.

Prav te dni so v Inlesu odprli mehanizirano lupilno skladišče, nekakšen vmesni člen med gozdno proizvodnjo in industrijsko predelavo. Tako so prenesli zamudno in fizično naporno lupljenje debel iz gozda v tovarniško dvorano, kjer opravijo to delo s strojem. Na mehanizirani liniji debela olupijo, avtomatično izmerijo premer na posameznih dolžinah in dolžino, da računalnik iz teh podatkov obračuna in registrira kubaturo lesa ter na podlagi teh podatkov najustrežnejše »skrojijo« debela. Na žagi namreč ne »izdelujejo« klasičnih desk, temveč praktične elemente, ki po dimenzijah ustrezajo potrebam nadaljnje predelave. Desk, ki ne bi ustrezale, na žagi ne »pridelujejo«, kajti vse je naprej predvideno. Tako se skoraj popolnoma izognejo ostankom, ki so jih poprej pogosto zavržli, medtem ko je zdaj praktično vse uporabno.

Kot stranski proizvod ostanejo lubje in poškodovani kosi z obeh koncev debel. Računajo, da bodo letno »pridelali« kar približno osem tisoč kubičnih metrov lubja, ki ga bodo prav tako koristno uporabili. Te dni je namreč začela v Inlesu obratovati nova kotlovnica, iz katere dobivajo toplotno energijo za umetno sušenje žaganega lesa, v njej pa sežigajo sveže lubje, žaganje in lesne odpadke iz lupilnega skladišča, ki niso uporabni za druge namene. Sežiganje lubja je koristno vsaj iz dveh vzrokov: ker je to cenen, za Inles celo najcenejši energetski vir, in ker bi predvidene velike količine lubja sicer povzročale velike težave in stroške, ko bi jih morali od tod odvažati. Računajo, da bodo porabo mazuta, s katerim so kurili doslej, zaradi tega zmanjšali najmanj za polovico; toliko ga bodo porabili v zimskih mesecih, medtem ko jih bo poleti popolnoma zadostovala nova kotlovnica, od koder bo energija popolnoma zastoj.

Iz kotlovnice prihaja zdaj toplotna energija v sušilnico, kjer ustrezno razžagan les posušijo, nato pa letve ter manjše in večje kose zlepijo po dolžini, širini in debelini v grobe elemente, iz katerih nato izdelujejo bodisi stavbno pohištvo bodisi deske.

Zaradi varčevanja kakovost Inlesovih izdelkov ne trpi: Inlesu uspeva z največjim izkoristkom doseči največjo kvaliteto, z varčevanjem pa tudi kolikor mogoče nizko ceno za svoje izdelke, ki jih potrebuje vsaka hiša in vsako stanovanje: okna in vrata, skozi katera ne bi uhajala drago plačana toplotna energija.

Tekoči trak v mehaniziranem lupilnem skladišču, ki obratuje od marca 1981.

izbor iz slovenskega tiska

Železnica ne bo v breme

Dolenjsko železniško gospodarstvo ima za srednjeročno obdobje do leta 1985 precej drzne načrte, saj bo treba za uresničitev programov zbrati kar 892 milijonov dinarjev.

Osnovna naloga bo zagotoviti večjo prometno varnost in hitreje usposobiti železniško infrastrukturo. Med večje naložbe novomeškega Železniškega transportnega podjetja sodi posodobitev proge Novo mesto–Ljubljana in Trebnje–Sevnica, ki bosta usposobljeni za 20 tonsko osno obremenitev in večje hitrosti. Tako bo razbremenjena proga Ljubljana–Zidani most in omogočen prevoz tudi težjih tovorov za potrebe dolenjskega gospodarstva. Nadaljevali bodo tudi obnovo najbolj kritičnih odsekov belokranjske proge.

Izdelan je tudi program rekonstrukcije železniške postaje v Novem mestu, ki naj bi zadostil potrebam po železniškem prevozu za prihodnjih 100 let. Posodobitev vključuje povečanje tirnih zmogljivosti, ureditev zunanje razsvetljave, signalnovarnostnih in telekomunikacijskih naprav ter zgraditev centralne postavljalnice. Vendar bo treba razvoj železnice uskladiti z urbanističnimi načrti občine.

»Naša prizadevanja gredo v smer vključevanja v prostorsko oblikovanje, sicer bo železnica še naprej samo breme za dolenjsko gospodarstvo,« pravi direktor ŽTP Novo mesto Jože Simonič.

Uredili naj bi tudi oba cestna prehoda v Novem mestu. V prihodnjih petih letih naj bi se prevozi po železniških tirih povečali za okrog 30 odstotkov, pri čemer računajo predvsem na večje transporte blaga, počasneje pa bi naj naraščal potniški promet. To pa je odvisno od uresničitve celotnega začrtnega programa in od pripravljenosti gospodarstva, da preusmeri del svojih prevozov s ceste na železnico. Pri tem bi se morali resneje dogovarjati, saj bi bil železniški prevoz cenejši, hitrejši in tako racionalnejši.

Preučili bodo tudi možnost in potrebnost izgradnje kontejnerskega terminala v Novem mestu, saj so zahteve po kontejnerskem prometu tudi na Dolenjskem vse večje.

(Dolenjski list)

Vsak dan na delo v italijanski Rabelj

V Rablju se je skozi stoletja mešala, prihajala in odhajala množica ljudi različnih narodnosti in miselnosti, ki jih je povezoval le skupen interes: izkoriščanje rudnika cinka in svinca.

Trda je zima v Rabeljski dolini, še trši je kruh njenih rudarjev, ki že stoletja trgajo iz osrčja kamnite, 1908 metrov visoke Kraljeve gore svinčeno in cinkovo rudo. Med tistimi, ki tod že stoletja vztrajajo, pa so, poleg domačinov, krepkih Furlanov, tudi Slovenci z Bovške strani.

Med njimi je največ Ložanov, prebivalcev Loga pod Mangrtom, ki so najbližji Predelskemu sedlu, prek katerega je vodila trgovska pot tudi za časa starih Rimljanov. »Delamo v Rablju,« pravijo, čeprav so ime tega kraja spremenili že Benečani v 15. stoletju. Rabelj zveni bolj domače, priča o nekem Ožboltu Rablu, ki je med 13. in 14. stoletjem gospodaril na območju Bovca in Rabeljskega jezera.

Slovenskih rudarjev je bilo tu včasih precej več kot jih je danes. Med obema vojnama, ko je rudnik štel skoraj 1200 delavcev, jih je bilo kakih dvesto. Rudniški kolektiv, ki so ga pred štirimi leti pestile velike težave, saj so ga hoteli celo zapreti, se je skrčil na 330 članov, od katerih je okoli 200 rudarjev. Med temi je 63 Slovencev, ki se vsak dan vozijo čez Predel.

O življenju 63 slovenskih rudarjev v Rablju, o njihovih pravicah in boju za boljši jutri, sta pripovedovala Ložan Martin Štrukelj in Bovčan Pepi Berginc. Prvi dela na najzahtevnejšem območju rudnika, med 15. in 19. obzorjem, ki ga kdo ve zakaj, imenujejo »šala«, drugi pa je pri rudniku zaposlen kot tesarski mojster. Oba sta tudi delegata rudniškega sveta, ki šteje 9 članov.

»Pred osmimi leti so rudnik posodobili,« pripoveduje Pepi Berginc. »Nesreč je od takrat manj kot prej, ko je mnogo rudarjev podleglo tudi silikozni. To smo iztrebili. Z rednimi zdravniškimi pregledi, za katere menimo, da bi morali biti še pogostejši, pa se borimo tudi proti zastrupitvi s svinčcem, boleznimi, ki jo tod imenujemo saturnizem. V enajstih letih se je v Rablju ponesrečilo sedem delavcev, med njimi sta bila dva Slovenca. Boljšo varnost pri delu nam zagotavlja nov način kopanje od zgoraj navzdol, pa tudi polnjenje praznin v rudniku z mešanico iz jalovine in cementa, ki je zamenjala star način varovanja s pritrdjevanjem »bolnega« skalovja z dolgimi vijaki.«

Pepi Berginc je bil tudi eden zadnjih voznikov lokomotive slovite električne železnice, ki so jo speljali skozi 4,5 km dolg »štoln« – predor, ki so ga skozi pogorje, ki loči Rabelj od Loga pod Mangrtom, izdolbili leta 1903.

Je morda zaslužek tisto, kar žene te može, da vztrajajo pri napornih delovnikih rudarjev onstran jugoslovanske meje?

»Za italijanske razmere je 800 do 900 tisoč lir, kolikor jih zaslužimo na mesec, majhna plača,« je povedal Martin Štrukelj, ki meni, da ima rudarski kruh v Rablju še vedno sedem hudičev trdih skorij. »Res pa je tudi, da rabeljski rudarji, ki nalagajo svoj zaslužek na devizne knjižice, pri nas z njim kar dobro shajajo. Bovški rudarji tudi ne razmišljajo preveč o posledicah, ki bi nastale, če bi rudnik morebiti zaprli. Potem, ko so z italijanskimi sodelavci pred šestimi leti prebrodili najhujše in ko so izbojevali svojo bitko za obstanek, razmišljajo le še o prihodnosti rudnika. Pripovedovali so o raziskovalnih načrtih družbe Samin, ki bodo za nedoločen čas podaljšali življenjsko dobo rudišč, ki jih sedaj izkoriščajo. Če bodo nova rudišča vse-

V izolskem pristanišču (foto: Janez Zrnc)

bovala vsaj 0,5 odstotka več rudnin kot ta, ki vsebujejo 5 odstotkov cinka in 1 odstotek svinca, bo rudnik, ki danes posluje na robu rentabilnosti, ustvarjal dobiček 200 milijonov lir na leto. S tem naj bi rudnik še posodobili. Z gradnjo nove hidroelektrarne na 13. obzorju naj bi prihranili pri porabi pogonskih goriv, za katera morajo danes odšteti 2,5 milijarde lir na leto. Posodobili naj bi tudi rudniško čistilnico. Sicer pa je družba Samin začela uresničevati razvoj novih rudišč. Potrebuje več delavcev in že se zanimajo za 30 novih rudarjev s Tolminskega.» (Delo)

30 let taborniške zveze

Aprila je minilo 30 let, ko je bila v prostorih ljubljanske univerze ustanovna skupščina Združenja tabornikov Slovenije, ki se je pozneje preimenovala v Zvezo tabornikov Slovenije. Pobudo za ustanovitev taborniške organizacije – vzgojne mladinske organizacije za »koristno uporabo prostega časa« – je dal centralni komite zveze mladine Slovenije, ki je nekdanjim gozdovnikom in skavtom, ki so sprva sestavljali jedro organizacije, dal moralno, materialno in kadrovsko pomoč.

Taborniška organizacija, kot je danes, ni včlanjena v nobeno mednarodno organizacijo kratko malo zato, ker takšne organizacije drugod v svetu ni. To pa še ne pomeni, da taborniki ne sodelujejo s poljskimi hercerji, tu in tam z rdečimi sokoli, udeležujejo pa se tudi skavtskih jamboreejev.

K nam je skavtstvo in gozdovništvo prišlo s Češke in iz Poljske. Prvi skavtski »steg« (prapor) so ustanovili leta 1911, gozdovniško organizacijo pa dve leti kasneje. Leta 1920 so na jamboreeju v Londonu korakali jugoslovanski skavti, oblečeni v opanke in pokriti s šajkačami. Vse jih je navdušeno pozdravljalo, se spominja taborniški kronist Rudolf Wölle. O pričetkih taborništva pa pripoveduje profesor Pavel Kunaver, ki je bil že od vsega začetka taborništva sredi njegovih dogajanj:

»Korenine nastanka taborniške organizacije so zelo globoke. Če posežem daleč nazaj, v leto 1913, ko pri nas pod cesarjem še ni bilo skavtov, se spominjam, da sem moral po naročilu barona Schwartza na Dunaj, da bi se pri avstrijskih skavtih poučil, kako bi na Kranjskem ustanovili podobno organizacijo. Angleški skavti so bili takrat že miroljubni, pri avstrijskih pa se je v vzgojo mladine vmešala vojska, ki je kmalu spoznala, da je v programu veliko takega, kar bi lahko s pridom uporabili v vojaške namene.

To naj bi počel torej tudi jaz v Ljubljani. Ker pa je šlo za namene tuje

vojske, sem bil seveda proti in nisem ničesar storil. Pač pa so pozneje v Ljubljani ustanovili skavtsko organizacijo in jo prav kmalu, kot sem slutil, povsem militarizirali v – strelce. Sama skavtska organizacija je bila dolgo miroljubna, žal pa je prišel kmalu čas fašizma.»

Po vojni, se spominja Rudolf Wölle, so se kmalu pojavile »divje« skavtske in gozdovniške organizacije. To je bilo za centralni komite mladine Slovenije znamenje, da mora ukrepati in organiziranost mladine postaviti na novo, širšo podlago, da dá mladim priložnost za uveljavljanje tam, kjer si to želijo.

Prvi sestanek nekdanjih skavtov in gozdovnikov je bil leta 1950 in je bil bolj spominskega značaja. Potem se je oblikoval iniciativni odbor, februarja leta 1951 pa pripravljali odbor, ki je štel 32 članov. Prva taborniška enota po ustanovni skupščini je nastala v Sevnici, prva taborjenja pa so bila v Bohinju.

Cilji taborniške organizacije se še do danes niso spremenili, kar je poudarjeno v prvem taborniškem zakonu, napisanem v članski izkaznici vsakega tabornika: »Tabornik se vzgaja na primerih ljudske revolucije, ljubi svojo socialistično domovino, njene narode in narodnosti ter vse napredne ljudi na svetu.»

Danes šteje Slovenija 27.000 tabornikov. (Delo)

Nekdanji most na Hublju

Kamniti most, ki je nekdanj družil Primorsko in Kranjsko deželo, je bil zgrajen 1644. leta. Meja med deželama je namreč potekala na Hublju. Pred tem se je vzpenjal prek vode lesen most in ni se čuditi, če je hudoourni Hubelj, ob ne ravno redkih nalivih, razmajal leseno ogrodje mostu. Z mostom so bila večna popravila. Pri prehodu so se dogajale pogoste nesreče, a tudi promet je postajal večji. Prišlo je tudi do preprirov med vozniki in marsikateri je skočil drugemu v lase, krivda, preozek most.

Končno se je le zganila takratna kranjska vlada. Valvasor omenja v svoji knjigi, »da je dežela kranjska vlada videč, da so se ponavljale pri prehodu Hublja vedno kake nesreče in promet je postajal vedno živahnejši, dala sezidati lep kamniti most«.

Tako so odstranili leseni most in ga nadomestili z zidanim. V ograjo mostu so vzdali, bržkone pri popravilu istega, leta 1775 dve plošči z grbom ajdovskega grofa Edlinga in vipavskega Lanthierija. O kakšni določeni mostnini novega mostu ni podatkov, pač pa so okrog leta 1770 na križišču v Snici odprli »šrango«. Tu je vsak voznik pri

prehodu moral plačati krajcer ali dva od voza, obenem pa je tudi obiskal, tu ni bilo »šrange«, sniško »oštarjo«.

Ob mostu je bil postavljen mljnik, na katerem je bila označena daljava, do Gorice tri, do Ljubljane pa devet milj. Dvajset korakov dalje od mostu, na kranjski zemlji, se je pozneje odcepila od ceste steza v naselje Trnje, ki je sodilo pod občino Šturje. Danes ne najdeš več na zemljevidu ne Trnj ne Jurja.

Na desnem bregu mrzlega Hublja, v bližini mosta, v senci košatih topolov, so pa ajdovske perice krivile svoje hrbte in z rokami drgnile kose perila. Za kuho in žejo so prestregle vodo nekoliko višje proti izviru, to je poleg nekdanje Papirnice. Ko so pa začeli zabijati »pumpe«, vodne črpalke na ročni pogon, je občina namestila v trgu štiri take novosti in je tako prenehala prenašanje hubeljske vode.

Pred letom 1866 je od mostu peljala cesta skozi vas Šturje. Istega leta so na novo zgradili cesto v ravni črti od mostu do Snice in ob tej priložnosti razširili most.

V prvi svetovni vojni so Avstrijci most podprli, niso mu namreč zaupali zaradi njegove starosti. Čez podprt most so potem peljali težke možnarje, ladijske topove, neštete tovornjake s strelivom; šlo je sicer počasi, a šlo je in prišlo pravočasno do cilja...

Leta 1956 so most porušili in na istem mestu zgradili novega. Pri rušenju starega mostu so našli v kotanji ogradnega zidu neke »kamne z buštabi«. Ostanke rimske nagrobne plošče so bili ti kamni. Leta 1818 so jo bili izkopali v Ajdovščini na starem rimskem pokopališču poleg cerkve. Bila je že poškodovana, a je bilo besedilo dobro vidno, pripovedovalo je, da je bil pokojnik gozdni upravitelj, torej so že stari Rimljani skrbeli za gozdove. Nagrobni napis na plošči se v slovenskem prevodu glasi: »Publio Publicio Ursio je postavil ta spomenik zase in svojo drago ženo Voltilio Saturnino. V življenju je vodil administracijo državnih gozdov, počiva sedaj v tem svojem malem vrtiču.«

Ploščo so kmalu po izkopu domačini zazidali v steno neke shrambe v »gasi«, kjer je bila na varnem do leta 1918. Po veliki zmagi na Piavi so privihrali Lahi z belimi zastavami in prenesli nagrobnik iz »gase« na takratni Lavričev trg in ga vgradili v zid.

Po osvoboditvi je hotel neznanec (morda sta bila dva), vrag si ga vedi zakaj, odstraniti ploščo z zidu, a je ta pri tem treščila na tla in se dobesečno razčesnila. Kdo, kdaj in zakaj je neznanec prinesel ostanke nagrobnika k mostu in jih vrinil vanj, ostaja še vedno hubeljska uganka.

(Primorske novice)

Vsakdanjost, ki pritegne tudi številne turiste

Tržnica – trebuh Ljubljane

Če kaj na majhnem prostoru odslikava življenje dežele, potem je to prav gotovo tržnica. Ta ne kaže samo tisto, kar ljudje pridelujejo, ampak kaže tudi odnose, ki vladajo med ljudmi. Tako je tudi z ljubljansko tržnico, trebuhom Ljubljane, s posrečenim prostorom na nabrežju reke in v osrčju samega starega mestnega jedra, dopolnjenega z arhitekturo znamenitega Plečnika, starosto slovenskih stavbenikov.

Zanimivo je, da je sedanji tržnici naredil prostor siloviti potres leta 1895, ko je p.o.dr. Vodnikovo gimnazijsko in cerkev. Prej je bila ob Magistratu in na Ribjem trgu. Velikost prodajnega trga je 13.000 kvadratnih metrov in ob sobotah, ko je na tržnici največja gneča, je videti, da postaja že tesna. Trenutno ni prostora, da bi se širila, v bodoče pa ji bo to omogočil nov most čez Ljubljanico, ki bo povezal obe nabrežji, in bo namenjen samo pešcem in stojnicam. Most je predvidel že Plečnik, naredil je tudi idejni osnutek zanj in kaže, da bo ta osnutek tudi uresničen, saj Ljubljana potrebuje most že zaradi toplovodnega omrežja. S tem bo Petkovškovo nabrežje, danes parkirišče, ob slikovitih starih hišah, obogateno s stojnicami in tržnim vrvežem.

Tržnica je razdeljena na notranjo in zunanjo. Prva je nastala po vojni iz kleti in notranjega dvorišča semenišča, ki še danes deluje v pretežnem delu te hiše. To je lep, obokan prostor z majhnimi prodajalnicami ob strani in kamnitimi stojnicami v sredini, kjer so našli prostor kmetje z mlečnimi izdelki, orehi, fižolom, medom in podobnim. Tu prodajajo ženske iz bližnjih krajev v Ljubljani in celo hrvaškega Zagorja. Tu je mogoče kupiti tudi ovčji sir in celo kajmak ter druge srbske izdelke. Včasih tu najdemo možaka z velikimi brki in z značilno kapo-šajkačo na glavi.

Ob strani so jajčarice, ženske iz Podravine in Slavonije, s polnimi košarami jajc, v značilnih rutah in velikokrat tudi v bogato nabranih krilih, kar popestruje sliko notranje tržnice. Običajno pripotujejo z vlaki, še večkrat pa

skimi prikolicami in ga prodajajo na lesenih stojnicah. V upravi tržnic zdaj razmišljajo, kako bi ohranili vsaj nekaj nekdanje slikovitosti, a nimajo prostorov, da bi skladiščili vozičke, na katerih bi lahko prodajali tudi drugi, ne le trnovske solatarice, kakor jih popularno imenujejo.

Na ljubljansko tržnico prihajajo prodajalci praktično z vseh vetrov Jugoslavije. Prvi so Dalmatinci z zgodnjo solato, za njimi so solatarji iz okolice Beograda in Niša. Maja, junija nastopijo naši Primorci s solato in prvimi češnjami. Le-te pripeljejo tudi Dalmatinci in Bosanci, ker smo Ljubljanci veliki potrošniki tega prvega sadja. Tudi prve breskve in hruške pridejo z Goriške in iz Srbije, prvo grozdje pa celo iz Makedonije. Družina je sila pestra in vredna filmske kamere.

Posebna znamenitost pa so paprikaši, ko iz daljnega Tetova in Gostivarja pripeljejo cele gore paprik, paradižnika in čebule. Nekateri med njimi prodajajo v belih kapcah, se pravi, da so Albanci. Paprikaši so zelo dobrodošli, ker zbijajo cene in zelo popestrijo ponudbo.

Tudi lubeničarji so svojevrstna znamenitost s kupi lubenic, naloženih kar na tleh. Tudi ti pridejo iz južnih predelov Jugoslavije.

Neživilski del tržnice je stisnjen k zidu, a z novim mostom bo tudi prišel na svoj račun. Tu človek najde marsikaj folklornega, na primer suho robo, lončene izdelke, tepihe, copate, vendar je tega še vedno premalo, ker stare obrti pač izumirajo. Hoče jih izpodrinuti kič, vendar so na upravi tržnic dokaj strogi in so izdelovalcem kiča iz plastike stopili na prste tako, da jih je komaj za vzorec. Kaj delajo izdelki iz blaga na trgu, bi se kdo vprašal. Dobro gredo v denar, ker so cenejši kot v trgovini in z njimi si gospodinje služijo svoj kruh.

Najlepši pa je seveda predel s cvetlicami v zgodnjem poletju, ko na trgu ne najdete samo gojenega cvetja, marveč tudi cvetje iz naših gozdov in travnikov. Tako zavejejo na trg tudi vetrovi iz gora, da je slika dežele tako popolnejša na majhnem prostoru v osrčju Ljubljane. Bojda ga ni turista, ki ne bi šel tudi na tržnico.

Albina Podbevšek

s kombiji, v katerih pripeljejo na stotisoče jajc. Pravijo, da se jim to izplača, saj Ljubljana letno pokupi okrog 6 milijonov jajc samo na tej tržnici. A ne prodajajo jih samo kmetice, ampak tudi živilski kombinati z družbeno proizvodnjo jajc. Na ta način je konkurenca zagotovljena in jajca s posestev so često cenejša od jajc z zasebnega sektorja. Kmetice prinašajo, zlasti ob praznikih, kot je 29. november, Novo leto in prvi maj tudi race in purane, česar v Sloveniji, razen v Prekmurju, ne gojimo. Sicer pa je notranja tržnica namenjena predvsem mesu in mesnim izdelkom. Mesnice so dobro obiskane, ker ljudje vedo, da je blago dokaj sveže, saj veliki proizvajalci nimajo skladišč, da bi tu skladiščili, marveč vsak dan pripeljejo sveže meso.

Najbolj pisana je zunanja tržnica. Ob izhodu so jajčarice iz družbenih posestev, sicer pa je osrednji prostor

namenjen predvsem zelenjavi, ob obrobju pa lončnicam, semenom, zeliščem in čisto na koncu ročnim izdelkom, kot je suha roba, tepihi, predpasniki, volna, copati, usnjeni, lončarski izdelki in še kaj.

Za ljubljansko tržnico so posebej zanimive ženske z značilnimi lesenimi vozički, s katerimi pripeljejo zelenjavo in cvetje z bližnjih vrtov in to na njih tudi prodajajo. Kadar je vroče ali ob dežju, nadnje razpnejo velike dežnike, da veselo popestrijo slikovitost tržnice. To so znane solatarice iz Trnovega, ki pa se na žalost redčijo. Temu je kriva urbanizacija, ki iz leta v leto požira ljubljanske vrtove in preganja solatarice. Zamenjujejo jih kmetice iz okolice, ki se nič več ne ukvarjajo z drobnim vrtičkarstvom, kakor stare Ljubljančanke, marveč se gredo sodobno kmetovanje z monokulturami. Le tako lahko resnično kaj zaslužijo. Te vozijo blago z avtomobil-

Za večjo izbiro poskrbe tudi prodajalci iz južnih delov Jugoslavije (foto: Janez Zrnc)

Lepotica se prebuja

V tem sestavku boste, drage bralke in bralci, lahko prebrali o tem, kako so se v Goriških Brdih lotili obnove edinstvenega zgodovinskega spomenika – vasice Šmartno, ki mu oživljavci ne želijo dati samo lepšega videza, pač pa hočejo vanj povrniti vse tisto, kar je bilo zanj v preteklosti značilno tako kot za vsak slovenski kraj, to je življenje. In še več: v kraju naj bi nastalo nekakšno središče vsega kulturnega življenja tega dela slovenske domovine. Obnova ne bo hitra (in tudi ne poceni), pač pa bo trajala leta, kakor bo pač dopuščal denar. Že sedaj pa so vidni lepi uspehi. In kar je najvažnejše – vasičci so namenili drugačno vlogo: tod se bo slejkoprej odvijalo normalno življenje, to pravzaprav ni nikoli izumrlo, a čedalje več Šmartencev se vrača v obnovljene hiše.

Goriška Brda. Deželica sonca, sadja in jeseni sladkega grozdja in vina. Kdo vas ne pozna? Kdo se, kar nas je Slovencev v domovini in tujini, še ni naučil njihove lepote. In Brda so lepa v vseh letnih časih. Ko stojiš, popotnik na Vrhovljah, se ti, potem ko si se povzpел iz doline modro zelene krasotice med rekami – Soče, odpre pogled na Brda, na holmiče, na katerih čemijo briške vasice, na vinograde, ki so obdelani tako kot vrtički, na sadovnjake. Kozana, Biljana, Šmartno, Kojško, Snežatno, Neblo, Dobrovo... Pogled se izgublja v Furlanski ravnici, kjer v trepetajočem modrikastem ozračju bolj slutiš kot vidiš Krmin, Gorico, Videm. V tem lepem koščku slovenske zemlje se je strnilo toliko lepote, da od pogleda nanj postaja človek pijan, kot da bi se napil dobre domače rebule ali merlota, morebiti tokajca ali pinota. Spomladi so briške vasi kot neveste. Vse v cvetju češnjevih, breskovih in drugih dreves. Pridni ljudje živijo v njih, dopoldne jih najdemo v tovarnah v Anhovem, Novi Gorici, popoldne pa obdelujejo svoje vinograde, sadovnjake, vrtove. Le malo Bricev je še čistih kmetov. Vsi pa so povezani v kooperantske odnose s kmetijsko zadrugo.

Šmartno v preteklosti

Šmartno v Goriških Brdih imenujejo po domače tudi Šmartin. Vasica je pozidana vrh holma sredi Brd in ima dominanten položaj nad vsem brdovjem. Da je v preteklosti kraj imel pomembno vlogo v obrambi, pričajo tudi še zdaj živa imena posameznih predelov kraja: V gasi, Na podratah, Na placu, Pod žegnom, Dolanji konec, Goranji konec. Predvsem pa njeno preteklost in vlogo srednjeveške utrdbe kažejo štirje trdnjavski stolpi in značilni ostanki obrambnega zidu. Še danes so vidni ostanki starih vodnjakov, iz katerih so se prebivalci oskrbovali z vodo, odkar pa so v vas napeljali vodovod, so le-te opustili in zasuli, nekatere pa tudi odstranili. Najbolj dominantna stavba kraja je cerkev sv. Martina (po njem je kraj tudi dobil ime), ki si je za zvonik preuredila bivši trdnjavski stolp iz 14. stoletja. V 14. in 15. stoletju so bili lastniki kraja (in vseh Brd) goriški grofje, kmetije pa je imel v lasti tudi rožaški samostan. Za časa avstrijsko-beneških vojn v 16. in 17. stoletju in verjetno še v turških časih je bilo Šmartno vključeno v si-

stem utrdb, kar potrjuje njegova zemljepisna lega in način zidave oziroma poznejših prezidav.

V drugi polovici prejšnjega stoletja pa vse do začetka I. svetovne vojne se je v Šmartnem odvijalo živahno in pomembno narodno in politično delovanje, katerega delo je izžarevalo izobraževalno društvo Nova nada. V času fašizma je seveda moralo utihniti, saj je Nova nada predstavljala preveč »nevarno« narodno dejavnost v telesu fašistične Italije. V letih 1944 in 1945 so Nemci Šmartno večkrat bombardirali, pri čemer je bilo porušenih nekaj hiš in ubitih nekaj vaščanov. Zgodovinska je tudi prvomajska proslava v Šmartnem leta 1944, na kateri se je zbralo veliko ljudi in borcev. Iz Šmartnega je doma tudi slovenski pesnik in pripovednik Karel Širok, ki so ga Nemci leta 1942 ustrelili kot talca v Begunjah na Gorenjskem.

Po končani vojni je kraj tako kot vsa Brda zadihal s polnimi pljuči. Porušene hiše so obnovili, prebivalstvo se je lotilo obdelovanja zemlje, spet se je slišal smeh in petje, zlasti ob trgatvi. Mladi so tako kot drugod v naši domovini začeli iskati kruha v industriji.

Šmartno v Goriških Brdih – domovi domačinov so zrasli v nekdanjem utrdbenem obzidju

V vasi je še slišati otroški vrišč, kar je dokaz več, da se v kraj vrača življenje

Pridne Šmartence je privabila anhovska cementarna, tovarna v Novi Gorici. Vedno pa so se vračali v rodno vas, obdelovali polja. Tako kot drugi Brici se tudi oni niso nikoli mogli povsem odpovedati zemlji, sončnim vinogradom, tihim globelimi...

Potem se je zatreslo

Dvakrat, 6. maja in 11. septembra 1976. leta. Potres, ki se je skotil tam pod goro San Simone v Furlaniji in ki je močno prizadel tudi Posočje, predvsem tolminsko občino, je nevarno zrahljal tudi zidovje Šmartnega. Česar ni zmožni narediti človek v vseh stoletjih obstoja tega naselja, je naredila naravna ujma: ljudje se v starih zidovjih niso več počutili varne. Zatekli so se v zasilna bivališča, odhajali drugam.

Tudi potem, ko so se naravne sile umirile, se je naselje praznilo, umiralo... Kaj pomeni hiša brez človeka, naselje brez ljudi? Tega se je zavedla vsa slovenska, vsa jugoslovanska družba. Porušenemu Posočju je priskočila na pomoč vsa Jugoslavija, pomoč pa je prihajala tudi iz tujine, predvsem od naših rojakov. Potem ko so potresencem postavili nove strehe nad glavo in utrdili zrahljane zidove domov, so prišli na vrsto tudi kulturni in zgodovinski spomeniki in med njimi na prvem mestu tudi Šmartno, ki je ocenjeno in uvrščeno v seznam spomenikov prve kategorije. »Kraj je treba obnoviti! In ne samo to: tudi življenje mu je treba vrniti«, so bili odločni na vseh ravneh, od občine do republike.

Začela se je obnova

Posebna služba za spomeniško varstvo je pregledala in ocenila škodo v celotnem naselju in na podlagi teh podatkov izdelala študijo o možnosti ponovne oživitve naselja. Dotekati je začel denar, ki sta ga za namene obnove Šmartnega prispevali republiška in občinska kulturna skupnost. Dela so stekla že naslednje leto po potresu, ko so začeli obnavljati severovzhodni stolp in del obzidja z vhodom. Leto kasneje je republiška kulturna skupnost najela posojilo za odpravo posledic potresa na spomeniških objektih in kulturnih spomenikih. Iz teh sredstev naj bi se v Šmartnem obnovili vsi stolpi in najbolj kvalitetna stanovanjska arhitektura ter obzidje. Leta 1979 je občinska skupščina Nova Gorica imenovala poseben odbor za obnovo Šmartnega z namenom, da pomaga spomeniški službi pri reševanju lastniško pravnih in drugih zadev, ki niso v pristojnosti

spomeniške službe. Tega leta so se nadaljevala tudi obnovitvena dela: obnovili so vzhodni stolp in vhod ob njem ter del obzidja, istega leta se je začelo tudi restavratorsko delo na tako imenovani gotski hiši. Vsi obnovljeni objekti so bili predstavljeni javnosti na slovesnosti 24. novembra 1979. leta.

Tudi v letu 1980 je obnova tekla dalje. Obnovljeni so že jugozahodni stolp in nekatere hiše. Nekatere pa pravkar obnavljajo. Zavodu za spomeniško varstvo iz Nove Gorice, ki bdi nad strokovnim delom, so se v tem času pridružili tudi drugi. Tako na primer občinska komunalna skupnost pripravlja zazidalni načrt za naselje, stanovanjska skupnost ima na skrbi obnovo stanovanjskih objektov, oglašajo pa se tudi delovne organizacije, ki bodo v tem naselju odprle svoje prostore, na primer gostišče, trgovino pošto, šolo, skratka tisto, kar kraj potrebuje za svoje življenje.

Življenje se vrača

Vsi se dobro zavedajo tistega, kar smo v tem prispevku že zapisali: kraja ne kaže samo obnoviti, ampak tudi ponovno obuditi v življenje. Seveda tega procesa ne bo mogoče zaključiti kar čez noč. Vsi, ki se ukvarjajo z obnovo Šmartnega, to dobro vedo in računajo, da bo oživljanje (bolj učeno pravijo temu revitalizacija) trajalo dvajset in več let. A vendar... Lepotica se le prebujala iz sna. O tem pričajo že obnovljene nekatere hiše, v katerih že živijo ljudje, o tem pričajo rože na oknih, otroški vrišč tudi že odmeva po naselju. Pa vendar Šmartno ne bo tudi v prihodnosti podobno drugim briškim vasicam, kot to ni bilo v preteklosti. V njem bodo namreč našle svoje prostore razne kulturne ustanove, tu bodo razstavni prostori, muzej; posebno tisti, ki so igrali v času narodnoosvobodilnega boja v Brdih odločilno vlogo, bodo tu našli svoje stalno mesto, tu bodo tudi društveni prostori kulturnih skupin, pevskih zborov, igralskih skupin, slikarjev, kiparjev in drugih. Svoje mesto bo našla tudi krajevna samouprava in družbenopolitične organizacije Brd.

Šmartno v Goriških Brdih oživlja, ljudje se vračajo, popravljajo svoje domove, skratka živijo. Od tod odhajajo na delo v dolino, kot so to počeli že vsa leta po osvoboditvi, ukvarjajo se z vinogradništvom in živinorejo kot njihovi predniki. Prizadevanje in napor družbe že rodijo prve sadove. Vloženi trud in denar nista bila zaman. Lepotica – Šmartno – se prebujala v novo, lepše življenje.

Skozi južni portal je videti, kako obnavljajo eno izmed hiš v Šmartnem (vse slike: Vojko Cuder)

Vojko Cuder

po sloveniji

širjenja slovenske pesmi in besede. Zbor ima izredno velik repertoar – kar 150 pesmi je pripravljen zapeti in se lahko kosa z večjimi in znanimi slovenskimi zbori.

V gramoznici v **DVORJANAH** pri Vurberku so komunalni delavci iz Maribora odkrili v globini sedmih metrov poldrugi meter dolg in 15 cm debel mamutov okel. Strokovnjaki ocenjujejo, da sodi v holocensko ledeno obdobje, ko se že pojavljajo oblike današnjega človeka, torej v čas 50 tisoč let pred našim štetjem. To je že četrta najdba ostankov mamuta na Slovenskem.

Člani prosvetnega društva iz **GORNJE-GA GRADA** so proslavili 100-letnico obstoja in delovanja društva. Zdaj pripravljajo tretji del Potrčevih Kreflov, v naslednjih letih pa bi si radi uredili dom. Za novo predsednico društva so izvolili Martino Podpečan, doslej pa je to delo opravljala uspešno Vika Venišnik.

Slovenska obala bo iz **GRADOL** v Istri kmalu dobivala več vode. Kot kaže bo

obala iz Gradol dobivala 150 litrov vode na sekundo več kot doslej, se pravi enkrat več kot do danes. Strokovnjaki pa opozarjajo, da bo treba dokončati vzporedni vodovod istočasno kot drugo fazo filtrov, da bo lahko ta pridobitev koristna.

V muzej v **IDRIJI** prihaja vsak dan veliko obiskovalcev, tudi iz zamejstva. Zanima jih predvsem zbirka starih rudniških naprav, razne vodne črpalke pa lokomotive in mnogo drugih razstavljenih predmetov. Vsi se seveda vprašujejo, ali bo idrijski rudnik ponovno oživel.

V okviru vsejugoslovanske akcije »88 dreves za tovariša Tita« je v Sloveniji že nastalo nekaj novih spominskih parkov, zelenic, drevoredov in ovetličnjakov. V **IZLAKAH** so v ta namen preuredili okolico doma za starejše ljudi v spominski park maršala Tita.

Konec maja so v **KOPRU** dokončali semedelsko cestno vpadnico. Zgrajen je nadvoz-most, ki bo omogočal odsej Semedelčanom hitrejši dostop do mestnega

V dveh letih je tovarna Elan v **BEGUNJAH** na Gorenjskem izdelala 50 jadralnih letal; od tega jih 19 leti v Zvezni republiki Nemčiji, 14 pri nas doma, 8 v Švici, 4 v Avstriji, 2 v Veliki Britaniji, v Belgiji in na Nizozemskem pa po eno. Jadralno letalo DG-100(G) je lansko leto doživelo vrsto večjih sprememb, kar bo nedvomno pripomoglo k večjemu popravilovanju.

Na **BLEDU** so se za »okroglo mizo« zbrali jugoslovanski in švedski strokovnjaki, ki se ukvarjajo z vzgojo predšolskih otrok. Pogovorili so se o konceptu predšolske vzgoje v obeh deželah in izmenjali medsebojne izkušnje in mnenje o razvijanju materinega jezika v tujejezičnem okolju.

Osrednja svečanost ob 10-letnici podpisa listine o pobratenju med občinama Kočevje in Dolina pri Trstu je bila v Prešernovem gledališču v **BOLJUNCU**. Udeležili so se je kot gostje tudi predstavniki Furlanije, Julijske krajine in republike Slovenije. Ob tej priložnosti so v omenjenem gledališču odprli tudi razstavo dokumentov o stikih obeh občin.

190-članski kolektiv delovne organizacije Brestanica, ki je del Tovarne celuloze in papirja v Krškem, v **BRESTANICI** uspešno posluje. Kljub temu, da so šele lanski maj pričeli s proizvodnjo papirne embalaže, ustvarjajo tak dohodek, da lahko vračajo vse obveznosti, ki izhajajo iz 150 milijonske naložbe. Lanskih 9.000 ton blagovne proizvodnje bodo do leta 1985 povečali na 32.000 ton, dotlej pa bodo plačali tudi kredite.

Te dni so v **CELJU** pričeli graditi novo industrijsko postajo Bežigrad. Ta postaja naj bi omogočila ustrezno povezavo celjske industrije z železniškim omrežjem, hkrati pa naj bi izboljšala tehnologijo železniškega prometa na območju tovarne in potniške postaje.

V počastitev praznika Cerknice je bila 9. in 10. maja na **CERKNIŠKEM JEZERU** 2. cerkniška regata. Organizirali so jo Jadralni klub Ljubljana, Turistično društvo Cerknica in ribiška družina iz Cerknice. Nastopilo je več kot 50 jadralcev, ki so prejadrali trikotnik od severne obale Goričice prek Martinjaka do Vodonosa, kjer je bil cilj. Ribiči so goste presenetili s pečeni jezerskimi ribami.

Mešani pevski zbor iz **DIVAČE**, ki ga vodi Edi Race, je prejel visoko odlikovanje – red zaslug za narod s srebrnimi žarki. To je priznanje za 85 let delovanja in

Retje v Loškem potoku (foto: Janez Zrnc)

koprskega središča. Zavaljo tega že preusmerjajo v Koprno mestni promet.

Tovarna Tomos v **KOPRU** je po dolgem času v letošnjem marcu presegla načrtovano proizvodnjo. V prvih dveh mesecih letošnjega leta so namreč v tovarni zaostali z delom zaradi pomanjkanja delov iz uvoza pa tudi zaradi neučinkovite domače kooperacije.

Zaradi nove proizvodnje polceluloze bo tovarna celuloze in papirja v **KRŠKEM** potrebovala letno kar 100.000 kubičnih metrov lesa, vendar bo ta v pretežni meri zagotovljen iz slovenskih virov. Tako bodo hkrati proizvedli tudi občutno več lubja, ki ga iz lesenih hlodov zbrusijo mogočni luskilni bobni. Odpadno lubje, ki so ga doslej le v manjši meri uporabljali za kompostiranje, bodo s postavitvijo novega parnega kotla lahko skurili oziroma uporabili kot pomemben energetske vir.

V 30-letni zgodovini Vijakarne v **LES-CAH** so v minulem letu prvič izdelali milijardo vijajčnih izdelkov. To je svojevrsten rekord, če upoštevamo, da od leta 1976 niso večali proizvodnih zmogljivosti.

V **LEDAVI** je dograjen prvi del novega hotela Lipa, ki bo tvoril ogrodje zdraviliškega turizma v tej slovenski najzgodnejši občini. V okolici Ledave je precej izvirov tople vode, ki jo bodo začeli sedaj bolj izkoriščati, saj vsebuje precej joda in naravnega parafina in je zato primerna za zdravljenje revmatizma, boleznih srca, ožilja in ženskih bolezni. V Ledavi bodo ob hotelu Lipa zgradili pokrit in odkrit bazen olimpijskih dimenzij.

V **LIPOVCIH**, ki štejejo okrog tisoč prebivalcev, bodo gradili otroški vrtec za otroke iz Lipovcev in Bratoncev. Letošnje leto nameravajo v kraju postaviti telefonsko govornico, urediti travnato igrišče za mali nogomet, avtobusno postajališče, sicer pa želijo v tem prekmurskem kraju v naslednjih letih obnoviti šolsko poslopje in v njem urediti dvorano za vsakršne prireditve.

Turistično podjetje Kompas v **LJUBLJANI** je v minulem letu ustvarilo 99 milijonov dolarjev bruto deviznega prihodka oziroma 5,2 odstotka več kot minulo leto. V letu 1980 je ljubljanski Kompas pripeljal v Jugoslavijo 360 tisoč tujih gostov (za 5,9 odstotka več kot leta 1979), v pravkar minuli zimski sezoni pa je na slovenska smučišča pripeljal 6 tisoč tujih gostov.

Letošnjo jesen bodo v **LJUBLJANI** pričeli obnavljati znani park Tivoli. Glavne značilnosti prenovitvenega načrta so – ohraniti park kot je bil doslej, le da bo malce večji, razprostiral se bo od Rožnika in Šišenskega hriba do zahodne obvoznice. Odbor, ki vodi prenovno parka, meni, da bi naj del potrebnega denarja prispevali tudi Ljubljančani.

15. junija se je v **LJUBLJANI** začel 29. mednarodni poletni festival, ki bo trajal do 27. avgusta. V tem času se bodo v Ljubljani zvrstile številne vrhunske prireditve z domačimi in tujimi izvajalci. V tem času bo – na primer – v Ljubljani gostovala znamenita Škotska opera, prišli bodo tudi plesalci iz Šri Lanke in s Tahitija, gleda-

lišniki iz Čila in priznani vokalni ter instrumentalni solisti iz številnih evropskih in čezmorskih mest, tako ameriški violinist Paul Neubauer, brazilski kitarist Sergio Abreu pa Švicarja Francine in Franz Walter.

Kovači v Fužini Čaven v **LOKAVCU** pri Ajdovščini so lansko leto posodobili proizvodnjo, zmanjšali proizvodne stroške in si izboljšali delovne pogoje. Letos razmišljajo, kako dodobra izkoristiti drage stroje in vpeljati drugo izmeno. Stroji namreč delajo le na pol izkoriščeni, kupci pa jih zasipavajo z naročili. Če jim bo uspelo vpeljati dve izmeni, bi lahko šli tudi na tuji trg z dopolnjenim programom izdelkov z višjo stopnjo obdelave.

V **MARIBORU** je bilo že 10. republiško tekmovanje učencev in študentov glasbe. Skupaj je tekmovalo 255 mladih solistov iz 24 glasbenih šol Slovenije in akademije za glasbo v Ljubljani, tekmovanje pa je vključevalo nastope na godalih, pihalih, kitarah, zboru ter komorne vokalne sestave.

Pet tisoč fantov in deklet ter ostalih občanov iz **NOVE GORICE** in italijanske Gorice se je udeležilo 6. pohoda prijateljstva po ulicah obeh mest. Tudi letos so udeleženci pohoda potrdili sodelovanje in prijateljstvo na najbolj odprti meji v Evropi.

V občini **NOVO MESTO** imajo v gasilске organizacije vključenih 3.700 članov, članic in mladine, gasilskih društev pa je 59. Novomeška gasilska zveza je pred kratkim dobila posebno republiško priznanje za svoje delo. Potrebovali pa bi novomeški gasilci več denarja za opremo, ki je že slaba.

V **PETROVČAH** so konec aprila proslavili krajevni praznik, ki so mu namenili številne športne in kulturne prireditve. Proslavljanje je trajalo dober teden; v tem času so razvili prapor zveze rezervnih vojaških starešin, podelili priznanja OF in priznanja za urejeno in čisto okolje domov, imeli pa so tudi piknik in množični pohod prebivalcev po poteh NOB.

Splošna plovba v **PIRANU** je podpisala za Istra kontejnerjem pogodbo o nakupu več tisoč kontejnerjev. To je prvo naročilo za novo tovarno v Vodnjanu, obenem pa pričetek ureditve srednjeročnega načrta Splošne plovbe Piran, po katerem naj bi v tem času kupili 3 tisoč kontejnerjev.

Z dozidavo centralnega skladišča Inlesa v **RIBNICI** na Dolenjskem niso pridobili le 3.100 kvadratnih metrov novih skladiščnih površin, ampak tudi sanitarije, bivalne prostore za delavce in prostore za roletarno in zastekljevalnico.

V občini **SLOVENSKA BISTRICA** je 15 naravnih spomenikov, od katerih so najpomembnejši gozdovi, kamnolomi, potoki in slapovi. Med naravne spomenike sodi tudi 33 starih lip, dve tisi na Frajhajmu, duglazija v sadovnjaku samostana v Studenih, zimzeleni hrast v Starem gradu in stara tisa pod Bočem.

osebnosti

Za vrhunske dosežke na področju znanstveno-raziskovalne in izumiteljske dejavnosti so letošnje Kidričeve nagrade prejeli naslednji slovenski strokovnjaki:

– prof. dr. **LADISLAV KOSTA** za vrhunske dosežke na področju analize kemije; njegovo metodo za določanje živega srebra v bioloških materialih so splošno priznali kot mednarodno referenčno metodo;

– prof. dr. **SAVO LAPAJNE** za vrhunske dosežke na področju fizikalne kemije proteinov; že več kot 15 let se ukvarja z raziskavami fizikalno kemičnih lastnosti proteinov;

– prof. dr. **RUDI AHČAN** za življenjsko delo v zvezi z rudarskim pridobivanjem premoga; razvil je takoimenovano »velenjsko odkopno metodo«, ki omogoča tudi 3-kratno povečanje proizvodnje premoga in je znana tudi v svetu;

– prof. dr. **BOJAN VARL** za izredne dosežke na področju uporabnosti radioaktivnih indikatorjev v medicini s posebnim poudarkom na patologiji ščitnice; njegove raziskave so omogočile klinično uporabo radioaktivnih indikatorjev v večini specialnih strok medicine;

– prof. dr. **DRAGO LEBEZ** za življenjsko delo na področju biokemijskih raziskav živalskih strupov in beljakovin; v svojem 30-letnem delu je prispeval k ugledu naše znanosti na tujem;

– prof. dr. **BORIS PATERNU** za monografijo »France Prešeren in njegovo pesniško delo«;

– dr. **ROMAN SAVNIK** za življenjsko delo ob Krajevnem leksikonu Slovenije, ki je najpomembnejši kamen v zgradbi slovenske domoznanske književnosti in mu je avtor posvetil svojih 17 delovnih let.

IGOR OZIM, znani violinist, je prejel nagrado Društva slovenskih skladateljev za leto 1980 zavaljo izrednih umetniških dosežkov z interpretacijami slovenskih glasbenih del doma in na tujem. Z velikimi uspehi je Igor Ozim posredoval slovenska glasbena dela tudi tujim glasbenim krogi s koncerti, prek radia in gramofon-

Igor Ozim

skih plošč in tudi prek svoje pedagoške dejavnosti. Na svojih recitalih doma in na tujem je vselej izvajal tudi slovenska in jugoslovanska glasbena dela.

Plešivec nad Velenjem

Vas Plešivec (nadmorska višina 585 m) leži na pobočjih med potokom Ljubelo in hribom z enakim imenom, obdana z lepimi, obsežnimi gozdovi na okoliških hribih. Ta odmaknjeni svet s čistim ozračjem se ozko odpira na jug, kamor je že v preteklosti vodila občinska pot v dobro uro oddaljene Škale. Iz Škal je prihajal poučevati v šolo, ki so jo bili ustanovili leta 1874, pesnik Anton AŠKERC. Ta šola je danes štirirazrednica.

Kraj Plešivec je bil zanimiv tudi v rimski dobi, iz Velenja je namreč vodila stranska cesta proti Podgorju in Slovenjemu Gradcu.

Cerkev v Plešivcu je prvič omenjena 9. oktobra 1328, sedanja stavba pa je iz začetka 17. stoletja. Obdaja jo vasko pokopališče, kjer je pokopana Anica Lušinova, ki zavzema med mladostnimi prijateljicami Ivana CANKARJA posebno mesto. Na kamniti plošči so vklesane Cankarjeve besede:

»Tiho zdaj v grobu spi
tvoja in moja
vesela mladost.«

Plešivec je prijazno sprejel tudi izčrpane borce XIV. divizije, ki so na legendarnem pohodu preživeli številne boje z močnim sovražnikom. 3. julija 1979 so jim odkrili spomenik, ki ponazarja nošenje ranjenca, izdelal ga je akademski kipar Antun Augustinčič.

V kraju je dvojje gostišč: pri VOLKU in pri PLAZLU na Graški gori, kjer ljubezljivo postrežejo z domačimi specialitetami. Na Ljubeli stoji prenovljena lovška kočica, v okolici pa se razprostirajo bogata lovišča.

Za razvoj turizma v Plešivcu si močno prizadeva Turistično društvo Velenje, Kmetijska zadruga in Gozdno gospodarstvo. Tako bodo Plešivčani letos ponovno organizirali Kmečki praznik pri kmetu Lipnikarju. Prireditev bo predvidoma avgusta meseca.

Ko ajda cvete

Jeprca je prečuden kraj! Domala na nobenem zemljevidu ne manjka, pa vendarle sploh ni vas, saj je le okrog cerkvice sv. Nikolaja nabrano nekaj hiš.

Jeprca stoji na razpotju, ki je na tromeji občin Ljubljana Šiška, Škofja Loka in Kranj in je imenitno izhodišče za izlet ali sprehod po Sorškem polju. Avto (ali avtobus) pustite na Jeprci, potem pa odkorakajte na primer proti

Podreči, vasici ob cesti Medvode-Kranj. Lepa hoja, lep razgled na Kamniške planine in mir... V Podreči stoji spomenik pesniku Simonu Jenku, ki je približno tam, kjer je stala svoj čas njegova rojstna hiša.

Sorško polje je zlasti na jesen posebej lepo in zanimivo, ko cvete ajda, katero kmetje še niso opustili. Če pa bi radi našli razgledišče za Sorško polje, pa pojdite na Stari grad nad Smlednikom, Osovnik nad Soro ali še višji Lubnik nad Škofjo Loko. Iz višine je razgled na preprogo, pretkano z belo in rožnato ajdo, posebno lep.

Moravci

Za razvedrilo obiskujejo gostje zdravilišča Moravci motel Čardo, ki slovi po odličnih prekmurskih in madžarskih specialitetah in pristni ciganski glasbi, ljubiteljem ribolova pa je na voljo bližnji ribnik.

V bližnjih MARTJANCIH (2,5 km) je gotska cerkev s freskami iz 14. stoletja, v SELU (10 km) je romanska rotunda s freskami iz 13. stoletja, v BOGOJINI (4 km) je sodobna cerkev – umetnina slovitega slovenskega arhitekta Plečnika, v FILOVCIH so doma znani lončarji (črna keramika), keramika pa je doma tudi v 2 km oddaljenih TEŠANOVCIH. Priljubljeni so iz Moravcev tudi izleti do kolišča BOBRI pri Dolnji Bistrici in do plavajočega mlina na rokavu reke Mure.

Radenci

Zdravilišče Radenci organizira redno za svoje goste izlete po Pomurju in na Kapelo, prireja piknike, tekmovanja v malih športih, družabne igre, vokalne in instrumentalne koncerte, zabavno-glasbene večere pa vsako leto tudi zabavno prireditev z nazivom Tri srca in festival sodobne komorne glasbe. Gostom so se priljubile tudi vožnje s kočijo po lepi okolici.

V gozdovih v okolici Radenc je obilo užitnih gob, bogatih lovišč, v reki Muri in bližnjih jezerih pa je možen ribolov. V zdraviliški pivnici in v avli hotela Radin so občasno razstave likovnih umetnin, bližnja Gornja Radgona pa ponuja v ogled šampanjsko klet in etnološko zbirko.

Na konju po Primorski

Turistični delavci v LIPICI na Krasu so za letos pripravili zanimivo novost – šestdnevno jahalno turo, ki vodi udeležence po 190 kilometrov dolgi trasi prek kraškega sveta od Lipice do Trnovskega gozda in nazaj. Prvi udeleženci so krenili na pot 11. aprila, do oktobra pa je predvidenih še šest jahalnih tur.

Pot je takšnale: start je v Lipici, potem pa gre ježa do Dolenje vasi,

nato po nekdanji rimski cesti do Predjamskega gradu in naprej skozi gozdove do Črne vrha, kjer jahači prenočijo. Naslednji dan jih pelje pot skozi Trnovski gozd do Lokev, kjer prenočijo v planinskem domu. V Trnovskem gozdu so organizatorji predvideli za ljubitelje starih običajev lov na lisico v prostranih gozdovih med Lokvami in obronki Cava nad Vipavsko dolino. Peti dan vodi udeležence pot z Lokev v dolino Trebuše, na planoto Vojsko, kjer si lahko ogledajo partizansko tiskarno Slovenijo. Vračajo se prek Mrzle rupe skozi prostrane bukove gozdove in si lahko spotoma ogledajo štiri stoletja stare naprave za spuščanje lesa – »klavže«. Nato se prično vzpenjati proti Črnemu vrhu, kjer prenočijo, sedmega dne pa so ponovno v – Lipici.

Znamenita slovenska drevesa: domači kostanj

Po kostanju se na Slovenskem imenuje mnogo krajev, znana pa so tudi rodbinska imena po njem; tako poznamo Kostanjevico na Krki, vas Kostanje med Osojskim in Vrbskim jezerom na Koroškem, Kostanjevico na Krasu, priimek Kostanjšek...

Najdebelejše kostanjevo drevo na Slovenskem je ZEJČARJEV KOSTANJ pri Florijanu nad Logom v Poljanski dolini nad Škofjo Loko. Raste na travniku zraven kmečke domačije po domače pri Zejčarju. Večstoletna ogromna drevesna krošnja sega prek slemena kozolca in ga varuje pred udarci strele. Drevo ima obseg 10 metrov in premer 315 centimet. ov. Je še v odličnem stanju in daje vsako leto mnogo mernikov okusnih kostanjev. Od orjaškega kostanja vrh položnega griča je čudovit razgled na nasproti ležečo pokrajino onstran Poljanske Sore na Lubnik, Osovnik, Kopačev vrh, Pasjo ravan, Bukov vrh ter Žirovski vrh, ki hrani v svojih nedrjih dragoceno uranovo rudo. V neposredni bližini stoji nekoliko nižje dvo stolpna cerkev sv. Volbenka, znana po umetniških slikah bratov Šubicev.

Zejčarjev domači kostanj ni le najmočnejše kostanjevo drevo pri nas, temveč je hkrati tudi najdebelejše živo in zdravo gozdno drevo v Poljanski dolini. V Sloveniji raste še okoli 15 dreves domačega kostanja s premerom čez 2 metra. Po debelini sodi na drugo mesto kostanj na Mestnem vrhu pri Ptujju, ki ima premer 2,72 metra, tretje mesto pa zaseda mogočen Robičev kostanj na Hočkem Pohorju, ki ima premer 2,64 metra. V kraju Vučja gomila, v sadovnjaku kmeta Vincija Lipeja, pa raste najdebelejše kostanjevo drevo v Pomurju z obsegom debela 6,30 metra in s premerom 2,10 metra.

CAMPING 1981

YUGOSLAVIA

Naslovnica novega prospekta za kampiranje v Jugoslaviji

Camping 1981 v Jugoslaviji

V založbi *Chambre economique de Yugoslavie* (Beograd, Knez Mihailova 10) je izšel letošnji prospekt za kampiranje v Jugoslaviji.

Ljubljanski živilski trg (foto: Mirko Kambič)

Na tridesetih straneh se zvrste najprej seznam vseh kampov v Jugoslaviji po abecednem redu, zatem navodila za bivanje v njih, cene, zapisane so tudi oddaljenosti do posameznih večjih jugoslovanskih mest od poglavitnih mejnih prehodov, turistu v pomoč pa so tudi pojasnila za branje znakov in ure posameznih turističnih oddaj jugoslovanskih radijskih postaj, ki so vse poletje v španskem, nemškem, angleškem in francoskem jeziku. V vseh teh jezikih so natisnjena tudi navodila v prospektu *Camping 1981* v Jugoslaviji, ki ga lahko naročite pri Turistični zvezi Slovenije v Ljubljani, Miklošičeva 38.

Koledar prireditvev

Med pomembnejšimi prireditvami julija meseca na Slovenskem je 3. julija v LJUBLJANI Noč na Ljubljani, istega dne odpro v CERKLJAH razstavo cvetja in lovstva, v PIRANU pa Piranske glasbene večere.

4. julija je v MOSTU na SOČI Noč na jezeru, v ROGAŠKI SLATINI mednarodni plesni turnir, v GRIBLJAH Noč na Kolpi, na POLENSAKU pa praznik žetve in razstava kruha. Naslednji dan je v STRMCU pri VOJNIKU večer jugoslovanske folklorne, 16. julija prično na BLEDU slaviti svoj praznik, 18. julija je v BOHINJU Vasovanje pod Skalco na predvečer Kmečke občeti, istega dne imajo v GORNJEM GRADU Čebelarski praznik, v LAŠKEM pa praznik piva in cvetja.

25. julija volijo na BLEDU Miss Bled, v BOVCU imajo Čoparsko noč, v ROGAŠKI SLATINI je Rogaški ples, na VRANSKEM pa so Kmečke igre.

Opozorimo naj vas še na Koprsko noč v KOPRU, ki bo v julijskih dneh, na nastop najboljših jugoslovanskih folklornih ansamblov (Lado, Kolo, Tanec, France Maroít), ki bo julija v PORTOROŽU, na folklorne in promenadne koncerte v LIPICI, blejske koncerte resne glasbe v cerkvi na otoku, ki bodo vsak julijski in avgustovski ponedeljek ob 17.30, pa na šest velikih piknikov pri Katarini nad Zasipom, ki bodo vsak julijski in avgustovski četrtek ob 15. uri.

slovenija v mojem objektivu

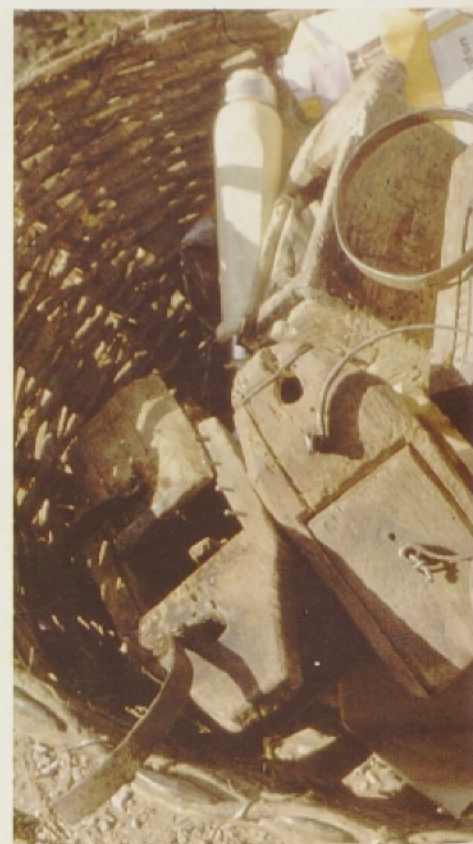
Foto:
JANEZ ZRNEC

Tičarjev dom na Vršču

Košnja pod Gorjanci

Stare pasti za polhe

*S kanujem po Krki
Jesen na Dolenjskem*

korenine

Belokranjska ohcet

V Beli krajini so se še do nedavnega ohranili številni narodni običaji, nekatere pa negujejo samo še folklorne skupine. Življenje in delo na kmetijah v Beli krajini je bilo trdo in težko. Zemlja ni dajala dovolj hrane za vse, ki jim je stekla zibelka v tej lepi dolini. Veliko jih je odšlo za boljšim kruhom po svetu, največ v Ameriko, Nemčijo pa tudi v Francijo.

Na kmetiji je bilo staro pravilo, da je najstarejši sin podedoval posestvo. Ko je bil čas za to, so mu pričeli starši izbirati nevesto. Bodoča gospodinja je morala imeti primerno doto oziroma balo, morala je znati dobro gospodinjiti in biti pridna za delo. Vse te vrline naj bi imela nevesta, ki pride v hišo.

Prvi sejem za izbiro neveste oziroma ženina je bilo Štefanje (26. december). Drugi sejem Trije kralji (6. januar), tretji sejem pa na svečnico (2. februarja). Oče in sin sta zbirala na trgu pred cerkvijo, pred in po veliki maši, ko so dekleta stala v gručah pred cerkvijo in se med seboj pogovarjala. Če je bil oče uvideven, je upošteval tudi sinove želje pri izbiri. Velikokrat so starši sami izbrali nevesto – sinu ženo, ta pa ni smel ugovarjati, ker drugače ni dobil posestva.

Ko je bila nevesta določena, so bili na vrsti »prošnjaki«. Določili so dan, kdaj bodo šli prosit nevesto. Šli so: stari gospodar, sin – bodoči gospodar, pa še kak dober stric ali celo dober sosed, ki se je spoznal na take posle.

Ko so prišli v hišo izbrane neveste, so najprej vprašali, če imajo na prodaj »telico«, mlado junico. S tem so dali znak, da so »prošnjaki« za eno od deklet, če jih je bilo več pri hiši. Hišni gospodar je postavil na mizo polič vina, gospodinja pa hleb kruha. Začeli so pogovor o letini, o živini, o delu itd. Gospodar jih je povabil tudi v hlev in svinjake in tako so prišleci gredoč ugotavljali, koliko naj bi nevesta imela dote. Začnejo se pogajati za »telico«. Ko se končno pogodijo, povedo, katero hčer so izbrali. Če se oboji starši sporazumejo, pridejo na mizo klobase, gnjat ali celo kokoš. Določena nevesta jim mora streči pri mizi. Dalje teče razgovor o doti, kako bo velika

bala, ki si jo je morala sama stkati. Vsaka ženska na kmetiji je morala znati te veščine. Pogojena »telica« je obvezen del dote. Nadalje se dogovorijo za datum poroke in ohceti, ki naj bi bila pred pustom. Od dogovora pa do poroke je tekel čas zaroke. V tem času je smel bodoči mož ob spremstvu drugih, večkrat obiskati bodočo ženo.

Na ohceti je veselo, muzikanti igrajo, svatje plešejo, pojejo svatovske pesmi in zdravice, med drugim tudi obvezno pesem »Skušnjavka«. Mladi par, ki je včeraj postal mož in žena, se še ni poljubil. Na kmetih ni bilo navade poljubljanja, še manj pa med mladima, ki sta se komaj poznala. Do sedaj je bil le dogovor za poroko, da ne govorimo o kakršnikoli ljubezni. Zato je kot nalašč pesem »Skušnjavka«, da se ženin in nevesta prvič poljubita. Starešinka prinese na krožniku dve kurji glavi, od petelina in od kokoši. Svetje zapoje Ptčica golobček... Od para do para pomikajo kurji glavi po mizi in ob vsaki kitici izpete pesmi se par poljubi. Končno prideta na vrsto še ženin in nevesta. Zelo jima je nerodno, toda za to poskrbe kuharice, da napravijo ropot kje v veži, vržejo po tleh drva, star lonc ali skledo, vsi pogledajo tja, a mlada se ta čas poljubita.

Opolnoči ženinov starešina napove govor. V govoru daje napotke za bodoče življenje, ženinu – bodočemu gospodarju in nevesti – novi gospodinjji, kako morajo gospodariti in gospodinjiti, da bo polna štala živine in polna hiša družine, ker le tako bo šla kmetija naprej, da si bodo tudi kaj prigospodarili. Ker pa je vsak začetek težak, in je treba mladima pomagati, da bodo lažje prebrodili začetne težave, naj bi jih svatje obdarovali z denarjem. Muzikant pokliče »k daru« in svatje darujejo. Nevesti je hudo, ker je to velika prelomnica v njenem življenju. Stopa na resno in odgovorno pot, ki ji bo prinesla skrbi in dolžnosti. Vse to ji stopi pred oči in ne gre brez solza pri novoporočencih, kakor tudi ne pri svatih, ko darujejo.

Da se bodo solze posušile, poskrbijo muzikanti po končanem daru. Zaigra-

Narodne noše iz Bele krajine

jo veselo, poskočno polko, da je zopet veselo.

Velikokrat pridejo darovat voglarji (to je vanjski dar), prijatelji, sosedje pa tudi iz okoliških vasi. Ti voglarji ogledujejo vso noč, kako se imajo svatje na ohceti. Oken v hiši ne smejo imeti zastrtih; če bi bila zakrita, bi imeli »voglarji« pravico razbiti stekla na oknih. Da bi bilo vse v redu tudi okrog hiše, sta hišni gospodar in gospodinja dala voglarjem jedačo in pijačo. Tudi ženin in nevesta sta morala malo k »voglarjem«, da je bilo boljše vzdušje in sožitje na ohceti. Če ne bi bil stari gospodar priljubljen pri sosedih, bi bila to noč nevarnost, da bi si voglarji privoščili kakšno neslano šalo. Bili bi zmožni spraviti mu na streho kar cel voz.

Starešina mora skrbeti Ves čas za prijetno razpoloženje svatov, saj on vodi ohcet. Poleg lesa, petja in šal pridejo na vrsto tudi kola, med drugim »uštertanc« – Igraj kolo. Začne starešinka in plešejo tako dolgo, da pridejo vsi na vrsto. Gredo se tudi razne igre kot so: mlin, kamela itd. Muzikanti pridejo prodajat vino. Imajo belo, črno in vodo. Starešinka poskuša, katero vino je boljše, potem določajo ceno. Pogajajo se toliko časa, da se sporazumejo. To je znak, koliko mora vsak svat plačati za muzikante. Nato gre eden od njih s klobukom do vsakega svata in tako pobira denar za njihov trud za zabavo. Zopet igrajo dalje. Proti jutru zaigrajo še »verigo«, z njo odplešejo okoli hiše in po dvorišču. Veselo vriskajo, da se čuje daleč naokoli. Ko se vrnejo v hišo, je že skoraj dan. Čas je, da se ženin in nevesta odpravita spat. Svatje gredo pod okno

izbe, kamor sta šla mlada spat in zapo-
jo »jutranjko« – Sveti se, sveti beli
dan...

Zdaj pridejo na vrsto še kuharice.
Plešajo, čeprav zelo utrujeno, in svatje
zbirajo denar, saj so vso noč skrbele,
da so bile mize bogato obložene z
vsemi dobrotami.

Zunaj je že velik dan, nevestin sta-
rešina začne priganjati svate k odho-
du. Hišna mati in oče svate zadržujeta,
da bi čim dlje ostali za mizo. Bila bi
zopet sramota, če bi svatje prezgodaj
odšli domov. Vaščani bi rekli, da niso
imeli kaj jesti in piti.

Ko se končno svatje odločijo za od-
hod, poda hišna mati vsakemu svatov-
skemu paru v culo povezane dobrote,
da odnesejo domov svojim družinam
»pokušnjo« z ohceti.

Belokranjska ohcet je trajala pred
sto leti in stopetdesetimi leti kar tri
dni, od petka večera do torka zjutraj.
Taka ohcet je zelo veliko stala in mar-
sikateri gospodar si zlepa ni opomogel,
ker ga je ohcet preveč stala, pa
morda še slaba letina povrhu.

Gosposka ni pustila vsakomur, da bi
se oženil. Moral je imeti dovolj veliko
kmetijo. Najmanj »ferkelc« grunta je
moral imeti, da se je smel poročiti.
Zato je bilo v starih časih veliko stric-
ev in tet, ki so ostale vse življenje pri
hiši, ne da bi se poročili.

Nevesta si je začela pripravljati ba-
lo. K hiši so poklicali šiviljo in čevljar-
ja. Šivilja je šivala nove obleke (na
roke, ker strojev še ni bilo). Sešila ji je
toliko oblek, kolikor jih bo potrebova-
la v svojem življenju. Velika sramota
bi bila, če bi morala prva leta po poro-
ki imeti novo obleko. Šivilja ji sešije
tudi poročno obleko, ki pa mora biti iz
najbolj tankega platna in vezana z
rdečo »prejico«. To je bila pražnja
obleka, ki ji je služila do smrti. V to
obleko se je potem oblačila še ob veli-
kih praznikih, če sta šla z možem kam
na ohcet in v to obleko se je morala
obleči, ko je umrla, da jo bodo v njej
tudi pokopali. V zimskem času se je
oblekla tudi v »kamižolo«, to je iz
belega sukna narejen brezrokavnik, ki
je segal ženskam do kolen, moškim pa
do bokov.

Bližal se je zadnji teden pred poro-
ko. Na nevestinem in ženinovem do-
mu so pripravljali za ohcet. V petek
zvečer pride ženin s svojimi po neve-
stino balo. Imela je veliko leseno skri-
njo, ki je morala biti polna rjuh, prtov,
brisač, njenih oblek in še natkanih bal
platna, ki jih bo potrebovala za svoje
otroke, za plence in za »robčke«, ko ji
bodo kratkosrajniki delali prve kora-
ke. Poleg skrinje dobi nevesta še blazi-
no, napolnjeno s koruznim ličkanjem,
na kateri bosta novoporočenca spala.
To vse spravijo na voz, k vozu priveže-
jo »telico«, za katero so se pogodili,
ko so prišli prosit nevesto. To vse od-

peljejo z vriski in harmonikarjem na
ženinov dom.

V soboto zvečer pride zopet šivilja
na nevestin dom. Nevesto obleče v
poročno obleko in ji začne napletati.
V lase ji vpleta zlate rože, narejene iz
rumenega staniola, da vse šalesti. Iz
teh rož in rdečih trakov ji napravi
pravo krono, da bo jutri najlepša v
svojem življenju. To delo traja pozno
noč, pa nič zato, toda nevesta ni smela
v posteljo, ker bi vse zlate rože po-
mečkala. Tako je prespala kar na stol-
u, naslanjajoč se na mizo ali drug stol.
V hiši pripravljajo ohcet. Ženin in nje-
govi svatje pridejo po nevesto (v ne-
deljo zjutraj). Hodili so peš, v poznejši
dobi so se vozili s konjsko vprego. Z
nevesto je šel »tovariš«, z ženinom pa
»tovarišica«. Poroka je bila v cerkvi
pri veliki maši. Tik pred poroko so se
zamenjali tako, da je stopil ženin k
nevesti. Pred cerkvijo se je zbralo veli-
ko radovednežev. Nevestina »stare-
šinka« je iz »procine« delila kruh med
prisotne okoli cerkve z željo, da bi bili
mladoporočenci srečni in vsi, ki jim
deli kruh, da jima žele enako.

Po poroki odidejo najprej na neve-
stin dom na ohcet. Kolikor je ženino-
vih svatov na ohceti na nevestinem
domu, toliko parov jih potem gre od
nevestine strani na ženinov dom na
ohcet. Oboji starši ostanejo doma.

Na nevestinem domu se odvija oh-
cet. Nevestin starešina in muzikanti
skrbijo za dobro razpoloženje. Neve-
stin starešina vodi ohcet. Ko se zjutraj
bliža čas odhoda, povzame besedo že-
ninov starešina in on odloči, kdaj se
poslovijo in odidejo v sosednjo vas na
ženinov dom. Vsi gredo do konca vasi,
kjer vaški fantje napravijo »šrango«.
Tu se ženinov starešina in vaški fantje
pogajajo, za nevesto in postavijo viso-
ko ceno. Naštevajo njene vrline, lepo-
to in bogastvo, pa saj so jo tudi čuvali,
da odhaja iz vasi pravi biser. Za to
morajo plačati, ker ne morejo pustiti,
da gre kar tako iz vasi. (Prava sramota
za nevesto bi bila, če ji ne bi gradili, to
bi bil znak, da ni bila kak prida.) Ženi-
nov starešina se pogodi s fanti, odšte-
jejo jim denar, fantje ponudijo pijačo,
odpro »šrango« in svatje vriskajoč
odidejo v drugo vas.

Svatje nosijo s seboj barilce vina,
okrašene kolače in »škarlje«, muzi-
kantje na čelu vriskajo in pojejo. Na
pol pota pridejo ženinovi svatje v »po-
hoje« – naproti. Svatje se pozdravijo,
vriskajo, pojo in rajajo. Nato se neve-
stini svatje poslovijo. Sprevod se na-
daljuje z muziko in petjem. Tako pri-
dejo do ženinevega doma. Na pragu
jih pričaka hišni oče z majolko in ko-
zarcem v roki, da pozdravi mlade in
vse prišle svate.

Ženin in njegov starešina dvigneta
nevesto in jo neseta prek praga v hišo
z željo, da ne bo šla iz hiše prej, dokler

jo ne bodo mrtvo odnesli na pokopali-
šče.

Na veži jo sprejme hišna mati –
stara gospodinja. Nevesta seveda z bo-
ječim glasom vpraša, če jo sprejme za
svojo bodočo hčer, a mati če jo mlada
sprejme za svojo mater; ko se spora-
zumeta, pijeta bratovščino in se polju-
bita.

Mlada gospodinja je dobila novo
mater, a mati novo hčer v hišo. Dalje
ji mati ponudi hleb kruha z željo, da
ga bo ona odslej delila svoji družini.
Stara gospodinja poda nevesti burkle
in s tem odstopa od ognjišča ter daje
mesto mladi gospodinjji. Mlada gospo-
dinja prinese s seboj darila za vsakega
člana družine. Če je bila mlada gospo-
dinja že od doma dobro poučena, in je
bila seznanjena z gospodinjstvom, ji
bo veliko lažje začeti na novem domu.
Stara gospodinja ji pa pove, kakšne so
navade pri njih, ker se jih bo morala
dosledno držati. Prvo leto ne sme mla-
da gospodinja, ko pride k hiši, ničesar
po svoje narediti. Drugo leto dobi več-
je pravice, ko je pomagala pridelovati
vso letino.

Hišna mati je dalje nevesti v naročje
posadila nakolenče, ki pa mora biti
fantek, z željo, da bi bil prvorojenec
sin, kot bodoči gospodar naslednje ge-
neracije. Veliko otrok, zdravih in
krepkih, se jima naj rodi, ker le s
številno zdravo družino bodo lahko
obdelovali vsa polja. »Tovariš« da na-
kolenčetu kolača, ki ga je prinesel s
seboj. Če v sorodu nimajo majhnega
otroka za nakolenče, potem se nevesti
na kolena vsede za kratek čas kar »to-
variš«.

Če pride k hiši ženin, posadijo nje-
mu nakolenče deklico, da ne bo zame-
re in naj bi novi gospodar prvo povil
deklico.

To, da mlada gospodinja takoj
prevzame gospodinjstvo v roke, ni po
vseh Beli krajini običaj. Tak običaj je
znan od Semiča do Metlike in Črnom-
lja. V obkolpskih krajih je stara gos-
podinja vodila gospodinjstvo do svo-
je smrti. V primeru, da je stara gospo-
dinja zbolela ali šla zdoma, je šla sna-
ha pred ognjišče. Ob stari gospodinjji
se je morala učiti, kako je treba gos-
podinjiti.

Martina Jakša

Urednikova opomba: Avtorica tega sestavka,
ki ga povzemamo iz glasila odbora za folklorno
dejavnost pri Zvezi kulturnih organizacij Slove-
nije, Martina Jakša je bila rojena v Vapēji vasi
pri Semiču, kjer je po vojni v okviru mladinske
organizacije ustanovila folklorno skupino »Se-
miška ohcet«. Dosljej je skupina nastopala že
skoraj po vsej Jugoslaviji in tudi že v tujini.

Knjige in rokopisi

»Soba brez knjig je podobna telesu brez duše« je Ciceronov izrek. Mnogi verjamejo vanj in pridno polnijo svoje knjižne police. Največje zakladnice knjig pa so seveda knjižnice. V Sloveniji imamo nekaj izjemnih knjižnic. Med te vsekakor sodijo tudi: ljubljanska Narodna in univerzitetna knjižnica, Muzejska in Semeniška knjižnica. Najstarejša ohranjena javna znanstvena knjižnica v Ljubljani je Semeniška. Le-ta je začela z delom 1725. leta, ustanovljena pa je bila že nekoliko prej, 1701. leta.

Prve javne knjižnice so nastale sredi 15. stoletja v Firencah, Benetkah nato še v Oxfordu, v Milanu, v Parizu... Sprva so knjige in rokopise zbirali le v samostanih, uporabljali pa so jih tudi drugi. Tudi v Sloveniji je delovalo več samostanskih knjižnic, ki so slovele po svojem številu in zakladih pisane besede. Znale so bile na primer: knjižnica v Kostanjevici, v Stični, Bistri, Pleterjih, kjer je še zdaj ohranjena izjemna knjižnica, pa v Žičah, Jurkloštru...

Zanimanje za knjige oziroma knjižničarstvo bi lahko pripisali že protestantom ter povezali z njihovo željo po širjenju pisane besede evangelijskega nauka med Slovenci. Zato ni čudno, kot navaja Marjan Smolik v vodniku »Semeniška knjižnica v Ljubljani«, da je prav krog ljubljanskih protestantov začel prvi na Slovenskem, zunaj samostanov zbirati knjige. Knjižnica kranjskih deželnih stanov je nastala v Ljubljani 1568. leta, ko je Primož Trubar podaril svojo knjižnico »kranjskim deželanom in celi kranjski cerkvi.« To pa tudi do neke mere štejemo za prvo javno knjižnico na naših tleh. Njeno bogastvo se ni ohranilo z izjemo nekaj knjig, ki so naposled priromale v Narodno in univerzitetno knjižnico, večji del pa je bil uničen, ko je zgorel jezuitski kolegij.

Z zmago katoliške protireformacije knjižnicam pri nas ni odzvonilo. Škof Tomaž Hren je nameraval uresničiti nekatere ideje okrog knjižnic, v načrtih je imel izdajo pesmarice, pa tiskarno... Leta 1629 je na letni sinodi svoje duhovščine v Ljubljani naročil, naj vsak duhovnik prispeva po en goldinar za knjižnico, ki naj bi jo uredili

pri ljubljanski stolnici. Pa Ljubljana še ni tako kmalu po tem dočakala knjižnice.

Vsakomur dostopna

O knjižnici zasledimo nato govoriti še člane Akademije operozov, ki so v svoji 1701. leta izdani knjižici zapisali, »da se bodo počasi zbrali pripomočki, ki jih potrebujejo ljubitelji slovstva, se bo z radodarnimi prispevki akademikov napravila knjižnica, vsakomur dostopna.« Prav tako so odločili v ustanovni listini knjižnice, podpisani 30. maja 1701. leta, da bodo svoje knjige izročili v skupno rabo ter povabili še ostale stanovske tovariše, da store isto.

Pa Sigmund Krištof, ljubljanski škof, Janez Krstnik Prešeren, prošt, in Janez Anton Dolničar Dolinški, dekan in generalni vikar – podpisniki ustanovne listine knjižnice niso dočakali. Zidava semenišča je tekla med 1708. in 1710. letom, celoten objekt pa je bil dograjen 1717. leta. Razpoznavni

znak za Semeniško knjižnico sta dva mogočna giganta na ljubljanskem cvetličnem trgu, korak za stolnico. Naročilo zanju je prevzel Luka Mislej in izdelal portal, medtem ko sta oba kamnita velikana delo Angela Poza. Carlo Martinuzzi si je zamislil knjižnico kot samostojen prostor, ki v skrajnem levem krilu semenišča ob stolnici obsega dve nadstropji. Opremo za knjižnico je izdelal mizar Josip Wer, Ljubljančan. Nadvse imenitne pa so v tej knjižnici tudi iluzionistično naslikane freske, delo Julija Quaglia. Letega je povabil v Ljubljano Janez Anton Dolničar. Bolj kot po poslikavi semeniške knjižnice pa poznamo Julija Quaglia v Ljubljani po poslikavi ljubljanske stolnice.

Dar turjaških grofov

Mnoge knjige in rokopise Semeniške knjižnice lahko uvrstimo med veliko kulturno dediščino. Posebno znamenita je na primer majhna latinska biblija iz 13. stoletja, dar turjaških grofov škofu Tomažu Hrenu. Nič manj zanimiv ni nemški rokopis iz druge polovice 15. stoletja s številnimi recepti in raznimi drugimi teksti. Njegova posebnost so vlepljeni bakrorezi in lesorezi iz 15. stoletja, ki jih krona tako imenovani »testeni odtis« (Teigdruck) Kristusa na Oljski gori. Takšne vrste grafik so v svetu namreč sila redke, v Sloveniji pa je ta list sploh edinstven.

Med baročnimi deli je posebej dragocena zbirka ljubljanskega zgodovinarja Janeza Gregorja Dolničarja. Omembe vreden pa je tudi eden do-

Dve strani bistriškega rokopisa, ene izmed dragocenosti, ki jih hrani Narodna in univerzitetna knjižnica

slej najstarejših ekslibrisov na Slovenskem, ki nosi letnico 1540. Tu pa so še inkunabule. Teh je danes v Semeniški knjižnici še 22, nekdanj pa jih je bilo precej več.

Semeniška knjižnica hrani tudi izvod Trubarjevega prevoda psalmov iz 1566. leta ter Trubarjeve glagolske Artikule. Znameniti sta Mekiničevi protestantski pesmarici, ki sta edina znana primerka. Vse to pa je le delček bogastva te knjižnice. Nič manjše zaklade pa ne »skrivata« tudi ostali dve omenjeni knjižnici.

Rokopisi

Narodna in univerzitetna knjižnica ima danes svoje prostore v znani Plečnikovi stavbi na Turjaški cesti. Ustanovljena je bila 1774. leta. Poleg ostalega se lahko ta knjižnica postavi še z nekaterimi posebnimi zbirkami: z rokopisno zbirko, ki šteje 3000 enot, pa zbirko slovenskega drobnega tiska, kartografsko in slikovno zbirko, glasbeno zbirko, mednarodno knjižnico za sodobno glasbo in francosko zbirko. Preveč bi bilo, da bi naštevali vse v zvezi s to knjižnico, dovolj pa pove že sam podatek, da je bila Narodna in univerzitetna knjižnica odlikovana ob svoji 200-letnici, leta 1974 z redom zaslug za narod z zlatim vencem. V Narodni in univerzitetni knjižnici imajo postavljeno stalno razstavo pomembnejših rokopisov in slovenskih knjig. Osrednje mesto v tej zbirki ima rokopis iz 1347. leta s podpisom: »Augustinus Aurelius«. Svojtčas je bil ta rokopis v kartuzijanskem samostanu v Bistri pri Vrhniki. O njem pa podrobneje govori France Stele v zapisu »Illuminatorski okras bistriških rokopisov.« Omenjeni je namreč le eden, najstarejši in najbogateje okrašen izmed štirih bistriških rokopisov, ki so po svoji umetniški vrednosti še posebej izstopali.

Značilnost tega rokopisa je bogat miniaturni okras ter monumentalne usnjene platnice z bronastimi okraski. Vsebuje pa dve uvodni, v celoti okrašeni strani ter 21 večjih inicial. Naslikal in napisal ga je po naročilu priorja Hermana neki Nikolaj, ki je svoje ime vpletel med veje stiliziranih rastlin.

Leva stran predstavlja slavnostno in z iniciali izpisan uvodni tekst, ki je razdeljen med tri zgoraj polkrožno zaključene loke. Stebri so spodaj naslonjeni na štiri živalske figure. Dve in dve se med seboj ruvata. To sta lev s kentavrom in zmaj z enorogom. Na nasprotni strani je velika iniciala s filigramsko ornamentiko v sredini. Okrog in okrog teče rob iz hrastovih listov, stiliziranih cvetov in živali. Predstavljen je lov psov na zajce. Spodnji rob krasi slika sv. Avgušтина, pod katerim kleči zveržen prior Herman. France Stele ugotavlja v omenje-

nem zapisu, da je miniaturist očitno uporabljal pri delu različne predloge in jih predelal po svoje, kakor je vedel in znal.

V Narodni in univerzitetni knjižnici je na razstavi tudi eden najstarejših rokopisov v cirilici. Izpisan je na pergamentu, nastal pa je v 11. stoletju. Gre za supraseljski rokopis, ki pa ga je tu le za eno tretjino. Druga tretjina je v Varšavi, tretja v Leningradu.

Sredi 15. stoletja je nastal znameniti stiški rokopis. Približno tedaj, znana je tudi točna letnica – 1415. leta, pa je bil izdelan *Calendarium portatile*, koledar s slikami, ki je po svoje tudi zgovoren. Zanimiv je tudi Prešernov cenzurni izvod »Poezij« iz 1847. leta, pa še veliko drugega.

Veliki zemljevid Kranjske

In ker smo že pri Prešernu, potem velja reči, da hranijo tudi v Muzejski knjižnici nekaj lepih primerkov naše-ga velikega pesnika. Med več pomembnimi prešernianami je najti tudi cenzurno-revizijska izvoda Poezij in Krsta pri Savici. Posebnost je rokopis latinske šolske naloge Franceta Prešerna. Gre za prevod iz nemščine, ki ga je napravil Prešeren verjetno kot učenec 2. humanitetnega razreda v šolskem letu 1818/1819. Zanj je, kot kaže črka E, izpisana na zgornjem robu in pomeni besedo *Eminent*, prejel Prešeren oceno odlično. Nalogo je podpisal pesnik že tedaj s svojim priimkom v slovenski obliki.

Jeseni 1821. leta so deželni stanovi sprejeli sklep o ustanovitvi domovinskega muzeja, cesar pa ga je potrdil pet let zatem. Muzejski program je predvideval zbiranje vseh tiskanih in rokopisnih del s področja »nacionalne literature«, domačega zgodovinopisja, prirodoslovja in arhivalije.

Razvoj knjižnice v okviru Narodnega muzeja je bil postopen, rezultat tega pa je: da sodi ta knjižnica z več kot 100.000 zvezki knjižnega fonda v celotni bibliotekni strukturi Slovenije še danes med najpomembnejše in največje zgodovinske knjižnice, kot je zapisal v vodnik »Muzejska knjižnica« Branko Reisp. Le-ta je začel delati v Muzejski knjižnici 1959. leta, njen vodja pa je postal 1964. leta.

Med zakladi Muzejske knjižnice velja vsekakor omeniti pridigo superintendenta Krištofa Spindlerja ob pogrebu Herbarda VIII. Auersperga-Turjaškega, kranjskega deželnega glavarja in vrhovnega poveljnika Vojne krajine, ki je padel v boju s Turki 1575. leta pri Budačkem. Gre namreč za tisk prvega ljubljanskega tiskarja Janeza Mandelca in obenem drugo v Ljubljani tiskano knjigo. Sodeč po dosedanjih raziskavah je unikat. Tudi »Nova kranjska pratika« za leto 1741

je unikat in druga doslej znana slovenska kmečka pratika nasploh. Prva za leto 1726 pa je izgubljena. Ta skromna knjižica je prva slovenska publikacija, namenjena neposredno kmečkim ljudem. Izhajala je kar 200 let in se silno priljubila. Konec 18. stoletja so jo pokupili ljudje že okrog 20.000 izvodov, sto let kasneje pa je prihajala med Slovence že kar z 200.000 izvodi.

Le tri leta kasneje kot izvod nove kranjske pratike je izšel prvi veliki zemljevid Kranjske na 12 listih v merilu 1:111.000. Je delo stiškega cistercijana Janeza Dizma Florjančiča de Grienfelda, ki se je posvečal matematiki, astronomiji in geografiji. Po 10-letnem delu je pripravil veliki zemljevid Kranjske, ki je bogato opremljen, še posebej tam, kjer je naslov. V baker ga je vrezal, kot omenja Branko Reisp, Abraham Kaltschmidt. Zemljevid ni le izjemen dosežek na področju domače kartografije in grafične umetnosti, pač pa tudi dragocen zgodovinski vir.

V slovenskem jeziku

Prvi doslej znani samostojno tiskani prevod diplomatske listine v slovenskem jeziku – unikat, hranijo prav tako v Muzejski knjižnici. V tem primeru gre za prevod 9. februarja 1801. leta v mestu Lunéville podpisane mirovne pogodbe med Francosko republiko in cesarjem Francom II. Posebno redkost predstavlja »Topografija lamberskih grofov«, ki je samostojna bibliografska enota. Ko je izdal Janez Vajkard Valvasor 1679. leta »Topografijo sodobne vojvodine Kranjske«, je namreč iz nje izbral 28 podob lamberskih grofov na Kranjskem in jim dodal naslovni list in posvetilo. Po pridobitvi te raritete leta 1966 ima knjižnica Narodnega muzeja najbrž najpopolnejšo zbirko Valvasorjevih originalnih izdaj na svetu.

Svojevrstna je tudi zbirka petih različnih besedil, parodij in satir brez skupnega naslova, ki jih je napisal koroški bukovnik Andrej Šuster, p.d. Drabónjak okrog leta 1810. Morda jih je celo natisnil v svoji preprosti ilegalni tiskarni. Knjižica, ki je prišla v Muzejsko knjižnico konec prejšnjega stoletja, je velika redkost, znan je namreč le še en tak primerek v Univerzitetni knjižnici v Mariboru.

Za prvi periodični časopis, ki je izhajal, velja »Tedenski redni (in izredni ljubljanski) časnik.« Izhajal je od 1707. do 1709. leta. Izdajal ga je tiskar in založnik Janez Jurij Mayr, zadnji predstavnik te tiskarske rodbine v Ljubljani. Posamezne številke ali fragmenti so ohranjeni le v omenjeni knjižnici Narodnega muzeja in v Semeniški knjižnici. Ta časopis je prinašal le vojne novice iz tujine.

Darinka Kladnik

prihajal na obisk v staro domovino skupaj s svojimi sorodniki in prijatelji. V mlajših letih je tudi aktivno sodeloval pri tamkajšnjih slovenskih rudarskih društvih. Znan je bil tudi kot najstarejši govornik na tradicionalnem izseljenskem pikniku v Škofji Loki.

bil izvoljen tudi nov upravni odbor. Udeležba na občnem zboru je bila nad vsemi pričakovanji, kar je ponovni dokaz, da zanimanje za delo društva nenehno narašča. Upamo, da bo tako tudi v prihodnje. Iz poročil za leto 1980 je bilo razvidno, da je društvo lepo napredovalo tako v kulturnem kakor tudi v finančnem pogledu. Stari odbor je predložil nekaj načrtov za delo v prihodnje, kar so navzoči soglasno podprli. Po razpustitvi starega odbora so se zečele zelo živahne volitve. V volilni komisiji sta bila Milena Lukman, slovenska učiteljica, in Ivan Smrke, častni predsednik. Izvoljen je bil naslednji odbor:

Predsednik Franc Gostiša, podpredsednik Andrej Stradovnik, tajnik

ŠVICA

»Soča« ima tudi smučarsko tekmovanje

Smučarski šport je doživel, kot smo že večkrat poročali, izreden razmah tudi med našimi ljudmi na tujem, še zlasti pa v Švici, kjer so pred desetimi leti dali pobudo za organizacijo smučarskih tekmovanj naših rojakov, in kjer je kmalu za tem nastala zveza JU-SKI, jugoslovanski smučarski pokal v inozemstvu. Številnih tradicionalnih smučarskih tekmovanj, ki jih organizirajo slovenska društva v Švici, zlasti Triglav in Planika, so se v preteklih letih udeleževali tudi tekmovalci iz Avstrije in ZR Nemčije, seveda poleg smučarjev raznih jugoslovanskih klubov v Švici. Letos so zabeležili rekordne udeležbe tekmovalcev na vrsti tekmovanj, zlasti pa sta po tej plati uspela Planikin veleslalom v Ebnat Kapplu in deseti jubilejni slovenski veleslalom na Hoch Ybrigu.

Omeniti moramo, da se je letos v zadnjem trenutku opogumilo tudi najmlajše slovensko društvo v Švici »Soča« iz Schaffhausna. Prvo svoje smučarsko tekmovanje so pripravili na smučiščih Tanzbodena v Ebnat Kapplu. Pri organizaciji tega tekmovanja so »Sočinim« društvenim delavcem pomagali tudi smučarski strokovnjaki JU-SKI ter SD Planike iz Winterthura in SPD Triglav iz Züricha. Pokrovitelj tega prvega »Sočinega« smučarskega tekmovanja je bila skupščina občine Slovenj Gradec, med gosti pa je bil tudi jugoslovanski generalni konzul v Zürichu Gustav Kranjc. Zaradi časovne stiske društvo ni moglo pripraviti zmagovalnih pokalov, podelili pa jih bodo na občnem zboru društva letošnjo jesen.

Breda Štepic-Cechich

BELGIJA

Novi odbor Sv. Barbare v Eisdnu

Jugoslovansko kulturno društvo sv. Barbare v Eisdnu je imelo 7. marca redni letni občni zbor, na katerem je

Veselo omizje na lanski proslavi dneva republike v Sallauminesu v severni Franciji: družini Kuret in Nedeljковиč, ki z veseljem prebirata našo revijo

Skupina gledalcev in nastopajočih na izredno uspeli proslavi dneva žena pri slovenskem društvu »Celje« v Grevenbroichu, ZR Nemčija

NIZOZEMSKA

Umrli je Franc Belinc

Na Nizozemskem je pred nekaj dnevi umrl starosta slovenskih izseljencev v tej državi Franc Belinc, ki je nazadnje živel v mestu Haanrade. Kljub visoki starosti, dočakal je skoraj 96 let, je v zadnjih letih še redno

Alojz Rak st., p.tajnik Avgust Tanjšek, blagajnik Alojz Rak ml; p. blagajnik Geno Kastigar. Preglednika računov sta Franc Pezdevšek in Franc Vovko, za kulturno dejavnost odgovarja Berta Hinterberger, za socialne zadeve pa odgovarjata Albine in Ute Rak.

Občni zbor se je prejšnjemu odboru zahvalil za delo v prejšnjih letih in izrazil upanje, da bo tudi v prihodnje sodeloval pri delu društva.

Lojze Rak v imenu društva sv. Barbare, Eisdien

AVSTRALIJA

Desetletnica Triglava

V poljski dvorani v Canley Vale (Sydney) je bila 28. marca slovesna proslava 10-letnice slovenskega kluba Triglav, ki se je je udeležilo izredno veliko slovenskih rojakov iz tega mesta in drugih uglednih gostov. Večer je vodil prvi predsednik Triglava Stane Petkovšek, ki je pozdravil tudi ugledne goste proslave, med katerimi so bili tajnik Slovenske izseljenske matice Marko Pogačnik, jugoslovanski vi-

šah zaplesala slovensko polko v priredbi plesnega učitelja Draga Pogačarja, kulturni del večera pa je svojim ponovnim nastopom sklenil moški pevski zbor Triglav pod vodstvom Bora Šedelbauerja; po pevskem zboru pa se je že oglasil priljubljeni zabavni ansambel Alpski odmevi.

Predsednik kluba Triglav Karlo Samsa se je v svojem govoru ozrl na prehojeno pot in med drugim dejal o sami ustanovitvi Triglava: »Zavedli smo se, da smo tudi mi del slovenskega naroda, ki je v tisočletni zgodovini toliko žrtvoval za svojo ohranitev. Za Triglav je bilo takrat najvažnejše to, da smo javno izpovedali svojo pripadnost domovini, iz katere smo zaradi tega ali onega razloga prišli v Avstralijo.«

O mejnikih desetletnega dela pa je predsednik Triglava dejal: »V desetletju obstoja Triglava so v naši kroniki zapisani veliki dogodki in pomembni uspehi. Imeli smo pet let bogate žetve, ki je bila sad trdega, vedno prostovoljnega dela. Srečali smo se s pianistko Dubravko Tomšič, s Slaki, Slovenskim oktetom in številnimi drugimi pomembnimi gosti iz domovine, kakor tudi z gospodom Whitlamom, takratnim predsednikom avstralske vlade, ki je odkril naš Cankarjev spomenik na triglavski zemlji. Skozi našo triglavsko slovensko dopolnilno šolo je šlo več kot sto slovenskih otrok, ki so poleg učenja materinega jezika našli še toliko časa, da so s svojimi nastopi na Triglavu in v različnih dvoranah v Sydneyu prirejali pester in prikupne nastope. Nastopili so tudi pri bratskem klubu Jadran v Melbournu, kjer so se predstavili z igro Sneguljčica. Delovna je bila igralska skupina odraslih, ki nam je uprizorila nekaj zelo uspešnih odrskih del, med njimi igralsko zahtevne Cankarjeve Hlapce. Dobili

Slovesen sprejem tajnika Slovenske izseljenske matice Marka Pogačnika na letališču v Sydneyu

cekonzul Božo Cerar, bivša županja občine Fairfield Janice Crosio, predsednik koordinacijskega odbora jugoslovanskih društev v Sydneyu Marin Alagich, predstavniki slovenskih podjetij v Avstraliji, predstavniki drugih slovenskih društev in drugi. Slovesnim govorom je sledil krajši kulturni spored, v katerem so sodelovali Korl Dolenc, Peter Kropce, Marta Smuk in Franc Koderman, Mary in Marko Schepis sta v slovenskih narodnih no-

ŠVEDSKA

»Lipina« pomlad

Slovensko kulturno društvo »Lipa« v Landskroni na Švedskem je letošnjo pomlad zaživelo delovno in živahno. Na prvem mestu moramo omeniti uspelo proslavo dneva žena, ki smo jo imeli 7. marca v prostorih društva. Pod vodstvom kulturnih referentov Štefke Bergh in Draga Kostanjevca se je v kulturnem delu sporeda zvrstilo kar 12 točk, ki so jih mamicam, dekletom in ženam pripravili najmlajši. Zasluzijo si, da jih vsaj naštejemo: Ana Lešnik in Karolina Vrabl, Hajdi Novak, Anne Marie Budja in Leonida Kostanjevec, Natalie, Haidi in Anne Marie Lazukič, Johan Vidovič iz Helsingborga, štiriinpolletna Dominika Kostanjevec, Slavko Čop in Ivan Nabernik. K dobri volji je veliko prispeval tudi priljubljeni ansambel Vikis.

Razživela se je tudi športna sekcija, ki jo vodita Lojze Fanedl in Mirko Kunc. Mladina se zlasti rada zbira v društvenih prostorih pri igranju namiznega tenisa, žal pa se mladina še vedno premalo vključuje v druge športne dejavnosti društva. Vzrok za to je morda v tem, da se mladina udelejuje na drugih področjih, nekaj krivde za to pa je prav gotovo tudi v pasivnosti staršev, ki premalo spodbujajo mlade v to smer.

Sodelovanje z mladino je na splošno eden izmed največjih problemov v naših društvih na tujem. Postavlja se vprašanje, kaj se bo zgodilo z našimi društvi čez nekaj let, če ne bomo pravočasno uvedli mladine v delo in življenje naših »podružnic« domovine. Prav gotovo nam ne more biti vseeno, če bomo pretrgali vse vezi med našo in naslednjimi generacijami, pa naj bomo živeli na Švedskem ali pa se vrnili domov. Zavarujmo sebe in naše potomstvo pred izkoreninjenjem lepih slovenskih navad ter lastne identitete! Avguštna Budja, Landskrona

Ponos triglavskega zemljišča v Sydneyu – spomenik Ivana Cankarja

Folklorna skupina »Planika«, ki deluje v okviru Slovenskega društva Sydney, po nastopu na letošnji proslavi slovenskega kulturnega praznika

smo tudi pevski zbor, ki nam je pel na naših prireditvah. S slovensko pesmijo nas je zastopal tudi v sydneyški operi, kjer je bilo takrat prvokrat slišati slovensko pesem. Tudi športne sekcije so doprinesle k ugledu kluba. Potem je prišlo pet let grenkobe in končno smo preživeli tudi to. Ko že ni bilo videti konca temne noči, se je v daljavi posvetila luč in tako danes ob proslavi naše desetletnice ponovno z zaupanjem gledamo v prihodnost.«

V dneh, ko je klub Triglav praznoval desetletnico obstoja, je bila tudi slovesno podpisana pogodba o posojilu, ki ga je Triglavu odobrilo podjetje »Eurofurniture«, avstralska podružnica slovenskega izvoznega podjetja »Slovenijales«. Klub Triglav bo uporabil posojilo za zidavo novega društvenega doma na svoji – triglavski zemlji.

Dan mladosti v Geelongu

Jugoslovansko avstralski kulturno socialni center je letos ob 25. maju prvokrat pripravil tudi proslavo dneva mladosti, s čimer je še potrdil tesno povezanost svojih članov in drugih jugoslovanskih rojakov v tem delu Avstralije z domovino. V okviru tega društva deluje tudi jugoslovanska dopolnilna šola in folklorna skupina, pred kratkim pa je bila ustanovljena tudi ženska sekcija, ki je pritegnila v društvo številne nove članice in člane. Društvo je pred kratkim kupilo zemljišče, na katerem namerava sezidati lasten jugoslovanski dom.

ZDA

Zarjina pomladna »mavrica«

V Slovenskem delavskem domu v Euclidu, O., je slovenski pevski zbor

»Zarja« v soboto 11. aprila priredil redni pomladanski koncert z naslovom »Pomladna mavrica«. Zbor je zapel vrsto lepih slovenskih narodnih in umetnih pesmi. Po koncertnem delu je za ples igral ansambel Markic-Zagar.

Slovenski pevski zbor Zarja slavi v oktobru 65-letnico obstoja. Ustanovljen je bil z namenom, da bi s pesmijo med slovenskimi rojaki budil narodno zavest, hkrati pa prosvetljeval naše delavstvo. Prvi predsednik zbora je bil Leo Poljšak, ki ga je vodil po začrtani poti in v marsikaterem pogledu prispeval k temu, da zbor še danes v

Slovenski pevski zbor »Zarja« iz Clevelanda ob 60-letnici

Viki in Edwin Poljšak, žena in sin pokojnega prvega predsednika »Zarje« Lea Poljšaka

celoti opravlja svoje poslanstvo. Zbor Zarja je v času svojega obstoja in delovanja premagal številne težave, vendar se je kljub temu obdržal in tako velja danes za enega izmed najstarejših slovenskih pevskih zborov v Ameriki.

Zarja se ponaša tudi z vidnimi dosežki na umetniškem področju. Upriporila je izvirno slovensko opero »Turjaška Rozamunda«, ki jo je uglasbil John Ivanusch, besedilo zanjo pa je napisala na podlagi Prešernove romance Mary Grill-Ivanusch. Zarja je bila prva med slovenskimi izseljenškimi pevskimi zbori, ki je v svoj stalni repertoar vključila tudi partizanske pesmi, to je pesmi, ki so nastale med slovenskim narodnoosvobodilnim bojem. Zarja je bila tudi prva, ki je po drugi svetovni vojni gostovala na koncertni turneji po Sloveniji.

V krogu svojih sorodnikov in številnih prijateljev – to pa so bili skoraj vsi pevci slovenskega pevskega zbora Zarja, sta v soboto, 7. aprila slavila zlato poroko naša znana ameriška rojaka Mary in Jack Tomšič iz Clevelanda. Slavje je bilo v spodnji dvorani slovenskega delavskega doma v Euclidu. Jack Tomšič je znan kot vsestranski društveni delavec, pevec, znane pa so tudi številne njegove pesmi, s katerimi je obeležil vse pomembnejše dogodke slovenskega društvenega življenja v Clevelandu. Del njegovih pesmi je izšel v zbirki »Pognale so na tujih tleh«. Ob zlatem jubileju skupnega življenja Mary in Jacku Tomšiču čestita tudi uredništvo Rodne grude!

Leo Poljšak je Zarjo uspešno vodil polnih 35 let, za njim pa je to odgovorno nalogo prevzel njegov sin Edwin, ki jo je vodil le eno leto, še zdaj pa kot odlični pianist večkrat priskoči na pomoč zboru. Za njim je predsedniške posle prevzela Jennie Fatur, ki je bila pred tem več let podpredsednica, predsedniške posle pa je opravljala devet let. Za njo je bil za predsednika izvoljen Andy Turkman, ki zbor kot predsednik vodi še zdaj. V znamenje priznanja mu je zbor podelil plaketo s sliko prvega predsednika zbora Lea Poljšaka.

Slovenska ohcet v Euclidu

Mladinski pevski zbor krožka št. 2 SNPJ je v nedeljo, 12. aprila priredil koncert in opereto pod naslovom »Slovenska ohcet« na odru SDD v Euclidu pod vodstvom dirigentke Cilke Valenčič-Dolgan. V prvem delu je zbor krožka št. 2 SNPJ zapel venček

slovenskih narodnih pesmi, nekaj slovenskih plesov, na harmoniko pa je igrala nekdanja pevka pri tem zboru Kathy Hlad.

V drugem delu pa so otroci uprizorili pravo slovensko kmečko ohcet. Veliko smeha in dobre volje so vzbudili s svojim prikazom slovenskih ohcetnihi običajev; šli so po nevesto z ženinom, starešino in teto, drugom in družico, pogajali so se za balo idr. Ves oder je bil poln veselih in razpoloženih svatov.

Dvorano so napolnili številni ljubitelji slovenskih ljudskih običajev, zlasti pa seveda vsi tisti, ki znajo ceniti in spoštovati trud ameriške mladine slovenskega rodu, da bi ohranili vsaj nekaj slovenske dediščine, kakor seveda tudi trud vseh tistih, ki skrbje za vzgojo in učenje mladih. Zlasti mladim pa pomeni priznanje starejših veliko spodbudo za nadaljnje delo. Uspešni nastopi mladine so obet in upanje, da bo slovenska pesem še dolgo odmevala z odrov slovenskih dvoran po Ameriki.

V večernem delu je po uspešnem nastopu mladinskega pevskega zbora za ples skrbel ansambel Raya Polantza.

zmore naša mladina in izrekli smo jim vse priznanje za ves njihov trud, ki ga vlagajo v vaje za tako uspešne nastope. Še posebno priznanje gre njihovi voditeljici Normi Tomič.

Po končanem sporedu smo naš jubilej počastili tudi s skupno večerjo, na kateri je bilo okrog 650 oseb. Z naše ambasade v Buenos Airesu nas je počastil generalni konzul Ananije Stoj-

vič z ženo, skupina naših rojakov je skupno z generalnim konzulom obiskala tudi rosarijskega župana, ki smo mu predstavili naše delo.

Lepo pozdravljamo vse bralce Rodne grude, še posebno pa člane društva Triglav iz Buenos Airesa, ki se jim ob tej priložnosti še enkrat lepo zahvaljujemo za obisk ob našem jubileju. **Anton Brišar**, predsednik

Na proslavi 50-letnice Jugoslovanskega centra v Rosariu so podelili tudi priznanja dosedanjim predsednikom društva. Na sliki od leve: jugoslovanski generalni konzul Ananije Stojović, zdajšnji predsednik Anton Brišar, prvi predsednik društva Jože Sigulin, Aleksander Gorjan in zdajšnji tajnik Franc Kastelic, ki je tudi izročil priznanja

ARGENTINA

Zlati jubilej Jugoslovanskega centra v Rosariu

Jugoslovanski center v Rosariu je v septembru 1980 praznoval 50-letnico obstoja. Člani tega društva so se zbirali v društvenih prostorih ves mesec, kjer so sodelovali na raznih družabnih prireditvah in se udeleževali športnih tekmovanj, osrednja proslava pa je bila 27. septembra 1980 v velikem mestnem gledališču. Kulturni spored je začel tamburaški zbor »Zagreb«, ki je pod vodstvom Nikole Plančiča zaičral najprej argentinsko in nato jugoslovansko himno, temu pa je sledil kvaliteten spored. Izredno prijetno nas je presenetil obisk velike skupine slovenskih in jugoslovanskih rojakov iz Buenos Airesa, članov slovensko-jugoslovanskega društva Triglav, ki so do nas prevozili 300 kilometrov dolgo pot. Triglavov mešani pevski zbor pod vodstvom Josēja Samca je zapel venček slovenskih narodnih pesmi, sledil je nastop tamburaškega orkestra, ki nas je prav tako ganil do srca, pravo navdušenje pa je zavladalo v dvorani, ko se je na odru pojavilo 35 plesalcev Triglavove folklorne skupine. Navdušeni smo bili ob spoznanju, kaj vse

Pogled v dvorano med slovesno večerjo v počastitev 50-letnice Jugoslovanskega centra v Rosariu

OB JUBILEJU ISKRE

PETINTRIDESET USTVARJALNIH LET

Letos mineva 35 let Iskre, največje jugoslovanske organizacije združenega dela v elektroindustriji.

Namreč, pred petintridesetimi leti, točneje 8. marca 1946. leta, je takratno ministrstvo za rudarstvo in industrijo SR Slovenije potrdilo preimenovanje dotakratnih Strojnih tovarn, Kranj v Iskro, tovarno elektrotehnike in finomehanike, ki je imela takrat nekaj več kot 800 delavcev.

Ker je takratna oprema ustrezala proizvodnji elektrotehničnih in finomehaničnih izdelkov, so pričeli intenzivno uvajati tovrstno serijsko proizvodnjo. Povojno obdobje obnove je terjalo nekaj tipičnih izdelkov, ki jih je uvedla v program tudi Iskra. To so bili, na primer, mala stiskalnica, stenska ura, ročni vrtalni stroj, števec električne energije in različen inštalacijski material. Postopoma pa so se v proizvodnji izoblikovali programi, katerih jedro so tvorili izdelki, ki so potem daljše obdobje predstavljali osnovni proizvodni program.

V okviru tega proizvodnega programa so okoli leta 1950 izdelovali v Iskri največ kinoprojektorje, električne števece, električne vrtalne stroje, telefonske naprave, merilne inštrumente, avtoelektrične sestavne dele in selenske usmernike. Pri tem je treba poudariti, da je bila proizvodnja električnih števcov, prva velikoserijska proizvodnja v jugoslovanski elektroindustriji. Ta, lahko bi rekli začetni, proizvodni program se je skozi leta širil, povečeval in izpopolnjeval skladno z razvojem in razširjanjem Iskre.

Zaradi hitrega in nenehnega razvoja je matična tovarna v Kranju kmalu postala pretesna. Razen tega je postala nujna tudi specializacija proizvodnje. Zato so v Iskri začeli iskati nove lokacije in ustanavljati nove specializirane obrate.

Pomembno leto v razvoju Iskre je leto 1950. Iskra je bila eno izmed 215 jugoslovanskih podjetij, ki so jih izbrali za eksperimentalno uvajanje delavskega samoupravljanja in to še pred sprejetjem zakona o izročitvi tovarn v upravljanje delavcem. Prvi delavski svet so v kranjski Iskri izvolili 6. septembra 1950. leta. Deset let pozneje, 1960. leta, pa se začela novo, pomembno obdobje v razvoju Iskre. Izredno hitra rast slovenske elektroindustrije in težnja po še uspešnejšem poslovanju sta narekovali poslovno združenje sorodnih podjetij in ustanov.

Iskri so se tedaj pridružila tri ljubljanska podjetja, in sicer Inštitut za elektrovezve, Tovarna telekomunikacij in Tovarna električnih naprav. Na ta način je bilo mogoče tudi združevanje sredstev za skupne potrebe oziroma uspešnejše uresničevanje skupnih nalog. Tako se je začelo obdobje pospešene razvoja in širjenja Iskre v šestdesetih letih.

Po nekajletnem uspešnem poslovanju se je Iskra odločila za reorganizacijo in formiranje Združenega podjetja, ki so ga delavci ustanovili z referendumom in tako okrepili pravno in gospodarsko samostojnost posameznih delovnih organizacij znotraj Združenega podjetja.

Naslednje, zelo pomembno leto v razvoju Iskre je leto 1974, ko so v Iskri ustanovili na osnovi nove ustave temeljne organizacije združenega dela kot osnovne enote, ki se prek proizvodnih in specializiranih delovnih organizacij združujejo v

Stavba Iskrinega poslovnega centra v Ljubljani.
Iskra headquarters in Ljubljana.

sestavljeno organizacijo. Tako je bila dana osnova za nadaljnji in še hitrejši napredek Iskre. Seveda pa je ta organiziranost doživljala pogoste spremembe tudi v naslednjih letih, vendar je to pomenilo le doslednejše uveljavljanje zakona o združenem delu v praksi.

Že na samem začetku so se Iskraši zavedali pomembnosti lastnega znanja, vloženega v razvoj in proizvodnjo posameznih izdelkov. Zato je tovarna stalno povečevala vlaganja v razvojno-raziskovalno dejavnost, v razvoj te dejavnosti, tako da imajo danes vse delovne organizacije v okviru Iskre lastne razvojne inštitute in ustrezne strokovnjake. Skupaj dela v Iskri na raziskovalnem področju kar 2000 strokovnjakov. Samo v zadnjih desetih letih so se vlaganja v to dejavnost povečala 24-krat in dosegla v preteklem letu 7,1 odstotka od vrednosti proizvodnje. Razen tega Iskra že mnogo let intenzivno razvija poslovno tehnično sodelovanje s številnimi raziskovalnimi ustanovami doma in po svetu.

To je Iskri omogočilo, da je postala tudi izvoznik lastnega znanja. Dandanes ima Iskra prijavljenih mnogo mednarodnih patentov, svojo tehnologijo pa prodaja tudi v razvite države. Prvi sporazum o dolgoročnem sodelovanju je Iskra sklenila pred skoraj tridesetimi leti, in to s švicarskim podjetjem Bosshard, prvi sporazum o prodaji licence pa z zahodnonemško firmo Bosch. Število sporazumov o dolgoročnem poslovnem sodelovanju, o proizvodno tehničnem sodelovanju in kooperacijah, kakor tudi o prodaji licenc se je naglo povečevalo v sedemdesetih letih. V zadnjih nekaj letih pa se

je Iskra z ustanavljanjem mešanih in lastnih podjetij v tujini (tovarne v Italiji, Švici, Španiji in Ekvadorju) in še uspešnejšim prenosom lastne tehnologije in Know-how v države v razvoju še aktivneje vključila v mednarodno delitev dela. Samo v lanskem letu je bilo podpisanih 47 sporazumov o dolgoročni proizvodni kooperaciji, šest o poslovno tehničnem sodelovanju, deset o nakupu in sedem o prodaji licenc.

Iskra je s svojimi izdelki osvojila najprej jugoslovansko tržišče in zgradila mrežo podružnic, lastnih prodajaln ter servisov. Tako ima danes Iskra 16 podružnic v vseh večjih gospodarskih središčih Jugoslavije, 37 lastnih prodajaln in 36 lastnih servisnih centrov, več kot 300 pa je pogodbenih servisov.

Zelo zgodaj so začeli razmišljati tudi o izvozu. Tako je Iskra že 1952. leta izvozila v Avstrijo kinoprojektorje v vrednosti 13.000 US dolarjev. V naslednjih letih se je izvoz vse bolj večal in lani je Iskra prodala na tuje za 145 milijonov dolarjev blaga in storitev. No, to je bilo mogoče le z izgradnjo lastne zastopniške in trgovinske mreže na tujem. Prvo lastno tvrdko v tujini je ustanovila Iskra 1967. leta v Stuttgartu v Zvezni republiki Nemčiji. Danes tvori to mrežo 26 trgovinskih in proizvodnih podjetij ali predstavništev v 19 državah širom sveta.

Nastopanje na tujih trgih je pokazalo pomembnost industrijskega oblikovanja, ki mu je Iskra začela posvečati pozornost in dokaj hitro dosegla tudi na tem področju pomembne mednarodne uspehe, številna mednarodna priznanja in nagrade za lepo oblikovanje.

Da so uspehi odvisni od ljudi, njihove sposobnosti in usposobljenosti, so v Iskri spoznali takoj na začetku in so vseskozi posvečali veliko pozornost vzgoji kadrov prek lastnih šolskih centrov ter sistema štipendiranja. Tako je tudi danes. Iskra ima lasten šolski center za izobraževanje poklicnih in srednjetehtničnih kadrov, razen tega pa podeli letno okoli 2000 štipendij na vseh stopnjah šolanja. Specializirani proizvodni programi terjajo višjo izobrazbeno raven kadrov, zato je v Iskri dobro razvito tudi šolanje ob delu. V lanskem letu pa je začel redno delovati Iskrin izobraževalni center, ki v sodelovanju z univerzo organizira posebne tečaje za izpopolnjevanje delavcev in njihovo usposabljanje za delo na področjih, ki so zanimiva za Iskro.

V preteklem obdobju je Iskra prav tako uspešno reševala tudi vprašanja družbenega razvoja in življenjske ravni zaposlenih delavcev. V Iskri danes skoraj ne poznajo stanovanjskih problemov, zagotovljena je družbena prehrana, zdravstvena zaščita in poskrbljeno je za otroke delavcev, ko so le-ti na delu. V tovarnah delujejo splošne, specializirane in zobne ambulante, sindikati pa skrbijo za nemoteno kulturno in športno udejstvovanje delavcev, bodisi v lastnih klubih oziroma društvih, ali pa rekreacijsko na skrbno organiziranih srečanjih.

Iskra je prehodila 35 let dolgo pot, polno ustvarjalnosti in uspehov, in postala iz majhne tovarne z nekaj nad 800 delavci v Kranju industrijski velikan, ki je na prvem mestu v tovrstni zvrsti v Jugoslaviji, na 16. v Evropi in na 58. mestu v svetu. Iz »kranjske« Iskre je postala velika policentrična organizacija, ki je prinesla napredek in pomagala k razvoju najbolj nerazvitih predelov.

Današnja Iskra, ki ima glavni sedež v Ljubljani, združuje 80 temeljnih organizacij združenega dela in 11 delovnih skupnosti, ki tvorijo 9 proizvodnih delovnih organizacij in 5 delovnih organizacij skupnega pomena. V Iskri združuje delo skoraj 30.000 samoupravljalcev, ki so v lanskem letu ustvarili več kot 31 milijard dinarjev skupnega prihodka. Po podatkih publikacije »200 največjih«, ki jo izdaja beograjska Ekonomska politika, je bila Iskra že po podatkih za 1979. leto na 9. mestu v državi med industrijskimi organizacijami. Med pre-

delovalno industrijo pa zaseda drugo mesto, takoj za največjim jugoslovanskim proizvajalcem avtomobilov.

Po dohodku, povečanim za amortizacijo, je Iskra v preteklem letu prispevala v družbenem proizvodnem gospodarstvu Jugoslavije z 0,8%, industrije Jugoslavije z 1,9% in elektroindustrije SFRJ s 27%. V SR Sloveniji znaša Iskrin delež v družbenem proizvodnem gospodarstvu 5%, v industriji 10% in v elektroindustriji 75%.

Iskra postaja vse bolj pomemben partner tudi v svetovnem gospodarstvu. Po skupnem prihodu lanskega leta v višini 1,316 milijarde US dolarjev se je uvrstila med velike svetovne firme v svoji zvrsti in postala interesantna za kupce širom sveta. V preteklem letu je Iskra na tujih tržiščih prodala za 145 milijonov dolarjev robe in uslug, največ od tega v zahodne razvite države in ZDA (43%), v države SEV 34% in v države v razvoju 23%. Posebej je treba poudariti, da je znašal delež kompletnih sistemov in izdelkov visoke stopnje obdelave kar 55%, delež inženiringov, prenosa tehnologije in znanja pa 5% izvoza. V resnici je delež posredovanega znanja v tujino še večji, saj je znanje vključeno prav tako v prodajo sistemov.

Tako je Iskra v celoti izpolnila izvozne zadolžitve iz minulega srednjeročnega načrta in ustvarila ugodne pogoje za start v novo srednjeročno obdobje 1981-1985, v katerem naj bi Iskra prodala na tujih trgih skupno za 1,5 milijarde dolarjev blaga in uslug. To pomeni trikrat toliko kot v preteklem petletnem obdobju in bo to nalogo mogoče uresničiti le, če bodo uresničeni vsi zastavljeni cilji. Iskra namreč načrtuje v naslednjem srednjeročnem obdobju tudi dokaj obsežne investicije, ki so pomembne za uresničitev skupnih in izvoznih načrtov. Potrebovala bo tudi večjo oporo političnih in gospodarskih forumov, še posebej zato, ker je Iskra eden od nosilcev srednjeročnih in dolgoročnih razvojnih programov slovenske in jugoslovanske elektroindustrije.

Razen tega bo morala Iskra v naslednjem obdobju, če bo hotela zadržati oziroma izboljšati svoj položaj v mednarodni delitvi dela, še bolj intenzivno osvajati moderno tehnologijo in uvajati sodobno opremo in sodobne proizvode posebno na področju mikroelektronike, profesionalnih elektronskih in elektromehanskih elementov, poslovnih in procesnih računalniških sistemov, integriranih telekomunikacijskih sistemov, namenskih naprav in sistemov, kibernetskih sistemov, alternativnih energetskih virov in racionalizacije potrošnje energije, zaščite človekovega okolja in drugo.

Glede na doseganje uspehe v minulem srednjeročnem obdobju in posebno v lanskem letu lahko optimistično napovemo uresničitev zadanih nalog. Kajti, čeprav je bilo lansko leto leto stabilizacijskih prizadevanj in leto naporov za povečanje izvoza, kar je povzročilo večjo profesionalizacijo proizvodnje in povečanje deleža lastnega znanja ter tesnejše povezovanje z domačo razvojno raziskovalno dejavnostjo, je prav tako usmeritev omogočila uresničitev načrtov.

Pa še to. Uspehi Iskre, njen ogromen razvoj v obdobju 35 let, so plod dela, znanja in velike želje po napredku vsega kolektiva. 30.000 delavcev, med katerimi je več kot polovica žensk, se zaveda, da z vestnim in marljivim delom ustvarjajo boljši jutri sebi, svojim potomcem in celotni družbi multinacionalne Jugoslavije. Zavedajo se, da s tem omogočajo nadaljnji razvoj samoupravnih socialističnih odnosov, ki delavca osvobajajo in mu omogočajo, da je postal solastnik proizvodnih sredstev in enakopravni partner pri delitvi novoustvarjenih vrednosti, rezultatov svojega dela. Ti delavci Iskre, kot vsi delavci naše skupnosti, znajo spoštovati pridobitve narodnoosvobodilnega boja in socialističnega razvoja naše domovine, to je prednosti samoupravnega socializma, ki nam ga zavida ves svet.

R. N.

Plamenica

Pri založbi Borec v Ljubljani je izšla zbirka šestih novel JANEZA GRADIŠNIKA. Povezujejo jih glavni junak Matija, ki nastopa kot udeleženec v dogajanjih in pripovedovalec (novele so namreč pisane v prvi osebi), čas narodnoosvobodilne vojne in Zagreb. Avtor pravi:

»Te novele skušajo leposlovno zajeti nekaj odlomkov iz delovanja Slovencev, združenih v Osvobodilni fronti v medvojnem Zagrebu. Snovno je v njih le malokaj, kar se ne bi bilo res zgodilo ali se vsaj ne bi bilo moglo enako zgoditi, tako da pričajo o neki resničnosti.«

Predstavljajo nam vrsto usod in dogajanj, kot jih je doživljal »preobčutljiv izobraženec«, kakor se oceni pripovedovalec Matija sam. Pripoved teče neprisiljeno, ljudje, ki nam jih avtor predstavi, so pretresljivo človeški, seveda pa je vseh šest novel napisanih v izredno lepem jeziku, saj jih je spisal eden od najpomembnejših slovenskih prevajalcev in jezikoslovcev. Zanje je tudi prejel Kajuhovo nagrado za leto 1980.

Iz Gradišnikove knjige Plamenica objavljamo uvodni del prve novele z naslovom VALJHUN.

Kadar se nam v življenju primeri kaj takega, česar ni bilo mogoče pričakovati ali še slutiti ne, govorimo o naključju ali o usodi. A to sta le besedi, s katerima izražamo nekaj česar si ne znamo razložiti. Kar se je zgodilo, ostane nepojasnjeno tudi potem, ko smo rekli: naključje je nanoslo, usoda je hotela.

In vendar nam besedi velikokrat pomagata, da na kratko izrazimo nekaj, kar bi morali sicer razlagati na dolgo in široko. Usoda se je poigrala z njim! rečemo, pa smo se ognili iskanju vzrokov in povezav.

Zavedajoč se omejenosti te rabe, lahko na začetku zgodbe o svojem nekdanjem sošolcu tudi jaz rečem, da se usoda včasih čudno poigra z nami. Lahko spoznaš človeka, ki bi ga rad imel zmeraj v svoji bližini, pa ga potem zanese drugam in ga ne vidiš nikoli več. Kdo drug ti je tako malo všeč, da bi ti bilo čisto vseeno, če ga ne bi srečal nikoli več, vendar ti ga (usoda ali naključje?) spet pripelje na pot. Jaz, recimo, nisem bil prav nič vesel, ko sem v Zagrebu, ko me je vojni čas

zanesel tja, spet naletel na nekdanjega sošolca Podobnika.

Bil je med tistimi sošolci, ki jih nikoli nisem posebno maral. Poznala sva se šele od pete gimnazije, do male mature je hodil v šolo v Ptuj. Menda so ga starši najprej poslali tja, ker so imeli tam sorodnike, da je lahko stanoval pri njih in imel boljše varstvo – lahko bi se tudi reklo, da je bil bolj pod nadzorstvom. Tako je prišel med nas šele v času, ko smo se šteli že napol za odrasle in se začenjali ozirati za dekleti. Iz svojih izkušenj vem, da traja, kadar se dijak tako pozno prešola, precej časa, preden ga novi sošolci zares sprejmejo medse. Vinko Podobnik pa se tudi ni posebno trudil, da bi se zblížal z nami. Bil je bogataški sin, in pri njem je ta beseda res nekaj pomenila: njegov oče je bil veleposestnik, lastnik velikanskih gozdov na Pohorju in razsežnega, zgledno urejenega posestva pod njim. Posebno velike denarje mu je menda nosila živinoreja, saj les v tistih časih ni imel prave cene.

Petošolci se gotovo ne menijo dosti za reči, kot sta kupčevanje in premoženje, pri Vinku pa smo za to vsi vedeli, morali vedeti: očetovo bogastvo je omenjal tako pogosto, da smo ga bili povečini kmalu siti, in tudi sicer je bil pravi bogatinski ošabnež – ta vzdevek sem mu dal sam pri sebi, in enkrat ali dvakrat, ko sva se huje sporekla, sem mu to besedo tudi vrgel v zobe. Pa ni bilo videti, da bi ga bil kaj zares prizadel, morda mu je bilo skoraj všeč. V razredu smo imeli še nekaj drugih sinov in hčera premožnih staršev, pa si nobeden ni toliko domišljal na svojo bogatijo, in tudi njihove navade so bile takšne, da so nam bili v svojem dijaškem življenju precej enaki. Le ta veleposestniški sin nam je dajal spet in spet vedeti, da se ima zaradi očetovega bogastva za nekaj boljšega od nas.

Ločil se je od nas tudi po tem, da je že tedaj jasno vedel, kaj hoče postati. Medtem ko drugi še nismo kaj dosti premišljali, za kateri poklic naj se odločimo, če pa smo že imeli katerega izbranega, nismo še nič tehtali možnosti, kako bi ga lahko dosegli, je Vinko

zanesljivo vedel, da bo nasledil očeta na posestvu. Že njegov oče je bil inženir agronomije, verjetno še dunajski, in tudi Vinko se je hvalil, da se resneje uči samo tistih predmetov, ki so mu potrebni za njegov prihodnji študij. Po maturi da bo šel v Zagreb študirat agronomijo – v Sloveniji je tedaj še nismo imeli – in se potem vrnil na domače posestvo. Kaj mu bosta pri tem koristila zemljepis ali zgodovina slovenskega slovstva? se je posmehoval. A nam drugim se je zdelo, da s tem bolj opravičuje svoje slabše učne uspehe, zakaj bil je zelo povprečen dijak in je nekatere predmete izdeloval samo s popravnimi izpiti.

Pozneje sem spoznal tudi njegovo sestro, bila je dve leti mlajša od njega in je prišla na našo šolo istega leta kot on. Teško si je bilo misliti, da sta to brat in sestra: ne samo, da si na zunaj nista bila preveč podobna, ločila sta se tudi po značaju in vedenju. Sestra je bila sicer po navadi oblečena precej kričeče, tako da si jo med skromneje opravljenimi sošolkami brž opazil; ampak v tem se je gotovo izražal slabi okus njene matere. Kadar pa sem jo srečal in kaj govoril z njo, sem se zmeraj čudil, kako ne kaže niti trohice tiste domišljavosti, ki me je odbijala pri Vinku.

Njegovi bahavosti je bilo primešanih še nekaj drugih neprijetnih lastnosti – ali pa se je samo meni tako zdelo. Zakaj v razredu jih je bilo nekaj, ki so se dobro razumeli z njim, čeprav smo jih drugi sumili, da so se ga oprijeli predvsem zato, da jim je plačeval za kino in jih vabil v slaščičarno. Enkrat ali dvakrat je povabil v kino tudi mene; a čeprav sem od doma dobival tako malo denarja, da sem si moral manjkajočega služiti z inštrukcijami, sem povabilo odklonil – če ne morem hoditi v kino za svoje, tudi za tuje ne maram, nekaj takega sem mu rekel, in potem me ni več vabil. Ostala sva si vsa štiri leta tuja, čeprav sva v sedmem razredu sedela celó blizu skupaj, drug za drugim. Ko smo se na koncu po maturi razhajali, mi je bila od marsikaterega tovariša ločitev težka, prav nič pa mi ni bilo mar, da Podobnik

odhaja v Zagreb, medtem ko bom jaz študiral v Ljubljani.

No, moj tedanji študij se je komaj dobro začel, pa ga je bilo tudi že konec, vsaj za tisti čas. Ko sem bil drugo leto na vseučilišču, je država po nemškem napadu razpadla. Najprej sem običal v Ljubljani, potem sem se le nekako pretokel domov na Štajersko, pa sem prišel ravno pravi čas, da so me Nemci pridružili mojim staršem, ko so jih izgnali iz Slovenije in izselili v Bosno.

Kako me je prve čase jezilo, da sem rinil domov in nisem rajši ostal v Ljubljani, kjer bi mi pod Italijani ne bilo hudega! Vse, kar sem tedaj videl okoli sebe, je potrjevalo moj občutek vesplošnega poraza in brezizhodnega položaja, v katerem so se sesuli vsi naši upi v lepo prihodnost. Težko bi me bil tedaj kdo pridobil za delovanje za káko skupno stvar; prepričan sem bil, da mojih moči ni za kaj več ko za životarjenje in za reševanje lastne kože.

Kakor v potrditev moje črnogledosti se mi je primerilo še to, da so me oblasti tako imenovane neodvisne hrvaške države prištele med svoje državljane in mi kot dolžnost naložile, da moram odslužiti vojaški rok. Poslali so me v Zagreb, tam pa so me čez nekaj mesecev po pomoti ali kdove kakaj odpustili iz vojske. Prepričan sem bil, da bodo to pomoto prej ali slej odkrili in me spet vpoklicali, zato sem skušal naglo najti službo, ki bi me varovala pred vpoklicem. Kakor se mi je sreča nasmehnila že s tem, da so me izpustili iz vojske, mi je ostala zvesta še naprej: našel sem si zaposlitev v tekstilnem podjetju, ki je med drugim zalagalo tudi vojsko. Glede na moje maturitetno spričevalo so me postavili za nadzornika v skladišču. Za takšno delo sicer nisem bil šolan, a bilo je razmeroma lahko, tistih nekaj reči, ki jih je bilo treba vedeti o raznih vrstah blaga, sem se hitro naučil – povrhu pa je blaga primanjkovalo in je bilo skladišče dostikrat napol prazno. Dobival sem za tiste čase dobro plačo, tako da mi je vsak mesec nekaj ostajalo, še več pa se mi je zdelo vredno to, da sem imel precej prostega časa, čeprav danes ne vem več, kaj sem tisto prvo leto počel z njim.

Moral pa sem si poiskati stanovanje, in to v medvojnem Zagrebu seveda ni bilo lahko. Prve mesece sem se stiskal po zelo neprimernih luknjah in med čudnimi ustanovavci, potem pa sem našel sobo pri stari gospe, ki se mi je zdela še vsa iz nekdanih avstro-ogrskih časov. Ne samo da se je oblačila po modi iz tistih dni, po vseh dvajsetih in nekaj letih, ki jih je preživela v Jugoslaviji, je znala še vedno samo madžarsko in nemško. Vsa sreča, da sem se v gimnaziji naučil toliko nem-

ščine, da sem se lahko sporazumeval z njo.

Tako sem se spravil v razmeroma varen kot, in kaj vem, kako bi bil preživel naslednja vojna leta, morda bi bil kar običal tam, ko ne bi bil kakega pol leta po tem, ko sem prišel v Zagreb, na ulici naletel na starega znanca, zemljepisca Rožanca, ki je bil doma iz našega mesta in sva si bila dobra še iz otroških let. Po šolanju je bil eno leto pred menoj, na Hrvaško pa ga je zaneslo podobno kot mene, le da so bili domači izseljeni v Srbijo in je v hrvaško državo prebegnil zato, ker ga je zaradi podtalnega delovanja lovila Nedićeva policija. Zaradi neke nezgode v otroštvu je imel eno nogo krajšo in je nekoliko šepal. Pač zato si ni upal oditi v partizane in je deloval v mestu. Kmalu po prihodu v Zagreb je zvedel, da imajo tamkajšnji Slovenci svojo podtalno organizacijo, poiskal si je stik z njo, začel delati, in kmalu je postal članik Mestnega odbora Oslobojilne fronte. Ko sva se srečala, kar verjeti ni mogel, da ne delam v tej organizaciji, da sploh ne vem zanjo. Redkokdaj v življenju sem moral poslušati tako ostro pridigo, kot mi jo je tedaj naredil, tako da sem ga na koncu poslušal ves osramočen in komaj čakal trenutka, ko bo nehal in mi dal priložnost, da ponudim svoje sodelovanje. Pozneje, ko sem delal z njim, sem se sam čudil, kako je bilo mogoče, da sem zabredel v tako mrtvilo, vsekakor pa sem mu bil hvaležen, da me je zdramil iz njega.

V tistem času sva zelo uspešno sodelovala. Rožanc je bil moja zveza, kakor smo pravili temu, razen njega dolgo nisem osebno poznal nikogar v organizaciji. Seveda sem imel stike tudi z drugimi, a to so bila bežna srečanja, pri katerih sem vedel samo za konspirativno ime. Nekatere obraze sem si sčasoma zapomnil – med njimi je bilo veliko žensk, te so imele pač več časa in so zbujele manj pozornosti od moških – nič pa nisem vedel, kdo so ti ljudje in kje stanujejo ali delajo. Me ne so poznali pod imenom Matija. Rožanc je takoj rekel, da sem si ga izbral v spomin na Matijo Čopa, pa ni bilo nič res, izbral sem si prvo ime, ki mi je prišlo na misel. Rožanc sam se je dajal klicati za Franja.

Sestanke in snidenja smo si določali sproti in kraje smo zelo menjavali, da se ne bi izdali. Imeli pa smo kraj, kjer smo se pogosto shajali, ali bolje rečeno srečevali. To je bila majhna trgovina z radijskimi sprejemniki in radiomaterialom prav v mestnem središču, v prečni ulici, ki se je iztekala na Ilico. Lastnik je bil starejši mož, Slovenec, ki se je preselil v Zagreb nekje v tridesetih letih; bil je od samega začetka privržen osvobodilnemu gibanju. Radijske cevi in druge radijske potrebšči-

ne so bile v tistih vojnih časih velika redkost, naš trgovec, Intehar po imenu, pa je bil z njimi razmeroma dobro založen, ne vem, kako jih je dobival, morda so mu pri tem pomagale tudi naše zveze. Za nas pa je bila njegova trgovina imenitna točka, kjer smo se lahko dobivali, ne da bi komu zbudili sume, pa še tako v središču mesta je bila.

Kadar sem imel kak zmenek tam, sem trgovca vprašal po kakem radijskem delu, ki ga kajpada nisem potreboval, in dobil odgovor, da ga trenutno nima v zalogi. Potem sem moral malo počakati, če nisem že tam dobil človeka, ki si je ogledoval kak radijski sprejemnik. Izrekel sem dogovorjeno geslo – uporabljali smo nedolžne stavke, s katerimi nismo zbujeali pozornosti, tudi če smo nagovorili kakega naključnega kupca; sicer pa je bilo kaj takega redko, meni se je primerilo enkrat samkrat v dveh letih.

Naneslo je, da sem nekega dne stopil v Inteharjevo trgovino, ne da bi imel zmenek; neki znanec me je bil naprosil, naj bi mu pri Inteharju poskusil dobiti radijsko cev. Po naključju jo je trgovec imel, in ko sem jo plačeval, je vstopil skozi vrata moški, ki se mi je takoj zazdel znan. Visok in vitek, s podolgastim obrazom in z gladko počesanimi lasmi, z nekam vodenimi modrimi očmi in z rdeče nadahnjenimi lici – tisti trenutek sem že vedel, da je to Vinko Podobnik. Seveda, saj je šel študirat v Zagreb.

Videl sem, da me je tudi on spoznal, in že me je tudi ogovoril. »Glej no, Stanko, kako pa prideš ti sem?« in mi pomolil roko. Stisnil sem mu jo, misleč pri tem, da njegovo vprašanje ne izdaja kake posebne bistrosti, saj smo bili Slovenci v tistem času raztepeni na vse konce in kraje, tako da se pač ni bilo čuditi, če smo se nekateri znašli v Zagrebu.

Verjetno mi je ta misel zbudila nekaj nekdanje nenaklonjenosti do ošabnega sošolca, tako da sem mu nekoliko pikro odgovoril: »Ne tako kot ti, Nemci so me pregnali sem.«

za mlade

po srcu

Predstavljamo vam pesnika JOŽETA ŠMITA

Pesnik Jože Šmit se je rodil 1. februarja 1922 v veliki kmečki družini v Tlakah pri Rogatcu. Že od četrtega leta naprej je bil pastir, nato pa je hodil v šolo na Donački gori. Kljub temu da so bili doma revni, je pesnik odšel v gimnazijo v Ljubljano. Potem je na Dunaju študiral gozdarstvo, a študija ni dokončal, ker ga je prehitela druga svetovna vojna. Pesnik je najprej pobegnil k zaveznikom, od tod pa je odšel v partizane. Z borci je prehodil Dalmacijo, Liko in slovenske gozdove. Ko je prišla svoboda, se je vpisal na ljubljansko filozofsko fakulteto. Potem je bil dalj časa novinar pri različnih slovenskih časopisih, urednik Cicibana in direktor periodičnega tiska pri Mladinski knjigi.

Pesnik piše tako za mladino kot tudi za odrasle bralce, znano pa je tudi njegovo prevajalsko delo. Doslej je za mladino napisal naslednje knjige: Marjetka, Pol za šalo pol zares, Kdo živi v tej hišici, Kaj dela žabica, Ježek se ženi in prozno delo Kaj nam je povedal Jakec. Za vas pa je izbral pesem Zjutraj, da se skupaj z njim zavihtite na konja z zeleno grivo.

ZJUTRAJ

Zjutraj, še skoraj v temi
zaslišal sem nekaj
kakor šepet,
a na ulici ni še bilo ljudi,
to je moral biti
ptičji ščebet.

Šel sem naprej
in sem nehote
iz mesta na njive zavil
in znenada začutil
mokre lasé,
seveda, saj vendar
dež je rosil.

Dež je rosil
in veter je vel
mehko in topló,
da sem vzdrtel
in me je obšlo,
ko da ne hodim,
marveč drvim
in konja za grivo
zeleno držim.

Vitan Mal

ŽIVALSKÉ PRAVLJICE

Mišek in zlati žarki

Mali miš je žalostno slonel na oknu.
»Kaj bo z menoj?« je tarnal, »pladenj je prazen, ljudje so odšli na počitnice, mene pa so pustili čisto samega...«

Takrat je izza oblaka pogledalo sonce in okopalo svoje žarke v luži, da se je zlato zalesketala.

»Joj, zlatniki! Zdaj sem bogat! Nakupil si bom sira, kolikor mi bo srce poželelo!«

Skočil je z okna, toda namesto med zlatnike je čofnil v lužo.

Golob se je poredno zasmeljal:

»Le poglej tepčeka! Lahko bi vedel, da ni vse zlato kar se sveti!«

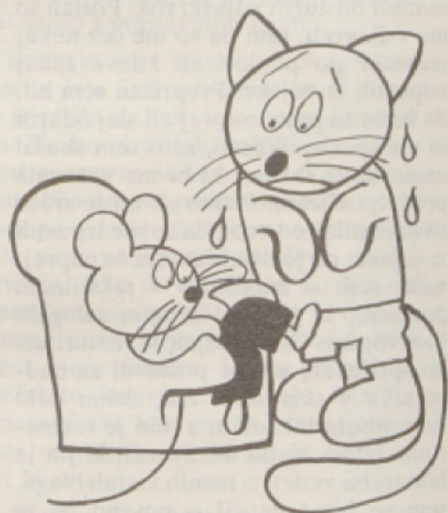
Ubogi mišek je otresel svoj kožušček in odhitel v svoje domovanje sajnjat sanje o koščku sira.

Praznik

»Dragi mišek, danes imaš rojstni dan, in ker nimam darila, ti bom skušal vseh štiriindvajset ur izpolnjevati želje,« je spregovoril muc.

Kar topil se je od silne prijaznosti, čeprav ni imel za bregom nič slabega. Le to si je mislil: naj bo enkrat po prijateljevo, saj tako vse leto delam z njim, kar se mi zahoče!

Mišek si ni pustil dvakrat reči. Zavalil se je v fotelj in iztegnil nožici predse.

»Za začetek pomij posodo! Ni je veliko, ampak vseeno sem slabe volje, kadar je nered v kuhinji.«

V slabo voljo so ga spravljale tudi smeti.

Tako je muc pomival, pometal, brisal prah, steval preproge in na koncu ves izmučen prikotalil veliko kolo sira. In ko je upal, da se bo odpočil, je moral poskrbeti za glasbo.

»Popolnoma brez posluha sem,« se je skušal izvleči.

Pa ni pomagalo!

»Lepo razvleci brke in zabrenkaj s kremplji!«

Muc je ubogal. Pri tem je pogoltnil slino in si mislil:

»Ako hočeš koga spoznati, daj mu oblast!«

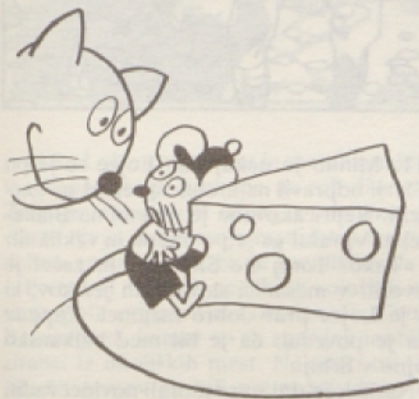
Laž in košček sira

»Dragi moj miš, na pladnju sem videla velik kos sira. Pojdi ga odščipnit nekaj koščkov, jaz pa bom medtem pripravila mizo,« je naročila miš svojemu možu.

Miš je ubogal, toda sredi dela ga je premotil muc.

»Malo se bom poigral s teboj,« je zamijavkal.

Toda mišku ni bilo do igre. Izpustil je sir, skočil na stol in s stola na tla. Izgubil je čepico in pogum. Dvakrat je obtekel nogo mize in trikrat okrog stola, da se je mucu zavrtelo v glavi, on pa je smuknil v luknjo.

»Kje imaš sir?« je vprašala ženka nestrpno.

»Bil sem prepozen. Gospodinja ga je odnesla!«

Hotel je potolažiti ženo z obljubo, da bo pred večerom še enkrat poizkusil srečo, takrat pa je v njun domek pogledala mačja šapa z miškovo čepico na kremplju.

»To si izgubil, ko se ti je tako mudilo pred menoj!«

Mišku se je kolcnilo iz zadrege, miška pa je vljudno molčala, čeprav bi lahko rekla: »Vidiš dragi, kako ima laž kratke noge!«

Morje

Nadvse pametna poljska miš prikoraka do morske obale.

»Kakšno polje,« vzdihne začudeno. »Samo žita ni nikjer!«

Sklene, da bo zorala modro polje. In ker ni samo pametna, ampak tudi spretna, iz razbite školjke, veje in posušenih alg sestavi plug.

Preden se zaleti v širo planjavo, jo galeb začudeno vpraša:

»Kaj pa počneš, moja mala miš?«

»Prvič nisem tvoja in drugič nisem majhna,« odgovori užaljeno.

Da ji ne bi še kdo drugi zastavil tako neumnega vprašanja, poišče deščico.

Deščica pa je tako majhna, da lahko nanjo zapiše samo črko M in orje.

Modro polje pa ne mara, da ga kdo orje.

Galeb v zadnjem trenutku izvleče miško za rep in jo spusti na pesek. Ko miška izpljuva vodo, zasliši galebov smeh:

»Kako si smešna! Šla si orat modro polje, čeprav si na deščico zapisala – morje!«

Oton Župančič

DAJ – ZMAJ

*Daj – zmaj,
dvigni se visoko
nad poljé, nad loko,
čez goró poglej,
kaj je tam, povej!*

*Štajerska je vsa zelena,
a Koroška zamračena,
Krašavec pečine orje,
v soncu sveti se Primorje;
da spustiš me malo više,
videl bi tržaške hiše.*

Ta čudežni svet narave

V poletni vročini, ko bi se vsi najraje znašli na morski obali, v senci gozdov ali v gorah ob hladnem potoku, imajo kmetje največ dela. Zato so počitnice za šolarje, ki so doma z dežele, dosti manj brezskrbne kot za njihove mestne vrstnike.

Poletje je čas, ko se razvijajo in dozorevajo kulturne rastline, ki zahtevajo stalno nego in trdo delo. Tako je Slovenija znana npr. po dobrem krompirju, v toplejših krajih in v Primorju uspeva vinska trta, na ravninah Hrvaške in Vojvodine zorijo pšenica in sladkorna pesa, v Hercegovini so tobačni nasadi, v Makedoniji pa so poleg njih še riževa polja. Mnogi šolarji pomagajo staršem pri košnji in zlasti pri obiranju sadja. Čeprav so dnevi dolgi, je treba hiteti, ker se zamuda takoj pozna pri pridelku. Tu velja pravilo: česar danes nisi storil, morda jutri ne boš več mogel.

Stane Peterlin

Vera Albreht

UGANKE

*Po stezicah sem ter tja
jih na stotine miglja.
Do noči od rane zore
težke nosijo tovore.
So udarnice brez dvoma,
v delu vse za blagor doma.*

travlje

*Ta pa težka ni uganka,
saj je tvoja stara znanka:
v rdečem krilcu gospodična,
sedem pik, da je bolj lična,
kadar pa zleti v nebo,
gledaš žalosten za njo.*

pikapolonica

*Resda hodil ni v tovarno:
v kotih, kjer je najbolj varno,
tke in prede tanke mreže,
z njimi zid in cvet prepreže.*

pajek

*Belo krilce je razpela,
ko v pripeki je čepela,
pa je krilce izgubila,
rdečo kapico dobila.*

jašaga

skozi ameriško džunglo

109. Ko so novinci prišli v Colon, mesto ob Panamskem prekopu, so jih dodelili polku redne vojske. Iz Colona so z vlakom nadaljevali pot v vojaško taborišče v Empiru. Komaj so se novinci postavili v vrsto, že je prihajal postaven častnik, na lepem konju. To je bil kapitan Blackelock. Imel jih je že precej čez petdeset, vendar sta njegova drža in obnašanje vzbudila v Lojzetu veliko zanimanje.

Stopil je s konja in se postavil naravnost pred Lonie in Lojzeta.

»Kakšna misel vas je vodila, da ste se prijavi k vojakom v teh časih?« je zadel njegov glas.

110. »Rad bi pomagal... rad bi obvaroval svet pa demokracijo,« je Lonie jecljivoč ponovil besede, s katerimi so častniki napolnili novincem glave.

Blackelock je posmehljivo pogledal fanta pred seboj.

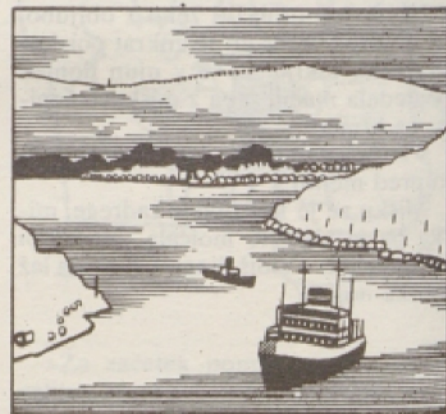
»Sijajno, naša vojska je ponosna, da bo dobila v svoje vrste toliko mladih mož, ki so pripravljeni varovati demokracijo,« iz njegovih besed je zvenela porogljivost, kot da ne jemlje resno niti samega sebe niti vsega, kar se je dogajalo v svetu.

Lojze je še dolgo premišljeval o njem. Ni se strinjal z drugimi, ki so ga imeli za blaznega.

111. Minilo je nekaj dni. Lojze se je po večerji odpravil na kratek sprehod po garniziji. Nepričakovano je naletel na Blackelocka. Vprašal ga je po imenu in vzklil:

»Tako. Torej ste Slovan.« In začel je govoriti v mešanici slovanskih jezikov, ki jo je Lojze prav dobro razumel. Kapitan mu je povedal, da je bil med balkansko vojno v Srbiji.

Naslednje dni so se morali novinci vaditi v vojaških veščinah. Kapitan Blackelock je bil zelo zahteven mož. Sam je bil odličen športnik, kmalu pa je Lojze ugotovil, da je tudi zelo učen in razgledan.

112. Njegov kitajski strežnik je zbolel in Blackelock je zaprosil Lojzeta, da bi prišelčasno k njemu. Lojze, ki je hotel potešiti svojo radovednost, je ponudbo sprejel. Občudoval je obširno Blackelockovo knjižnico. V njej so bile knjige v različnih evropskih jezikih, veliko je bilo znansstvenih knjig.

Nekega jutra pa je Lojze našel skoraj tretjino knjig na tleh. Kapetan mu je ukazal, naj jih sežge in naj kupi v bližnjem mestu zvrhano vrečo indijanaric, detektivskih romanov in podobne navlake.

113. Lojzetu se je zdelo njegovo dejanje nerazumljivo. Pozneje je izvedel, da je to storil na ukaz nadrejenih. Blackelockov Kitajec je ozdravel in kapetan je Lojzeta dodelil stotniji »M«.

»Zglasite se pri prvem naredniku Koski,« je še ukazal. Lojze je tako tudi storil in doživel še eno presenečenje. Prvi narednik je imel nesorazmerno veliko glavo, njegov obraz pa je bil skoraj brezizrazen. Lojze ga je napeto opazoval. Zdelo se mu je, da leži v tem možu neka skrita, silna moč, ki jo je namenoma potlačil.

114. Mihael Koska je Lojzeta izbral za stotnijskega pisarja. Kmalu sta postala prijatelja in ob večerih sta igrala šah. Lojze se je vse pogosteje spraševal, zakaj sta se Blackelock in Koska, oba nadpovprečno bistra, odločila za službo v ameriški vojski.

Julija 1917 so stotnijo »M« poslali v Darien, da bi skupaj z drugimi oddelki stražila prekop. Lojze se je dobro počutil. Vseeno mu je bilo, ali ostane v Panami do konca vojne. Toda ZDA so se odločile, da posežejo v vojno v Evropi. Oklicali so splošno mobilizacijo.

115. Lojzetov polk se je moral umakniti s Panamskega prekopa na rob džungle. Zdaj je lahko videl džunglo od blizu. Je vse to divje prepletanje rastlinstva res podobno ameriški družbi, je premišljeval.

Po nekaj mesecih nenehnih vojaških vaj se je polk odpravil v Louisiano, v Camp Beauregard, kamor so se zgrinjali mobiliziranci iz okoliških mest. Nekateri od teh mladih fantov so bili premožni, drugi so prišli bosonogi in razoglati. Bili so nepismeni in niso znali govoriti angleško. Izkazalo se je, da ne poznajo niti lastnega priimka. Tako so postali Jonesi in Smithi.

116. Na stotine, morda na tisoče mobilizirancev so pripeljali šerifi. Bili so tako neuki, da niso prebrali poziva v vojsko. Lojze se je čudil njihovi zaostalosti. Jedli so kar z rokami in se večkrat obnašali kot tepčki, ker so upali, da jih bodo poslali domov.

Vsaka ura je bila izpopolnjena z napornimi vajami. Nekoč je Koska grenko ugovoril:

»Poglejte vse te mlade fante, ki smo jih iztrgali njihovim močvirjem. Učimo jih nositi puško in peti bedaste pesmi. Prepeljali jih bomo tja čez in marsikdo bo padel.«

117. »Ali bi vam bilo ljubše, če ne bi odpluli?« je vprašal Lojze.

»Meni je vseeno. Tudi zanje mi je vseeno, žal mi je vas, ker vas imam rad. Bistri ste in razumete me, toda...« Sklonil se je nad listine.

Nenehno urjenje je tudi divjake spremenilo v vojake. Vsi so pričakovali, da bodo vsak čas odpluli. Nenadoma je dolgo deževje začelo močiti šotorne in v taboru je izbruhnila bolezen. V enem samem dnevu so prepeljali v bolnišnico več kot tisoč mož. Uvedli so karanteno. Lojze in Koska sta vsak dan vlekla iz šotorov mrliča.

118. Epidemija, ki so jo imenovali španska, in je razsajala tudi pri nas, je ponehala prav tako nenadoma, kakor je izbruhnila.

Medtem ko sta skupaj skrbela za bolnike, sta se Lojze in Koska še bolj zblížala. Koska je zaupal Lojzetu, da je pobegnil v vojsko zaradi svoje ogromne glave. Samo tu je varen pred odkritimi posmehi, varuje ga častniški čin. »V Ameriko je prišlo veliko tekih ljudi, ki doma niso mogli živeti. Veliko je bilo poštenjakov, veliko pa tudi lopovov vseh vrst. Amerika je velik kotel, kjer se meša dobro in slabo.«

119. »Džungla,« se je oglasilo v Lojzetu. Skušal je dognati, kakšni ljudje živijo okrog njega, skušal je razumeti resničnost, ki ga je obdajala. Misli je na ugotovitve Petra Moika o Ameriki, ameriškega pisatelja Uptona Sinclaira in drugih. Pred seboj je videl vedno porogljivega Blakelocka in zagrenjenega Kosko. Postalo ga je strah.

Bil je vojak in zanj so mislili drugi. Ko so si možje opomogli, se je divizija odpejla z vlakom v Newport News v Virginijo. Pot jih je vodila skozi Tennessee in Severno Carolino. Lojze je ure in ure strmel v bežečo pokrajino.

120. V Newport Newsu so jih v kralci na tri ladje. Pot je minila brez posebnih dogodkov. Ladje so varovale hitre enote vojne mornarice, kljub temu so vojaki s strahom šušljali o nemških podmornicah. Izkrkali so se v Brestu.

Lojzetov oddelek so poslali v odsek Meuse-Argonne na severu Francije blizu belgijske meje. Najprej so se utaborili v zaledju, kjer so doživeli prvo obstreljevanje. Ždeli so v strelskih jarkih in poslušali strahotno tuljenje in piskanje nemških in ameriških izstrelkov.

skozi ameriško džunglo

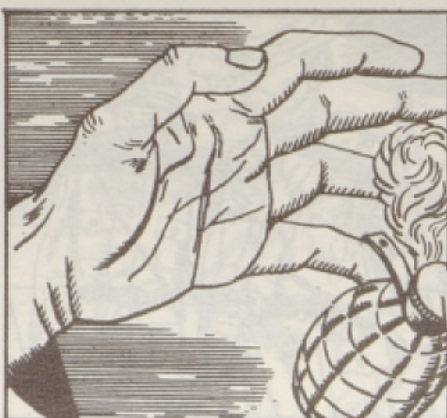

121. Dva meseca so bili že na fronti, ne da bi bilo medtem prišlo do pravega boja. Teden dni pred premirjem jih je prišel obiskat polkovnik Blakelock.

»Kje je stotnijsko poveljstvo kapetana Koske?« je Lojze zaslišal Blakelockov glas, ki ni bil več tako rezek kot včasih.

Ker so Nemci v presledkih obstreljevali ameriške položaje, so se vsi zadrževali v jarkih.

Blakelock je vstopil v zaklonišče in Koska je planil na noge.

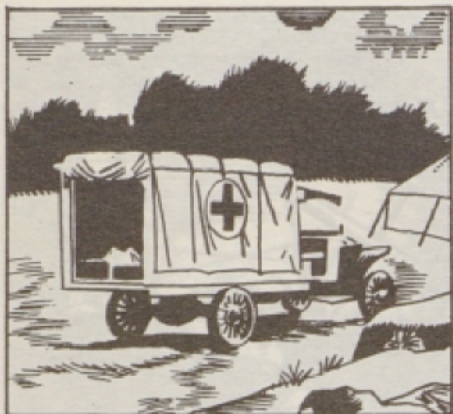
122. Blakelock se je ozrl okrog sebe in zagledal Lojzeta. »Adamič, glej no,« je vzkliknil. »Narednik, če prav vidim.«

Drugi Blakelock ni poznal. Koska ga je vprašal, ali bi šla malo na ogled. Preden je Blakelock odgovoril, je mladi stotnijski trobentač, ki je nekaj šaril po svoji trobi, predirljivo zakričal. Našel je granato in ker ni znal ravnati z njo, je po naključju izdrl varnostni zatik. Vsi so se zastrmeli vanj. Dečko pa, namesto, da bi vrgel granato iz zaklona, je še enkrat obupno zakričal in jo izpustil iz rok.

123. Blakelock si je strgal čelado z glave in jo vrgel na granato. Stegnil je roko, da bi oboje prijel in skotalil iz zaklona. Tedaj se je granata razletela. Eksplozija je vrgla ob tla vse, ki so bili v zaklonu.

Lojze se je zavedel šele čez kratek čas. Zaklon je bil poln dima, v ušesih mu je še vedno zvenel strahoten pok. Živ sem, je pomislil. Na njem je ležal pravi narednik. Slišati je bilo glasove in stokanje. Kdor ni bil ranjen ali omamljen, je planil na prosto. Vsi so bili oškropljeni s krvjo, nihče ni imel najmanjše rane. Le Blakelocka je raztrgalo na kosce.

124. Mladi trobentač, ki je zakrivil nesrečo, se je vrgel na ležišče in kričal kot blazen. Lojze se je zavlekel v drug zaklon in se tam zgrudil na ležišče. Zaspal je. Ko se je zjutraj zbudil, je drgetal od mraza in v prsih ga je bolelo. Poskusil je vstati, pa je omedlel. Čez čas je slišal bolničarjev glas:

»Morda ima špansko. Spravite ga od tod.« Odnegli so ga v zaledje skozi strelske jarke in ga odpeljali v bolnišnico. Dolgo so se vozili po vijugastih cestah. Naposled se je znašel v bolnišnici, med dvema, čistima, belima rjuhama.

125. Tu je Lojze doživel konec vojne. Nekaj dni pred premirjem je v kratkotrajnem boju padel njegov prijatelj Mike Koska. Lonie je bil ranjen in Lojze ga dolgo ni videl.

Ko je okreval, se je vrnil v svojo stotnijo, ki ji je poveljeval nov kapetan. Veliko je pil in vojaki ga niso marali.

Lojze je gledal okrog sebe. Zemlja je bila razbrzdana od granat. Povsod samo opustošenje. Deževalo je iz dneva v dan, vodni curki so zbili z dreves poslednje listje. Ceste so bila blatne. V njem je tlela ena sama želja: kako bi prišel čimprej iz Evrope, iz Francije.

126. Pomislil je na domače in spraševal se je, kako so preživeli vojno. So vsi živi in zdravi? Rad bi jih obiskal. Slovenija je bila zdaj del Jugoslavije, ki je zrastle na razvalinah Avstro-Ogrske. Vendar ni mogel dobiti dopusta.

Januarja 1919. leta se je z drugimi vojaki vkrcal na ladjo, ki jih je odpeljala v Ameriko. Izkrkali so se v Newport Newsu, nato so jih odpeljali v Camp Zachary Taylor, veliko leseno taborišče v Kentuckyju, kjer je bilo demobilizacijsko središče za južne države.

Večpomensko pismo

Bralec z onkraj luže piše: »Vaši časopisi k nam zelo neredno prihajajo, zato jih ne berem s posebnim veseljem. Že rajši vzamem v roko knjigo. Če jo razumem. Nekatera me pustijo na cedilu. Srečam besedo, ki je ne poznam. Na primer *džumbus*. Je to napaka ali zaresna beseda? Piše: *Bil je tak džumbus, da je vse stalo na glavi*. – S prijatelji smo gruntali po angleško, po francosko, po špansko, po italijansko, pa nismo nikamor prišli. Pa me je beseda obsedla. Še vas sprašujem, potem bom dal mir. Žena in otroci mi že tako pravijo Džumbus.«

Pismo je več ko poučno. Priča o težavah raznih vrst in stopenj, ki jih mora naš človek na tujem premagovati, če hoče ostati v stiku z domovino.

Odvisen je tudi od povsem zunanje, tako rekoč objektivne stvari. Od pošte. Od urada, ki bi moral delovati kot švicarska ura, saj pomeni dragocene vezi od človeka do človeka, od naroda do naroda. In če se vezi trgajo, če pismonoša ni več reden gost, potem dnevniki in tedniki izgubljajo privlačnost, saj so stari, preden pridejo do naših ljudi na tujem, in prinašajo tako rekoč »zgodovino«, drag papir za zavijanje.

Pri današnji tehnični izpopolnjenosti in vesoljskih kočijah bi torej ne bilo slabo, če bi se države pri medsebojnih dogovarjanjih kdaj še posebej spomnile tudi pošte in sklenile sporazum o vestni in hitri dostavi medsebojne pošte. Mislim, da bi bili tega veseli zlasti naši rojaki onkraj luže, še posebej mogoče v Latinski Ameriki. Tako bi se vezi z našimi rojaki okrepile, saj bi se tudi rojaki lahko bolj navezali na naše časopise in knjige, na našo besedo, ki bi jim prihajala v hišo in stanovanje še nova, živa, aktualna. Branje slovenščine bi bilo tako vsakdanja potreba in naloga, s tem pa tudi izurjenost v branju slovenskih besedil veliko večja.

To bi bil torej en pomen tega pisma, pomen, na katerega pisec najbrž niti pomislil ni, saj je širši, splošnejši in odmevnejši, kakor izhaja iz njegove trenutne stiske, ko ga preganja neznana beseda *džumbus*.

Ko človek bere ali posluša znane besede in pojme, jih sproti v možganih prevaja v zavest ali spomin, v svoj računalnik. Ob vsakem neznanem pojmu ali besedi pa se potek misli ali sporočila natrga in včasih tako vrzel lahko dopolnimo s podatki iz sobesedila ali iz prejšnjega znanja ali pa si postavimo svojo teorijo o pomenu besede.

Včasih nam seveda vse tako sklepanje in ugibanje nič ne pomaga. V takem primeru potem beseda večinoma utone v podzavest, kjer čaka, da se ob novem branju ali poslušanju spet srečamo z njo. Mogoče nam jo kakšna nova zveza pomensko bolj osvetli in bolje opredeli, tako da jo že lahko uvrstimo med »rešena« vprašanja svojega znanja, mogoče pa ostane še naprej neznanka.

Nekatere take besede so mirne, neopazne, tihe in neizrazite. Ponižno in pohlevno čakajo v podzavesti, da jih nazadnje sprejmemo med svoj besedni zaklad, ali pa nam dokončno izginejo v sivino onkraj zavesti.

Nekatere neznane besede so pa nemirne. Rovarijo v nas, nam odmevajo v ušesih, nam stopajo pred oči, se venomer vračajo, nas dražijo, nam silijo na jezik.

Najbrž je tudi beseda *džumbus* ena takih. Sklepamo po tem, ker je bila nekaj časa tako moderna in modna tudi pri nas, v domovini, da je prevladovala ne le v vsakdanjem pogovoru, temveč je zašla tudi v časopise in celo v knjige. Po tem, kako je notranje vznemirila našega rojaka na tujem, sodim, da mora biti v glasovni sestavi nekaj nalezljivo vznemirljivega.

Beseda sama seveda niti malo ni slovenska in si tudi z nekajletno modnostjo in modernostjo pri nas še ni dobila domovinske pravice. K nam je prišla iz srbohrvaščine, v srbohrvaščino pa iz turščine. Pri nas je pomenila in – kolikor je kje še v rabi – pomeni predvsem *hrup, trušč, vpitje, zmedo, direndaj, zmešnjavo*, v srbohrvaščini pa jo uporabljajo tudi v pomenih *šala, veselje, zabava, razgrajanje*. Temeljni pomen v perzijsčini in turščini pa je: *gibanje, mahanje z rokami pri govorjenju, razgibanost*.

Beseda *džumbus* je potemtakem po obeh plateh, po glasovni in pomenski, kakor nalašč primerna, da se človeku zarije pod kožo. Ravno v tem je tudi vzrok, zakaj se je pred časom tudi v slovenščino tako prikradla in po kratkem postopku spodrinila vse besede sorodnega pomena, da so se umaknile pred njeno napadalnostjo in vsestransko uporabnostjo: *to bo džumbus, to je bil džumbus, takega džumbusa pa še ne, v šoli je džumbus, v avtobusu džumbus, v tovarni džumbus, skratka vse en sam velik džumbus* – ki nam podpira našo duševno lenobo, ker bi morali sicer napeti možgane in reči bobu bob in zobu zob in povedati, kaj pravzaprav mislimo: *nered, gnečo, razgrajanje*...?

Upam, da bo moje sporočilo srečno prišlo našemu rojaku v roke, čeprav bo zaradi slabših poštne zvez, kakor bi lahko bile, trajalo dlje, kakor je treba, in se bo še nekaj časa mučil z neznanom besedo.

MARJAN MUŠIČ: JOŽE PLEČNIK, Partizanska knjiga, Ljubljana. V zbirki Znameniti Slovenci je predstavljen človek, ki je prvi na Slovenskem povzdignil arhitekturo na raven umetniškega izpovedovanja. Gre sploh za prvo knjigo o arhitektu Plečniku, čigar življenje je bilo izpolnjeno z nenehnim snovanjem in trdim delom. Arhitektova ustvarjalna obdobja, bodisi dunajsko, praško ali ljubljansko, so prikazana v luči umetnikovih nagnjenj in časa, ki mu ni bil vselej prijazen. Pred bralcem se rojevajo Plečnikove ideje in kažejo njihove uresničitve – cerkev Sv. Duha na Dunaju na primer, Rajski vrt na praških Hradčanih ali ljubljansko Tromostovje pa Narodna in univerzitetna knjižnica. Avtor knjige Marjan Mušič je knjigo obogatil z bogato zapuščno arhitektovih načrtov, risb in skic, vmes pa so tudi odlomki iz Plečnikovih pisem.

MILAN DOLENC: LIPICA, Mladinska knjiga, Ljubljana. Knjiga je izšla ob lanskoletnem visokem jubileju Lipice, 400 let je slavila, letos pa je knjiga izšla v angleščini (prevedla sta jo Žarko Horvat in Susa Ann Pechy); Mladinska knjiga jo je namreč pripravila za ameriško založbo Control Data Arts (Minneapolis, Minnesota) in sicer skupaj z monografijo o slovenskih impresionistih. Knjigo Lipica je Mladinska knjiga izvozila ameriški založbi v 10.000 izvodih, Slovenske impresioniste pa v 5000 izvodih. Monografija o lipicanjih je v ZDA že doživela lep odmev, sodeč vsaj po zelo ugodni oceni v ugledni ameriški reviji, namenjeni tistim, ki se ukvarjajo s knjigo, Publishers Weekly.

LEOPOLD SUHODOLČAN: SNEŽNO ZNAMENJE, Borec, Ljubljana. V rokopiisni ostalini prezgodaj umrlega pisatelja Leopolda Suhodolčana je ostal nedodelan, vendar v nekem smislu dokončan njegov poslednji roman z naslovom *Snežno znamenje*, ki ga je potem pregledal in pripravil za tisk njegov prijatelj pisatelj Ivo Zorman. Suhodolčan se je v tem svojem romanu lotil tem življenja, ljubezni, smrti pa opisovanja vzdušja takoj po drugi svetovni vojni. Gre za umetniško upodobitev in oživitve časa izpred tridesetih let in več, časa obnove in izgradnje porušene domovine po vojni, ko smo z nacionalizacijo in drugimi politično-gospodarskimi ukrepi začeli uresničevati socialistično vizijo naše družbe. Knjigo je lepo opremil likovnik Matjaž Vipotnik.

mislimo na glas

pustila, prijazne cvetke brez vsiljivega vonja, ki te živega spominja na sveže okrašene grobove. Pa kljub vsemu naju je obe bolela glava in sosedja je bila tako razburjena, da je zvečer morala dobiti injekcijo, da se je pomirila.

Obisk domače dežele in svojih ljudi po dolgih letih je nekaj posebnega. Vanj položiš kopico spominov, vse svoje hrepenenje in ljubeče srce. Kako zelo potem boli, če se v tem razočaraš. O tem bi marsikaj lahko povedali naši ljudje z ostrih meja, posebno tisti, ki so v prvih povojnih letih obiskali svoje v domovini. Res je takrat pri nas še marsičesa primanjkovalo in presrečni so bili tisti, ki so imeli dobre strice in tete v Ameriki, da so jim pošiljali pakete. Pa so ti srečnejši postali marsikdaj prvi pohlepneži in se je včasih zavozlalo, če je prišla teta ali stric na obisk.

Tako nam je sama pripovedovala rojakinja Jennie. »Ko sem prišla, me je pričakal cel kup sorodnikov. Jokali smo in se objemali, da sem bila ganjena v dno srca. Potem pa so se začeli prerekati, kdo me bo vzel s seboj. Beseda je dala besedo in vsaka je bila hujša. Nazadnje so se začeli suvati in zmerjati. Takrat sem se odločila, da ne grem z nikomur, da se bom s taksijem odpeljala v hotel. Za nekaj dni, sem rekla, potem bomo pa že videli. To jih je potolažilo in še kar lepo smo se poslovlili. A potem... v naslednjih dnevih so prihajali nadme v hotel. Obiskovali so me in mi pisarili, vsak zase vabili in drug drugega tako črnili, da sem skoraj verjela, da so vsi veliki lumpje. Hudo mi je bilo, da sem jokala. Potem pa sem naredila po svoje. Tisto, kar sem prinesla zanje, sem dala slepim otrokom v zavodu, nato pa sem se odpeljala v toplice, pa malo na morje, pa na izlet po Sloveniji. Lepo je bilo in še bom prišla, ampak k žlahti nikoli.«

Vidite, tudi tako se je včasih zgodilo v tistih prvih povojnih letih. Morda ponekod še tudi kdaj pozneje, saj smo ljudje včasih hudo sebični. A ne prestrašite se, da boste tudi vi, ki nas letos nameravate obiskati, kaj podobnega doživeli. S priščno dobrodošlico vas bomo sprejeli. Če pa bi bilo s sorodniki kaj narobe – saj imamo na izbiro topliških zdravilišč, obmorskih kopališč in izletov po domačih in drugih krajih. Na veselo svidenje torej!

Kar pa se obiskov in obiskovalcev na splošno tiče, bi bilo prav, da včasih malo premislimo in presodimo: ali niso naši

obiski ponekod prepogosti in so postali za tiste, ki jih obiskujemo, utrujajoči in morda že celo nadležni? In kakšni smo mi sami, če dobimo obiskovalce? Še in še bi lahko o tem govorili, a najbolje bo, da o tem vsak zase sami razmislimo. IS.

filatelija

14. aprila je ob otvoritvi 36. svetovnega prvenstva v namiznem tenisu v Novem Sadu izdala Skupnost jugoslovanskih PTT večbarvno priložnostno znamko za 8 dinarjev. Po dveh uspešnih organizacijah svetovnih prvenstev (leta 1965 v Ljubljani in leta 1973 v Sarajevu) je Mednarodna namiznoteniška federacija (ITTF) zaupala organizacijo novosadskim športnim delavcem. Letošnjega prvenstva (od 14. do 26. aprila) se je udeležilo preko 900 tekmovalcev iz 86 od 123 članic ITTF in je bilo tako SPENS 81 v Novem Sadu doslej največja namiznoteniška prireditev v svetu.

Osnutek za znamko (detalj prizora iz igre ob znaku SPENS) je naredil akademski slikar Dušan Lučič iz Beograda. Znamke je natiskal Zavod za izdelavo bankovcev v Beogradu v večbarvnem ofsetnem tisku v prodajnih polah po 25 kosov.

5. maja pa je SJPTT izdala že tradicionalno serijo »Evropa-CEPT«. Na dveh znamkah

je reproducirala deli navdušenega ljubitelja folklorne in slikarja samouka Nikole Arsenovića in sicer:

8 din – »Hercegovska svatba« (celotna slika kaže svatovsko povorko po mestnih ulicah, dočim je na reproduciranem detajlu le osrednji del slike – zastavonoši, starešina in pričr za delom spremstva) in

13 din – »Svatje« (nevesta jezdi v spremstvu ženina in sorodnikov na novi dom).

Nikola Arsenović (Retfala pri Osijeku 1823 – Beograd 1885) je bil po poklicu krojač. Zaradi velikega veselja do slikanja narodnih noš in običajev je opustil obrt in preko 20 let potoval po skoraj vsem jugoslovanskem ozemlju ter risal folklorne motive. Skoraj 11 let je brezuspešno ponujal svoje bogato slikarsko delo različnim oblastem. Šele leta 1879 je srbska vlada odkupila njegova dela za Etnografski muzej v Beogradu, njega pa zaposlila kot učitelja risanja v Leskovcu.

Oba motiva je za tisk obdelal akademski slikar Andreja Milenkovića po fotografijah Vladimira Popovića. Znamke je natisnila v večbarvni heliografuri švicarska tiskarna Courvoisier v prodajnih polah po 9 kosov.

Kot običajno je ob obeh izdajah Jugomarka izdala ovitka prvega dne, ki sta po 2.50 din oziroma z znamkami 10.50 in 23.50 din.

slovenski lonec

Jetra po lovsko

Pol kg telečjih, svinjskih ali mladih govejih jeter operemo, porežemo kožice in pretaknemo s prekajeno slanino, zrezano na rezance. Potem jih nadržemo s strtimi brinovimi jagodami in poprom. Na masti prepražimo malo sesekljane čebule, dodamo jetra in jih hitro opečemo po vseh straneh. Nato jih zalijemo z juho ali vodo in dušimo, da se zmehčajo. Najdlje dušimo goveja jetra, ker so najbolj trda. Ko so jetra mehka, jih vzamemo iz kozice ter zrežemo na kose kakor drugo meso. Nato jih solimo in pokapamo z limoninim sokom. Omako zgostimo z moko, prepražimo, zalijemo z juho ali vodo in prevremo. Na-

zadnje dodamo 1 del kisle smetane in dobro premešamo. Na velik krožnik zložimo kose jeter ter jih polijemo z omako in tako ponudimo. Ker se jetra rada primejo dna posode, jih moramo med dušenjem večkrat obrniti.

Domača krompirjeva solata

Kilogram krompirja skuhamo, olupimo in narežemo na rezine. Enako narežemo nekaj lepih kislkih kumaric in pet trdo kuhanih jajc. Dodamo še narezano čebulo in vse polijemo z omako, ki smo jo pripravile iz 10 dkg gorčice, 10 dkg olja, 3 del kisa, drobno sesekljane drobnjaka, soli in popra. Omaka mora biti lepo gladka. Ko solato polijemo z omako, jo rahlo premešamo in pustimo stati nekaj minut, preden z njo postrežemo. Solata, ki je lahko kot samostojna jed, bo še bolj izdatna, če ji dodamo nekaj narezanih svežih paradižnikov.

Vaš kotiček

Iščem svojega sošolca, ki je odšel v Zvezno republiko Nemčijo, in se mi je zadnjikrat javil leta 1963. Piše se VINKO ŠLIS in je do leta 1963 živel na naslovu: Braunweiler 7411, Gasthaus Wiesengrund, Reutlingen.

Kdor karkoli ve o njem, naj mi sporoči na naslov: Berto Mikeli, Titova 4, Ljubljana, Jugoslavija.

Brata Emeric Jakič in Nikolaj Jakič, ki živita v Franciji, se lepo zahvaljujeta svoji sestri Mariji Žekš in njeni hčerki Zlati iz Avstralije za lep sprijem in gostoljubnost, ki sta je

bila deležna ob obisku v Avstraliji. Prav tako se zahvaljujeva za gostoljubnost vsem Slovencev, ki živijo v Avstraliji – v Sydneyu, posebno pa družinam Matuš, Flisar, Kučan, Grabner, Bunderla, Gašpar, Mencingar in Kukovec. Vse skupaj bova imela v lepem spominu in hvala vam še enkrat.

Emeric in Nikolaj Jakič, 20 rue de Gournay, Lormaison, 60110 Meru, France

Prodajam dvostanovanjsko hišo z vrtom in sadovnjakom. Hiša je stara 14 let. Del plačila je možen tudi s kreditom. Podrobnejše informacije dobite po telefonu na številki 061/811-457 (popoldne) ali pišite na naslov: Alojz Mahkovic, Maranova 17, 61410 Zagorje ob Savi, Slovenija.

Blizu Postojne ob asfaltirani cesti prodajam veliko, starejšo hišo z velikim dvoriščem in malim vrtom ob hiši, primerno

za vsako obrt. Pišite na naslov: Franc Dekleva, 66230 Postojna, Stjenkova 6, Slovenija.

Prodajam starejšo zidanico, primerno za ureditev v stanovanje ali vikend, cca 300 m² zemljišča, 30 m triletne brajde; ob glavni cesti, 20 km iz Celja proti Kozjanskemu, se nahaja stavbišče, ki ima že priključeno vodo in elektriko. Informacije se dobe na tel. številki 063/741-047 pod »sončna lega«.

Stanovanjsko hišo-dvojček v zadnji fazi gradnje v Ljubljani-Bežigrad prodajam za gotovino. Ponudbe na naslov Rodna gruda pod »gotovina«.

Začasno zaposlenemu v tujini (najraje iz Kanade) prodajam visokopritlično stanovanjsko hišo v zadnji fazi gradnje v lepem in mirnem kraju v spodnji Savinjski dolini, oddaljeno 9 km iz Celja. Informacije dobite pri Stane Lavracu, Kasaze 68/a, 63301 Petrovče.

jubilej

80 let Ludvika Trohe

Nenehno teče čas. Z njim odtekajo naša leta tako, da dostikrat na to kar pozabimo. Srečujemo prijatelje, znance, ki se jih čas ni vidno dotaknil, vedno so enaki, pokončni, živo prizadevni do današnje stvarnosti, in kar ne moremo verjeti, ko zremo, koliko let jim je »uradno« naštelo življenje. Tako je bilo, ko smo zvedeli, da je »naš Kanadčan«, kakor mu mnogi pravimo, upokojenec Ludvik Troha iz Kočevja, častni član Slovenske izseljenske matice, letos 22. februarja praznoval že svoj osemdeseti rojstni dan.

Ludvika Troha, povratnika iz Kanade, smo pred leti v Rodni grudi že predstavili v daljšem zapisu. Pa še v njem smo se le dotaknili tega in onega življenja, polnega trdih delavskih žuljev in žive prizadevnosti društvenika, organizatorja, borca za delavske pravice. Več o njem bomo povedali v prihodnjem Slovenskem koledarju. Naša današnja beseda pa naj bo le pozdrav našemu dolgoletnemu prijatelju in sodelavcu matice in malo zapoznala čestitka k njegovi življenjski obletnici.

Doma je iz Starega kota na Kočevskem, z majhne kmetije. Dvanajst otrok je bilo v družini. Trije so majhni umrli. Od ostalih jih je sedem odšlo po svetu v Ameriko in Kanado. Pet fantov in dve dekleti. Dekleti sta se omožili. Fantje so delali v gozdovih. To je bilo težko, naporno delo od jutra do mraka, v najtežjih pogojih, brez vsakih določenih delovnih ur, v močvirjih, pod roji komarjev za skromen zaslužek. A še za tega so bili včasih ogoljufani.

Ludvik je končal pet razredov osnovne šole, odslužil vojaščino in šel na delo v gozdove. Najprej na Hrvaško, zatem v Francijo, od tam pa za brati čez morje v ZDA in potem v Kanado. V Port Arthurju v Kanadi, kjer je delal do l. 1943 kot gozdni delavec in zadnji 2 leti v tovarni papirja, je dodobra spoznal vse brezpravne gozdnih delavcev in z drugimi spoznal, da brez organizirane-

ga dela zanje ni rešitve. Zato se je včlanil v novoustanovljeni sindikat gozdnih delavcev, postal je član Podpornega društva Bled, odbornik Sveta kanadskih Slovanov, od l. 1940 član KP Kanada. Največ pa se je pozneje udeleževal pri Zvezi kanadskih Slovencev, ki je bila ustanovljena po sklepu konvencije kanadskih Jugoslovancev maja 1942 v Torontu. Na tej konvenciji je bilo tudi sklenjeno, da bodo začeli izdajati slovenski časopis Edinost. Prva številka tega lista je izšla julija 1942. Urejal ga je Belokranjec Jurij Matešič. Edinost je stalno poročala o narodnoosvobodilnem gibanju v Jugoslaviji. Ludvik Troha je bil l. 1943 od organizacije iz Port Arthurja pozvan v Toronto, kjer je pomagal v uredništvu Edinosti. Avgusta 1943 je bil na konvenciji izvoljen za glavnega tajnika Zveze kanadskih Slovencev, leto kasneje pa je prevzel blagajniške posle. Leta 1946 je postal upravnik in blagajnik Edinosti in to ostal do povratka l. 1948. Zelo prizadeven je bil pri organizaciji zbiranja pomoči za domovino. Na njegovo pobudo je bila med Slovenci organizirana akcija za nakup rentgena za bolnišnico na Golniku. Zavedni kanadski Slovenci so v ta namen v treh mesecih zbrali 12.450 dolarjev. V tej akciji je sodelovalo 28 naselbin, ki so vključevale

1466 darovalcev. Skupna vrednost zbrane pomoči novi Jugoslaviji, ki so jo prispevale vse napredne organizacije južnih Slovanov, zbrane pod okriljem Sveta kanadskih južnih Slovanov, pa je do l. 1948 znašala nad dva milijona kanadskih dolarjev.

Po povratku l. 1948 se je Ludvik Troha zaposlil pri Gozdnem gospodarstvu v Kočevju, kjer je delal do upokojitve l. 1959. Ves čas je sodeloval pri organizacijah v Kočevju in v Ljubljani, kjer se je takoj vključil v odbor novoustanovljene Slovenske izseljenske matice in je vsa leta njen odbornik in zdaj častni član. Vrsto let je bil predsednik, zatem pa tajnik in blagajnik njene podružnice v Kočevju.

Za svoje dolgoletno družbeno in politično delo v tujini in doma je prejel visoka priznanja: od predsednika Tita red zaslug za narod s srebrno zvezdo in red bratstva in enotnosti z zlatim vencem, od občinske konference SZDL v Kočevju pa srebrno značko Osvobodilne fronte. Sam pa pravi: »Ta odlikovanja, ki sem jih prejel, so priznanja našemu skupnemu delu. Mnogo je bilo tovarišev in tovarišic, ki so vneto sodelovali od začetka. Moje delo je bilo samo prispevek pri vsem tem.«

I. S.

Jubilejni pohod na najvišjo slovensko goro

Res, deset let je že minilo od takrat, ko se nas je zbrala majhna toda pisana družba Slovenk in Slovencev iz Švice ter od doma in en Švicar, ki se je odpravila na štiridnevni pohod v Julijce in na našega očaka Triglav. To je bil prvi pohod Triglavanov iz Švice in morda tudi prvi organizirani pohod slovenskih rojakov iz tujine v kraljestvo Zlatoroga.

Ko smo se veselili in nasmejanih obrazov zbrali pred pisarno planinskega društva Ljubljana-Matica na Miklošičevi cesti, si najbrž ni nihče mislil, da so pred nami štirje tako lepi dnevi. No, komaj smo se uspeli pozdraviti med seboj in izmenjati nekaj besed, že je bil pred nami avtobus, ki ga je nam dala brezplačno na razpolago Slovenska izseljenska matica. Razumljivo je, da je bil med nami tudi zastopnik Maticice, ki nas je prišel pozdravit in zaželel prijetne dni v domačih gorah.

V Radovljici smo pobrali še druge udeležence pohoda in tri vodnike, ki naj bi v prihodnjih dneh skrbeli za našo varnost. Vinko, po domače Cene, naj bi kot najstarejši držal očetovsko roko nad nami. Miru se je v začetku videlo, da bo skrbel za dobro voljo in razvedrilo, Mihi pa je bila kot žolnirju zaupana torbica s prvo pomočjo. Prepričan pa sem, da bi bili vsi trije enako soudeleženi, če bi bila pomoč res potrebna, saj so bili vsi trije izkušeni gorski reševalci. Pri slapu Peričnik smo izstopili, si ogledali to čudo narave, nato pa odšli do Aljaževega doma v Vratih. Spoštljivo sem stopil čez prag, čeravno mi je bil dom že od prej dobro znan. Nikoli pa si nisem mislil, da bo prav meni zaupana ta naloga in sreča voditi prvo slovensko planinsko društvo ne le v Švici ampak menda tudi prvo v tujini ter biti odgovoren za prvi organiziran pohod Slovencev iz tujine na Triglav. Kmalu se je spoštovanje sprevrglo v pravo srečo in veselje. Pristrčni pozdravi, stiski rok in odlična postrežba kuharic in strežnega osebja so nas kmalu spravili v prijetno razpoloženje. Mimogrede, naš podpredsednik Jože sicer ni hodil z nami, prišel pa se je posloviti od nas in od »svobode«. Pa se je tudi temu primeru odrezal. Naenkrat so namreč naši

vodniki in Jože izginili, da je nevesta Darinka že zaskrbljeno gledala okrog sebe. Ko pa ga je zagledala, vsega povitega s štrikom, je na kolenih prosila, naj ga odvežejo, obljutiti pa je morala, da ga ima zares rada in da bo skrbela zanj.

Naslednji dan nas je pot vodila čez Prag do Staničeve kočice, kjer smo imeli tudi čas za nabiranje novih moči, potem pa čez Rž do Kredarice. Takrat so že dobila malo več korajže tudi naša dekleta in so se pred domom na Kredarici celo malo porazgubile. Na Kredarici je bilo tesno, toda prijetno, marsikomu je bilo dano, da je prvič doživel večer visoko v gorah. Naslednje jutro budilka ni bila potrebna, saj se je vsakdo zbudil sam od velikega pričakovanja. Brž smo bili vsi pred kočico in občudovaje zrlji v vrh Triglava, ki nas je ves obsijan od jutranje zarje vabil k sebi. Oprtali smo si nahrbtnike in se z glasnim vriskom podali proti steni malega Triglava. Tu pa je spregovoril starešina Cene: »No, drage ovčke, zdaj pa druga za drugo lepo k meni, da vam dam »ketnco« okrog vratu.« Začudeno so ga pogledale, na pomoč pa je s šaljivo besedo priskočil Miro in že so bile vse po vrsti privezane, vendar ne okrog vratu temveč okoli pasu. Pot nam je nato prijetno minevala do vrha. Tam pa sproščen vrisk in veselje, da smo srečno prišli. In potem obvezen krst za tiste, ki so prvič na strehi Jugoslavije, in hočeš nočeš je kmalu prva krščenka čakala z zadnjico navzgor. Miro zamahne s štrikom, da so navzoči okoli glasno zavzdihnil, predno pa se je štrik sestal z napeto zadnjico, za katero smo pozneje ugotovili, da je bila podložena z vzglavnikom, je pa le še žvižgal po zraku, da se je človek nehote spomnil Višnjjanov in njihovega osla, ki so ga topli po njegovi senci. Po vpisovanju v spominsko knjigo nas je nato pot vodila mimo stare italijanske kasarne iz predvojnih časov do Doliča, kjer se je bilo spet treba okrepiti s kalorijami. Potem pa ali čez Hribarice ali po precej zračni poti za Kanjavcem. Meni je bila bolj pri srcu druga možnost, saj sem jo uporabil že kdove kolikokrat. Da pa se ne bi delili, vpraša Cene, če

so »ovčke« pripravljene biti še enkrat navezane. Nič kaj rade, toda varnost je varnost. In to se je kaj kmalu izkazalo za potrebno, saj je dvema udeležencema skoraj zmanjkalo poti pod nogami, da so morali vodniki kar dobro poprijeti vrvi. Pot mimo kočice na Prehodavcih in po dolini sedmerih jezer se je kar nekako vlekla, zato smo hodili posamič ali v manjših skupinah. V koči pri sedmerih jezerih so nas že pričakovali. Sicer pa smo bili povsod že najavljeni, kar so uredili zastopniki planinskega društva Ljubljana-Matica.

Ker je bil to zadnji večer našega potepanja, smo to tudi lepo proslavili, saj smo bili veseli, da je bilo vse srečno za nami. No, pa tudi obračun žuljev, prask in podobnega ni bil tako kritičen. Res je, da so vodniki kdaj pa kdaj nosili po tri nahrbtnike in da je Marija trpela zaradi ožuljenih nog, vendar se prenesejo tudi take neveščnosti, če je vse drugo v redu. Na naše presenečenje je delovala tudi kopalnica, tako da smo se pod tušem lahko prijetno osvežili. Zadnje jutro pa nam je prineslo nekaj skrbi. Ko smo se zbudili, smo opazili, da Mirota ni bilo na ležišču. Tudi vso noč ga ni bilo. Le kje se skriva, smo še šalili. Pa ga je le bilo treba klicati in iskati. Našli smo ga v drvarnici. Eh, tak nered imajo tukaj, da sem moral malo pospraviti, nam je rekel. Šele med potjo proti slapu Savica mi je rekel, da je skočil še na bližnjo Tičarico in se prepozno vrnil, ko so bila vrata že zaklenjena.

Komaj sem mu verjel, saj je pri koči pri Savici zganjal take akrobacije, da smo se vsi resnično nasmejali in se razhajali prave volje. Hvaležni smo mu bili tudi za to zabavo. Pot nas je potem vodila mimo Bohinjskega in Blejskega jezera v Begunje na skupno kosilo v gostilno pri Joževcu, na pokopališče talcev v Dragi, za tem pa je bilo naše popotovanje končano.

Če se prav spominjam, sem ob slovesu rekel: »No, čez deset let pa na svidenje!« In res, drage rojakinje in rojaki iz Švice in od drugod po svetu! Slovensko planinsko društvo Triglav v Švici kot organizator pohoda vas dne 26. julija vabi za štiri dni na ponovitev tega pohoda. Pristrčno vabljeni na letošnjo jubilejno turo. Še posebno pa ste vabljeni vsi tisti, ki ste bili takrat na našem prvem pohodu na vrh Triglava. Srečno in veliko dobre volje v nahrbtniku vam na vaših potovanjih želi znaneec

SOZD **emona ljubljana**

zdrružuje 18 delovnih organizacij s področja kmetijske proizvodnje, trgovine, turizma in hotelirstva ter inženiringa, v katerih dela 11.700 delavcev.

AGROEMONA, Domžale
KMETIJSKI KOMBINAT, Ptuj
MESNA INDUSTRIJA, Zalog
RIBARSTVO, Ljubljana
KMETIJSKA KOOPERACIJA, Domžale

BLAGOVNI CENTER, Ljubljana
MERKUR, Ljubljana
DOLENJKA, Novo mesto
ILIRIJA, Ilirska Bistrica
POSAVJE, Brežice
JESTVINA, Koper
MERKUR, Ptuj
ANGROPROMET, Čuprija
EMONA COMMERCE, Ljubljana

GLOBTOUR, Ljubljana

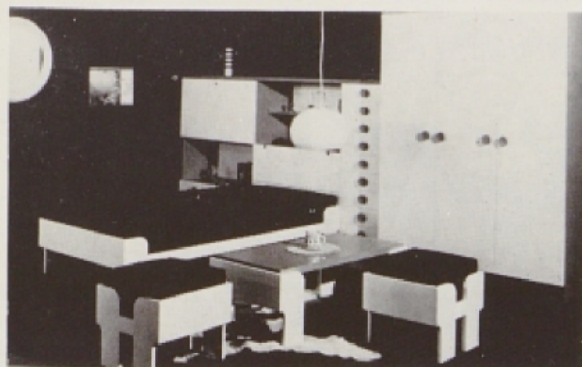
EMONA HOTELI, Ljubljana

EMONA INŽENIRING, Ljubljana

- na 10.000 ha kmetijskih zemljišč pridelamo letno 22.700 ton sladkorne pese, 8500 ton koruze, 3800 ton krušnih žit, 2200 ton grozdja, 1200 ton sadja
- v farmah vzredimo letno 5500 pitanih govedí, 128.000 prašičev, imamo 1500 krav molznic, ki dajo letno 6.500.000 l mleka, v mlekarnah predelamo 16.400.000 l mleka
- pridelamo preko 5.000.000 l vina, 2.000.000 l alkoholnih pijač, 800.000 l sirupov in 8.000.000 stekleničk brezalkoholnih pijač, 3500 ton konzerviranih vrtnin
- 43.000 m² skladiščnih površin, hladilnice, pakirnice, pražarna, zeljarna, 216 tovornih vozil,
- 13 blagovnic, 91 emona centrov in marketov, 386 klasičnih in specializiranih prodajaln.
- izvoz-uvoz, zastopstva inozemskih firm
- oskrba ladij, jaht in letal
- 5 podjetij in 6 predstavništev v tujini
- turistična agencija,
- 24 poslovalnic v Jugoslaviji
- 133.100 tujih turistov
- 4200 ležišč, 8400 restavracijskih sedežev, Bernardin in Riviera Portorož, Hotel Slon, GH Union in Holliday Inn Ljubljana, Hotel Evropa Celje, Hotel Slavija Maribor, Hotel Turist Ilirska Bistrica, Zdravilišče Terme Čatež, Grad Mokrice, Ptujске toplice, Haloški biser, Ptuj
- projektiranje in izvajanje kompleksnih inženiringov za kmetijstvo, trgovino, skladišča.

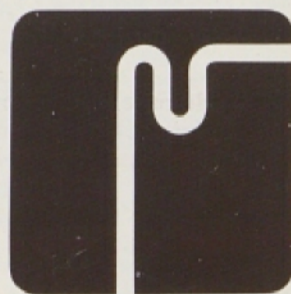
lesnina

POHIŠTVO · GRADBENI MATERIAL

INŽENIRING · ZUNANJA TRGOVINA

lesnina

velana

tovarna zaves p.o.
 ljubljana,
 šmartinska 52

ZA PRIJETNO POČUTJE V VAŠEM
 DOMU ZAVESE VELANA.

UGODEN NAKUP ZAVES VAM NUDI
 VELANINA INDUSTRIJSKA

PRODAJALNA NA ŠMARTINSKI
 CESTI 52 V LJUBLJANI.

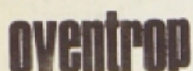
VAM NUDI IZ SVOJEGA ZASTOPNIŠKEGA PROGRAMA:

OPREMO ZA CENTRALNO KURJAVO:

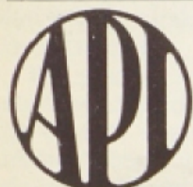
Švedska

KOMBINIRANI KOTLI ZA CENTRALNO OGREVANJE, ELEKTRIČNI KOTLI,
OLJNI GORILNIKI, AVTOMATSKE REGULACIJE

Zah. Nemčija

RADIATORSKI TERMOSTATSKI VENTILI, OLJNE IN VODNE ARMATURE

Zah. Nemčija

OBTOČNE ČRPALKE, TERMOSTATI
IN DRUGI PRIBOR ZA CENTRALNO KURJAVO

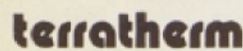
Nizozemska

EKSPANZIJSKE POSODE Z DODATNIM PRIBOROM

Italija

JEKLENI PANELNI RADIATORJI ZA CENTRALNO KURJAVO

Zah. Nemčija

TOPLOVODNO TALNO OGREVANJE

OPREMO ZA GOSPODINJSTVO:

Italija:

PRALNI SUŠILNI STROJI, POMIVALNI STROJI,
HLADILNIKI, HLADILNE OMARE

Zah. Nemčija:

PRALNI, SUŠILNI STROJI, CENTRIFUGE, LIKALNI STROJI

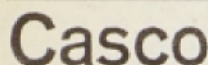
Švedska:

KUHINJSKE NAPE, SAVNE, TUŠ KABINE

Zah. Nemčija

POSODA IZ NERJAVEČE PLOČEVINE IN POMIVALNA KORITA

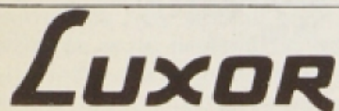
Švedska

LAK ZA PARKET

Švedska

OPREMA ZA KAMPIRANJE

Švedska

BARVNI TV SPREJEMNIKI

rodna
gruda
slovenija

english section

RODNA GRUDA, Magazine
for Slovenes Abroad, Cankarjeva
1/II, 61001 Ljubljana, Slovenija-
Yugoslavia Tel. 061/23 102

Published by Slovenska
izseljenska matica, Ljubljana
Editors: Jože Prešeren
(Editor-in-Chief)
and Jagoda Vigele.

English translations: Milena
Milojević-Sheppard, M. A.

RODNA GRUDA is published
monthly. Numbers 8 and 9 are
published together as a
double issue.

Yearly subscription for overseas
countries is 8.— U. S., 10.—
Canadian or 7.— Australian
dollars. Payment can be made
direct to our Account, No.
50100-620-010-32002-2818/5 at
Ljubljanska banka, or by
international money order, or
by check — payable to
»Slovenska izseljenska matica«
— in a registered letter.

From the Editor

By the time this number of »Rodna Gruda« reaches you, many of you will be on your way to our country or already among us, discovering or re-discovering the old country. After last year's somewhat less numerous visit by our fellow-countrymen from all continents we expect that this year the number of visitors will again reach the figures from the previous years. From year to year your visits have something in common. Every time we meet several old acquaintances from the previous years, and every time a number of people who arouse special admiration pay us a visit. The latter are then of particular interest to the journalists and reporters of the Slovene daily and weekly newspapers and magazines. One cannot but be deeply moved when meeting a fellow-countryman who, after fifty or more years of hard work, comes to see his old country again. No less are we pleased to welcome a member of the second or third generation of our fellow-countrymen, who has been encouraged to visit us by some undescrivable urge and a desire to discover the country that his ancestors had told him so much about.

Last autumn a grandson of one of our fellow-countrymen in Colorado, who has been our subscriber for many

years, came to our editorial office. He had travelled across the whole of Europe, from France to the Scandinavian countries and, on a rainy, inhospitable night, he arrived by train in Ljubljana. He spent the night in the waiting room at the railway station. His first impressions of our country thus weren't, of course, too marvellous. Then we helped him make a start in our country and told him how to get in touch with his relatives. When, after two days, we met again, he couldn't hide how pleased and, even more, really thrilled he was with our country. Such people and such a countryside cannot be found anywhere in the world, he said. Although he is a proper American he was welcomed with hospitality that he hadn't expected. It was just like his grandfather had told him a long time ago, but he didn't quite believe him then. Everything was even more beautiful than he had been told. We shared his joy upon discovering Slovenia.

I'm sure that similar »discoveries« will be made this year. We'll be pleased to take part in them, for, I have to admit, we often discover, at the same time, something new about ourselves as well.

Jože Prešeren

Business News

Alpina's Footwear Abroad

In the "Alpina" footwear factory at Ziri exports are one of the major considerations, in the plan for development over the next five-year period. It is by means of exports that the factory will obtain the foreign currency needed for the import of repro-material and equipment. The factory is to export 177.45 million dinars' worth

of footwear to the convertible-currency markets.

Alpina's total output will amount to 1,440,000 pairs of shoes, out of which there will be 580,000 pairs of light weight shoes, 200,000 pairs of ski-tracking shoes, 280,000 pairs of skiing boots, 240,000 pairs of après-ski boots, 50,000 pairs of mountaineering boots, and 60,000 pairs of tennis shoes.

Slovene Wine Exports to Great Britain

The "Ljutomerčan" working organization from Ljutomer and the wine-producers associated in the wine firm "Slovin" have been present on the British wine market since 1949. Over the last ten years our wine exports to Great Britain have increased five times. Thus in 1970 our exports reached a total of 1,996,784 litres, whereas at the end of 1980 the exports reached as much as 10 million litres of wine.

According to the findings of the "Daily Telegraph" newspaper it can be expected that the export of Slovene wines to Great Britain will increase further over the coming years. According to estimates made by British marketing experts, the amount of wine sold in Great Britain will double within the next ten years, wine thus remaining the only alcoholic drink with unlimited sales prospects. One of the

reasons for such a situation lies in the fact that the taxes on wine are actually being reduced, whereas the taxes on spirits and beer are increasingly rising.

Izola Dock is Always Occupied

The workers of the "2.oktober" shipbuilding-yard at Izola (there are a total of 375 of them), are rightly proud of their working successes achieved over the past few years. Ships from all over the world are being repaired at their floating dock. The firm deals mainly with the repair of small and large ships, but in the years when business was bad they decided to start manufacture as well. According to this year's plan the turnover on the convertible market is to reach one million dollars, the corresponding figure for the last year being 700,000 dollars. Last year an additional 3 million dollars were earned in the "clearing" area (from the repair of Soviet ships).

Last year over a hundred ships from all over the world were repaired at the Izola dock.

"Elan" Exports Four-Fifths of its Skis

In spite of strong competition on all the world's markets the "Elan" factory of skis and sports equipment from Begunje in Gorenjsko achieved better business results in 1980 than in the previous year. As is well-known this branch of industry which is devoted to recreation has recently experienced quite a crisis and only last year seventeen factories of this kind went out of business, including even the large Kneissel factory. According to statistical data, the sale of skis on the American market dropped by 70% last year and yet "Elan" sold 1.5% more skis on this market than the year before. Only in North America "Elan" sold 120,000 pairs of skis, thus becoming the most successful European firm on this market.

The value of Elan's exports last year increased by 15% as compared with 1979, although a lot of money had to be spent on the import of raw-materials not available in our country.

And what was Elan's total output last year? At Haparanda in Sweden 100,000 pairs of ski-tracking skis were made, at Brnica in Austria 160,000 pairs of alpine skis, at Lik, Kočevje 17,000 pairs of children's skis, and at Begunje 570,000 pairs of skis (130,000 pairs being ski-tracking skis). 83% of the total production of skis and 22% of the boats produced were exported.

The total number of skis made at Begunje has been the same over the past few years, but last year more high-quality, expensive skis were made and in this way "Elan" was able to make more money. The demand for such top-quality skis is considerable both in our country and abroad.

International information transfer by computer

At a seminar devoted to the research project on the transfer of information by telecommunications, Dr. Tomaž Kalin, an associate of the Jožef Stefan Institute from Ljubljana, was elected director of this comprehensive project. The research team is made up of experts from the E. E. C. countries, Sweden, Finland, Portugal, Spain and Yugoslavia.

The main purpose of this project, which is to be completed by the end of 1983, is the elaboration of the European concept of link-ups between computers and computer systems by applying telecommunications methods.

A button-box player (photo by Janez Zrnc)

“Private Enterprises” in Yugoslavia

It was in Slovenia that the citizens were first given the possibility of founding contractual organizations of associated labour, that is a kind of private enterprise. After the initial rapid rise in the number of contractual organizations of associated labour their expansion has slowed down, so that now there are about twentyfive of them in the whole of Slovenia. In contrast to Slovenia, however, in the other Yugoslav republics this form of pooling of labour and resources has proved to be more viable. Thus at present there are about sixty organizations, known as POZD (Pogodbena Organizacija Združenega Dela — Contractual Organization of Associated Labour), working in Yugoslavia and employing a total of about 2,200 workers. Let us see what a POZD actually is.

An independent craftsman or other working man who wants to perform economic activities independently with his own labour and with socially-owned means of production, can, in order to realize his creative abilities and to strengthen the material basis for the performance of economic activities, pool his labour and resources, on the basis of the joint-venture principle, together with the labour of other workers and socially-owned resources into a contractual organization of associated labour. According to the law the self-management socio-economic relations and the general conditions for the performance of economic activities within such an organization are in principle the same as in other organizations of associated labour. A citizen, who pools his labour and resources into a POZD has the right to management in this organization in accordance with the contract concerning its foundation, which is also signed by the Executive Council of the Commune, the Trade Union Council and the Chamber of Commerce. Among the first organizations of this kind in Slovenia is the Grosuplje Electrotechnical Enterprise — POZD Electroservice — which was founded by electrotechnician Anton Pečnikar and economist Marija Vukovič.

A large factory at Grosuplje

“The beginnings of the present factory can be traced back to the fifties when I opened an electrotechnical workshop. The workshop gradually developed until the number of workers reached the maximum allowed. At that time a law providing for the possibility of contractual organizations

was already in preparation”, recalls Pečnikar who signed the initial contract in 1973.

At present “Electroservice” has, including apprentices, 110 workers, but its growth still continues.

The workers of Electroservice closely cooperate with large building firms from all over Slovenia, carrying out for them various kinds of jobs in the field of electroinstallations.

The result of their efforts and good work programme is their new business building at Grosuplje, covering an area of 1,200 square metres with an additional 6,000 square metres of land ar-

und it. Another 7,000 square metres of land are ensured for the future expansion of Electroservice. Here several new production halls are planned to be built.

“Distrust in the new organizational form which at first prevailed among the craftsmen has gradually disappeared. The new law has provided a firmer basis for our future development”, Pečnikar, who has been managing his POZD successfully for seven years, told us.

People are returning to Planina again

The contractual organizations are of great importance to the Communes as

Selling strawberries — the market-place of Ljubljana (photo by Charlotte Anderson)

The "Doctor Janžekovič" Method

A Yugoslav Doctor makes her way into the circle of the world's most prominent specialists for the treatment of burns

Just as the superb achievements of some departments of the Ljubljana Medical Faculty and the Slovene hospitals have long been known in the world, the reputation of some Slovene doctors has reached far beyond the Yugoslav borders as well. In what follows we shall present one of these outstanding doctors, Dr. Zora Janžekovič, who works at the hospital in Maribor, where medicine has been making rapid progress.

On April 6th, 1974 there was a special ceremony at the Hilton Hotel in the American city of Cincinnati, which is one of the best developed medical and research centres in the United States. The Chairman of the American Association of Surgeons who are specialists in the treatment of burns, and the Director of Shriners' Institute for the treatment of burns, Bruce G. MacMillan, introduced their guest, Primarius Dr. Zora Janžekovič, a lady doctor from Yugoslavia.

While the prominent American specialist spoke about their guest and her life, in particular about her medical work, slides of Maribor and its hospital where Dr. Zora Janžekovič lives and works were being shown on a large screen. The slides were intended to help introduce to the large audience of doctors and scientists the country from which their guest had come on the occasion of the meeting of a great number of surgeons, specialists in the treatment of burns.

Dr. Janžekovič got up from her place of honour and, with the audience applauding, Bruce MacMillan handed to her the Everett Evans memorial medal, dedicated to the memory of the wellknown American surgeon and scientist. It was awarded to Primarius Dr. Zora Janžekovič for her contribution in the search for new and better methods for the treatment of burns. She was also awarded a diploma as a member of honour of the American Association for the Treatment of Burns.

According to the custom, which is observed in America on such occasions, 500 doctors gave a standing ovation to the Yugoslav lady doctor until she sat down again in the great hall of the Hilton Hotel.

Then the lady doctor from Maribor delivered a memorial lecture. She had to prepare an hour's report which she

entitled "Burn wounds from the aspect of surgical treatment". The title of the lecture alone does not tell what was so special in the lecture that it had opened the way for her to the exceptionally important meeting at the great hall of the Hilton Hotel. Nor was this lecture, delivered in front of such a large number of American doctors, the first or the last at similar meeting of specialists both in Yugoslavia and abroad.

American doctors didn't hear of the lady doctor from the small town of Maribor for the first time in Cincinnati. In his lectures, delivered to the thousands of doctors from all over the United States, the world-famous specialist in plastic surgery, Douglas Mac Jackson from Great Britain, had reported on the new method of treating burns, devised by Dr. Zora Janžekovič, in a manner of one convinced in the great value of the new method.

Worldwide attention aroused

About twelve years ago Dr. Zora Janžekovič decided to treat burns in the same way as other wounds. By deciding on the surgical removal of the tissues destroyed due to burns and for the subsequent transplantation of healthy skin from the other unaffected parts of the body, she had reached such good results in the treatment of burns that they aroused attention in specialist circles all over the world.

"By skin transplants infections can be avoided, which is of the utmost importance in the treatment of burns", Dr. Janžekovič told us. She has been one of the most prominent specialists for the treatment of burns for a number of years. "In my search for a new method of treatment I was particularly concerned with finding a way in which the patient could be spared pain and high fever. I tried to ensure a quick recovery, prevent infection and alleviate, as much as possible, the consequences of burns, which can be unpleasant to look at".

The extremely fine scalpel with which during the operation Dr. Janžekovič removes the individual layers of skin affected by the burns, is in masterful hands. When, at important meetings of specialists, the author of the new method spoke about her work the way to this invaluable experience was open to others as well.

The road to international recognition and the acceptance of the new method by other specialists was, of course, not an easy short-cut to success.

At the third Yugoslav Congress on Plastic Surgery (which was attended

they provide a lot of opportunities for ensuring work for people in more out-of-the-way places. One such organization which has brought new life to a village is POZD "Tajfun" at Planina near Sevnica, which was founded by Jože and Stanko Špan in December 1973. The Špan brothers had invested 2,200,000 dinars in "Tajfun" whereas the Commune contributed 1,180,000 dinars in the form of annulled overdue trade taxes. At present agricultural machinery and hydraulic equipment are being manufactured at "Tajfun". The share in the investment made by its founders has decreased and after seven years of operation as a POZD, "Tajfun" has become a proper organization of associated labour. This is the first case of a craft workshop developing into a real enterprise, as the present organizations of associated labour used to be called before.

When it was founded "Tajfun" had 24 workers, whereas now there are 100. Meanwhile the young people who had worked in West Germany, Switzerland or Ljubljana and Celje returned home to Kozjansko, as they were able to find work there. With their coming back new life has been brought to Planina.

At "Tajfun" on-the-job training is being encouraged and scholarships have been provided for a number of students and pupils.

In Slovenia there are 26 cases like the two mentioned above. However, there are several hundred craftsmen in Slovenia, who could be managers of a POZD. They are the people who have proved successful in their workshops and have equipped themselves with modern machinery and are, at the same time, the sort of people who are capable of managing larger working organizations. In most cases they are attracted to a POZD because of their aspiration for progress and development. They are encouraged in such endeavours by society though the legislature and credit policy. Among the possibilities for getting loans they have recently been offered also foreign currency loans obtained by Yugoslavia through the International Finance Corporation. These funds are intended for the financing of the foreign currency part of individual investments in the service section of the Economy.

Such conveniences will undoubtedly have a considerable impact on the development of POZD's and their future direction. POZD's have already proved to be that kind of organization which can supplement industry successfully and can, owing to their very flexible business management, make an important contribution towards the cutting-down of imports.

also by guests from abroad) Dr. Zora Janžekovič presented her method for the quick treatment of burns. The audience was surprised at the evidence she was able to provide in favour of her method but, nevertheless, one of the specialists present remarked, with some scepticism, that one swallow doesn't bring Spring.

Among the guests at the Congress in Maribor there was also Dr. Douglas MacJackson, a specialist in plastic surgery at the Department for Research in the Treatment of Burns, from Birmingham, England. When I talked to him at the Congress he told me the following:

"Primarius Dr. Janžekovič's method has aroused my interest. I've been thinking about this method a great deal and I'm considering using it myself, too".

Burn treatment — the Maribor way

If in Maribor Dr. MacJackson was still wondering whether he should start treating burns using Dr. Janžekovič's method, the following year he already told his colleagues: "I'm presenting and recommending Dr. Janžekovič's work to you so that you'll be able to assess critically its value as a new approach intended primarily for the treatment of deep skin burns".

When one of the world's most distinguished specialists in plastic surgery, the American surgeon Dr. Fox, heard of Dr. Janžekovič's method he at once wrote her a letter asking if he could come on a specialist visit to Maribor. After being shown around the department for plastic surgery at the Maribor hospital he said that he was surprised and excited at what he'd seen.

Dr. Zora Janžekovič did not expect that her method would cause such a turning-point in the treatment of deep skin burns as soon as it was first presented. Of course, she did not hope for approval as a matter of politeness either, but rather for a professional dialogue about the real value of what she had achieved after many years of hard work, and with "female stubbornness", as she says. She took advantage of every opportunity for a professional discussion of her method.

She kept attending various specialist meetings, symposiums and congresses where she reported on her work, the results obtained and the post-operative condition of patients treated by her method at Maribor Hospital.

The first firm step on the road towards the final recognition of the value of her method on the world-wide scale was, no doubt, the above-mentioned congress of specialists in plastic surge-

ry with participants from outside Yugoslavia, which was held in Maribor.

"Nothing new. The report is too difficult to understand". This was the answer of the editor of the American medical journal that Dr. Janžekovič received several years ago when, still unknown on the world's medical scene, she had sent him a detailed article about her method and the results achieved. When her method became widely known she got two letters from the same journal asking her to write an article about her treatment.

A pile of letters addressed to Primarius Dr. Zora Janžekovič prove how much doctors from all over the world are interested in her method, or as the British specialist, Professor Dr. Mac Jackson, has called the new approach to the treatment of burns, "according to Dr. Janžekovič's method".

No fear of infection any more

Until this method was established doctors treating deep skin burns, had been mainly concerned with preventing infection, for this represented the greatest danger to the wound. The classical method for the treatment of deep skin burns did not contribute to the healing of the wounds very much. The destroyed layers of skin were mainly left to heal by themselves. Now the situation is quite different.

Dr. Janžekovič can hardly enumerate all the countries where she has delivered lectures on how deep skin burns can be treated more successfully. The United States, Great Britain, Sweden, Italy, India, Czechoslovakia — these are a few of the countries which the Yugoslav specialist in plastic surgery has visited.

Fame has not changed her. She has remained a hard-working and devoted doctor who doesn't spare herself in her concern for the patient. She has this to say about her method and the experience gained with it: "I have spent many years rich with experience obtained in working according to my own method. Those who have adopted it are gaining experience with it and there is no doubt that somebody will contribute his own share towards the improvement of what I myself have achieved."

Performances of »The Liberation of Skopje« in Australia

Upon his return from Australia, where he had played the part of Georgij in the play by Dušan Jovanović, »The Liberation of Skopje«, the Slovene dramatic actor, Boris Cavazza, told us the following: »We

gave 25 performances in Melbourne, Perth and Sydney, as the guests of the summer cultural festivals. We were invited to Australia by »The Cladan Cultural Exchange Institute«, after their selector Anthony Steel had specially come from America to see the performance at Kruševac, at the suggestion of a friend of his who had seen »The Liberation of Skopje« at the BITEF-festival in Belgrade. The Australian mass media paid special attention to our performances. Almost every day announcements, write-ups and interviews with the actors and director Ljubiša Ristić were published in the newspapers. Parts of the performances, and interviews with the actors, were broadcast on T. V. twice. And in Sydney one of Australia's best T. V. directors recorded the whole performance as a T. V. film. The reviews, in which critics pointed out that thanks to the directness of the performance, the language did not represent any obstacle to understanding, were, without exception, favourable, some even praising the performance in superlatives. The success of »The Liberation of Skopje« is best illustrated by a number of invitations for performing at various places, including for instance the festivals in Adelaide and Canberra, Paris (in June or September) and next year in New York and Chicago. In Perth we put on an extra performance, because of exceptional interest in our theatre, and in Sydney the organizers wanted us to have 20 additional performances. Personally, I think that in Australia we could perform in front of a full house for three more months.«

»The audience filled the places where we performed to the last seat and each performance was seen by about 500 people. It often happened that there were not enough tickets for all those who wanted to see the play. In Melbourne it started to rain heavily during a performance held in the open-air and yet no member of the audience left his seat. The actual places where we performed had been carefully chosen by Ljubiša Ristić already in September. Thus in Melbourne we performed in the former penitentiary, in Perth and Sydney at the university centres, so that each performance in Australia was given in three different backgrounds. 90% of the audience was Australian, although about half a million Yugoslavs (among them, 300,000 Macedonians) live on the fifth continent. The response of those of our fellowcountrymen who did see our performance was extremely favourable and encouraging as well, and it showed their great interest in cultural links of this kind with their native country.«

Through the American jungle

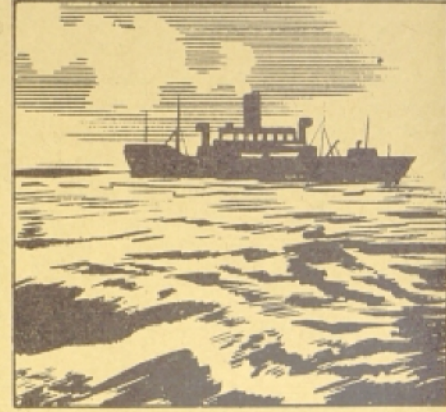

73. The "Niagara" sailed from Le Havre in France. She was an old, not a big ship, which mainly carried emigrants to America. The majority of the passengers below deck came from the Slav countries. There were Poles, Slovaks, Czechs, Croats, Slovenes and Bosnians, and also some Jews, Greeks, Turks, Germans and Italians from the Austrian territory. A lot of them were young men. Those who were older had their wives and children along with them. Some wore their colourful national costumes. All of them were leaving for the promised land with great hopes and with fear.

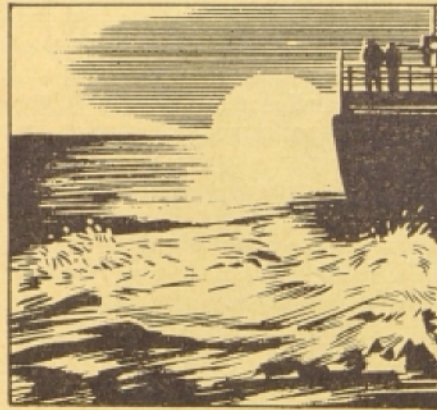
74. Peter Molek and Lojze were the only Slovenes who weren't travelling below deck. Molek had to be careful about his health and he had bought a second-class ticket. Lojze's father had, in his pride, insisted that Lojze, too, travel second class. He had given him some extra money towards the fare, so that Lojze and Peter Molek were able to get a small cabin.

Lojze was sitting on one of the beds. He was dimly aware of all that had happened to him during the previous few days. In front of him he saw his mother's face in tears, the strict look of his father and the frightened eyes of his younger brothers and sisters.

75. Lojze had spent the journey from Ljubljana to Le Havre in a sort of stupor. He could feel only the rocking of the train and he stared at the winter countryside rushing past the window without any interest. Even the ticket collector's shouting the names of the stations could not wake him up.

When the ship sailed away from Le Havre he was overcome by a strange feeling of anxiety. He thought of his home, his native village and of Janko Radin. In his mind he again recollected the events which had had such a crucial influence on his fate. Then he again sank into a state of stupor.

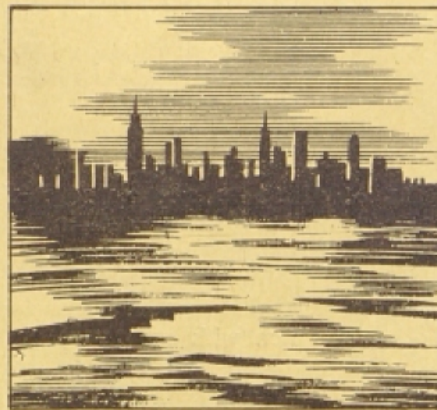

76. The "Niagara" sailed out into the open sea. The excitement which spread over the ship had brought Lojze onto the main deck, too. He stared out over boundless ocean and an unknown feeling of happiness overwhelmed him.

The vastness of the ocean seemed like a promise to him. He watched the furrows made by the ship and admired the waves.

During the journey he and Peter Molek had talked a great deal. For hours Peter taught Lojze how to pronounce American words and explained their meaning to him.

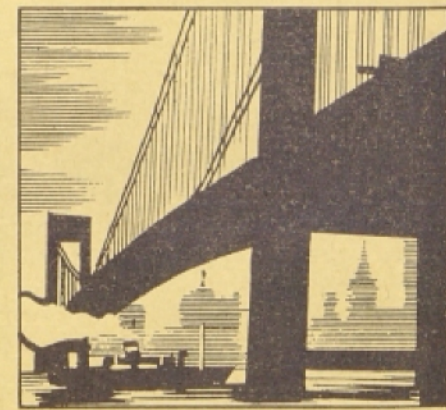
After many days of sailing they were approaching New York.

77. The day before they sailed into New York harbour Peter said: "You'll be all right in America, even if it is a jungle". Lojze didn't quite understand what he wanted to tell him, so Peter added: "You're going to America in search of adventure, so America cannot disappoint you".

Lojze remained silent. Suddenly he realized that he'd stopped thinking about his home and his native country entirely.

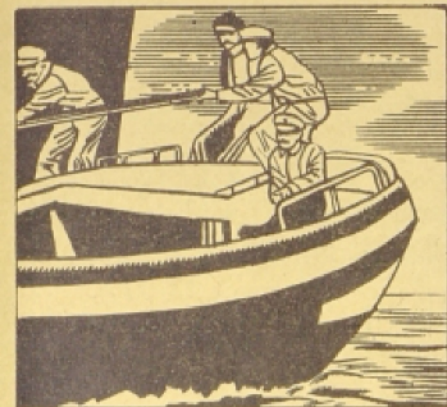
On the morning of December 30th, 1913 the "Niagara" sailed past the Statue of Liberty. Lojze stared at the tall buildings of Manhattan. A chill went down his spine.

78. Under the deck there was great agitation. People were shouting in all sorts of languages, they were crying and raising their hands. They were pushing their way to the rail in order to see the coast of the country that had coaxed them away from their own land.

The "Niagara" gave a shrill whistle, a signal to the ship in front to get out of the way. Her whistle penetrated into Lojze's heart and he'd have liked to shout at the top of his voice.

The "Niagara" cast anchor on the East River. The noise of the city was echoing hollowly in their ears. Lojze caught sight of the great span of the Brooklyn bridge.

79. A large boat bumped against the side of the ship. Lojze knew that all the emigrants would be taken to Ellis Island where a special examination station had been arranged. There the American immigration officers checked the emigrant's documents and the doctors their state of health. Anyone who didn't have all the necessary documents or was ill had to return home.

Lojze had written to Steve Radin, Janko's brother, about his coming to America. He described how his brother had died, too. He hoped that Steve would help him to make a start in the New World.

80. When they disembarked on Ellis Island, Lojze received Steve's telegram saying that he'd come for him the following afternoon if all went well.

The day Lojze spent on the island seemed endless. Various dismaying news began to circulate among the emigrants. Lojze was trembling at the thought that he might have to go back. From time to time he felt for the twenty-five dollars that his mother had sewn into the lining of his jacket, for this was the minimum amount of money required of anybody who wanted to tread on American soil.

81. Lojze spent his first night in the United States together with hundreds of other emigrants in a huge hall with rows of narrow bunks made of iron and canvas arranged four high. He got room on the top bunk. Others had bed clothes with them but Lojze had none. Somebody threw him a blanket but it was too thin to protect him from the bitter cold coming through the open windows. He was shivering all night and he was listening to the snoring, and the sleeping cries and monologues in all European languages.

82. In the late afternoon on the last day of 1913 Lojze went through the examination. The immigration officer was sitting stiffly behind a high counter and had a strict expression on his face. He spoke an amazing mixture of all Slav languages. The questions literally poured out of his mouth: When and where was he born? Religion? Nationality? Was he mentally ill? Was he a criminal? Why had he come to the United States? Then he had to show that he really had twenty-five dollars. And then the last question:

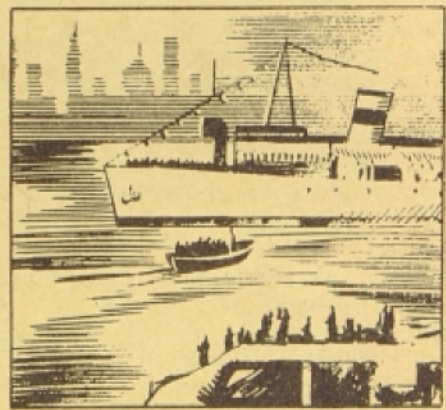
"Who's this Steve Radin who's waiting for you?"

Lojze answered that Steve Radin was the brother of his deceased friend.

83. It was getting dark. Lojze had to wait until all the emigrants were questioned and only then was Steve called in. They asked him in English to prove that he was a relative of Lojze's. Of course he told them that he and Lojze were not related at all.

The officer began shouting at Lojze in his strange mixture of languages and Lojze was able to make out only one thing. He would be sent back home, for in America there was no place for liars. Only with great difficulty did Steve and Lojze manage to explain to the officer that there had been a misunderstanding. Finally the officer waved his hand, which meant that Lojze was allowed to tread upon American soil.

84. Steve picked up Lojze's suitcase and Lojze, still confused, followed him. He was so agitated that he hardly remembered to say good-bye to Peter Molek who was leaving for Pennsylvania. His knees were shaking and he was ashamed of having been called a liar by the American officer.

Steve and Lojze embarked on a steamer sailing to Battery. Lojze watched the white foamy waves rushing to the coast and then he smiled nervously. Steve gave him a surprised look and smiled back at him.

Lojze gave a sigh of relief. He was in New York, in America.

Noticias de economía

Calzado ALPINA en el extranjero: La fábrica de calzado Alpina de Žiri ha incluido a la exportación entre los primeros pasos a seguir durante el proceso de desarrollo que la misma a programado para el período comprendido en los cinco años siguientes. Sólo con la exportación será posible asegurar el número de divisas necesario para la importación de materia prima y maquinarias. Exportará al mercado (convertible) nada menos que 177,45 mill. din.

Fabricarán un total de 1.440.000 pares de calzado común, 580.000 pares de calzado liviano, 200.000 pares de zapatos para corredores de esquí y 280.000 pares de zapatos para esquiadores. Además 240.000 pares de botas para esquiadores (après-ski), 50.000 pares de zapatos especiales para alpinismo (de montaña) y 60.000 pares de zapatillas o zapatos especiales para entrenamiento.

Nuestros vinos conquistan el mercado extranjero.

La organización obrera de Ljutomer, de la localidad del mismo nombre junto con los cooperativistas vitivinícolas de Slovin han unido sus productos emplazándolos en el mercado inglés. Estos vinos son ya conocidos en Gran Bretaña desde el año 1949. La exportación de vino a ese país aumentó en el término de diez años nada menos que cinco veces. En el 1970 exportaron 1.996.784 litros de vino. A fines del año 1980 la misma alcanzaba ya más de 10 millones de litros.

Si tenemos en cuenta las constataciones del periódico «Telegraph» podemos contar con un gran aumento de exportación de nuestro vinos a Gran Bretaña en los años siguientes. Es así que los vinos eslovenos han adquirido en el mercado inglés un gran renombre. Los economistas ingleses que estudian el mercado de consumo de Gran Bretaña aseguran y predicen que la cantidad de vino esloveno vendida será duplicada en el decenio que sigue. Es así que nuestro vino, la única de las bebidas alcohólicas, tendrá en el mercado de exportación la oportunidad de aumentar la misma en forma ilimitada.

Una de las causas que esto suceda es en realidad la disminución de los impuestos al vino, mientras que para el resto de las bebidas de mucho grado alcohólico como así también para la cerveza se han elevado los impuestos a las mismas.

Izola y su dique seco: El dique seco de la zona portuaria de Izola está siempre lleno. Los obreros del astillero de Izola «2 de Octubre», es uno de los 375 astilleros que tenemos en Yugoslavia, con todo derecho están orgullosos de los éxitos obtenidos en los trabajos realizados durante los últimos años. Ya hace cinco años que reciben en su dique flotante naves de todas partes del mundo. Se dedican también al arreglo de naves grandes y pequeñas. Además de esto se han decidido, en los años de crisis, por la construcción de elementos pesados de acero y metales varios. Según el plan de trabajo programado para el corriente año tendrá que arrojar éste una ganancia de un millón de dólares (en el mercado convertible), mientras que el año pasado tuvieron una ganancia de 700.000 dólares y 3 millones de dólar. en el mercado de intercambio (arreglo de naves soviéticas). Durante el año pasado recibieron en el astillero de Izola (Eslovenia) más de cien naves de todas partes del mundo.

ELAN exporta esquíes: La firma ELAN de Begunje (cerca de Kranj) exporta los cuatro quintos de su producción al extranjero. A pesar de la gran competencia que tiene esta firma en todos los mercados mundiales la fábrica ELAN de Begunje (Gorenjska) ha podido cerrar con éxito la temporada 1980. En relación con el año anterior podemos aseverar que esta clase de industria de tipo recreativo ha tenido bastantes crisis. Sólo en Europa han tenido que cerrar 17 fábricas de este tipo, entre ellas la famosa Kneissel. Por otra parte los datos nos dicen todo lo contrario. Mientras que en EEUU de N. América ha caído la compra de esquíes en un 70 %, ELAN ha vendido en el mismo mercado 1,5 % más que el año anterior.

Un dato bien a la vista es el siguiente: ELAN ha vendido en total a Norte América 120.000 pares de esquíes, resultando así en ese mercado la firma europea de mayor renombre y el vendedor de mejor éxito. La exportación de ELAN durante el 1980 ha significado para la firma un aumento 15 %. Esto a provocado a su vez un mayor gasto para la importación de materias primas que en nuestro mercado no se podían conseguir.

Y cuál fue la producción de ELAN durante el año anterior? En Hapa-

randa (Suecia) han hecho 100.000 pares de esquíes para corredores, en Bernic (Austria) 160.000 esquíes alpinos, LIK (Kočevje): 17.000 esquíes para niños y en Begunje (ELAN) 570.000 pares de esquíes, de éstos 130.000 para corredores. Exportaron el 83 % de la producción total para el deporte de esquí y el 22 % de la prod. naviera (regatas, botes, lanchas, etc.) El número construido de esquíes ya hace varios años que es casi el mismo. Sin embargo en Begunje han demostrado que la calidad es cada vez mejor, también más caros por lo cual es la ganancia mayor. El interés por los mismos sin dudas es cada vez mayor en el mercado casero y en el extranjero.

ANTENAS GORENJE-ELRAD para la exportación: En la organización de trabajo Gorenje-Elrad de la localidad de Gornja Radgona (Štajerska), donde ya hace varios años desarrollan con éxito la relaciones económicas con los países en desarrollo, están estudiando la posibilidad de colaborar también en el campo de la cooperación industrial con los países no desarrollados. Entre los compradores de mayor importancia figura Nigeria. Este país compra a ELRAD gran número de elementos y productos semifinalizados. En el futuro nuestra firma ofrecerá a la misma nación toda la ayuda financiera y técnica posible, lo cual ofrece a ambas partes bastantes ventajas. En Nigeria ya están trabajando en el proyecto un grupo esloveno de la firma ELRAD y expertos en el ramo. Estos ayudarán a la citada nación en la organización y puesta en marcha de una fábrica de antenas receptoras de TV. Antenas que tiene cada día más aceptación por todo el territorio africano.

ELRAD enviará al África, es decir a Nigeria, los elementos constitutivos necesarios para la construcción de alrededor de 100.000 antenas de TV por un valor aproximado de un millón de dólares (anuales). La firma Gorenje-Elrad al mismo tiempo con mucho éxito colabora y sigue ampliando sus contactos comerciales con Iraq y Kuwait, como así también con otras naciones y países africanos.